

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ
ΣΧΟΛΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΒΑΛΚΑΝΙΚΩΝ ΣΛΑΒΙΚΩΝ & ΑΝΑΤΟΛΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

Από την απο-ασφαλειοποίηση του μειονοτικού εθνικισμού στην
απο-πολιτικοποίηση του εθνοτικού στοιχείου της ταυτότητας:
Η περίπτωση της αλβανικής μειονότητας στη FYROM

Ευαγγελία Παυλίδου

Επιβλέπων: Δημήτριος Ακριβούλης

Μέλη επιβλέπουσας επιτροπής:

1. Δημήτριος Ακριβούλης, Επίκ. Καθηγητής Τμήματος ΒΣΑΣ
2. Γεώργιος Χρηστίδης, Επίκ. Καθηγητής Τμήματος ΒΣΑΣ
3. Ιωάννης Μάνος, Επίκ. Καθηγητής Τμήματος ΒΣΑΣ

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 2014

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ
ΣΧΟΛΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΒΑΛΚΑΝΙΚΩΝ ΣΛΑΒΙΚΩΝ & ΑΝΑΤΟΛΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

Από την απο-ασφαλειοποίηση του μειονοτικού εθνικισμού στην
απο-πολιτικοποίηση του εθνοτικού στοιχείου της ταυτότητας:
Η περίπτωση της αλβανικής μειονότητας στη FYROM

Ευαγγελία Παυλίδου

Επιβλέπων: Δημήτριος Ακριβούλης

Μέλη επιβλέπουσας επιτροπής:

1. Δημήτριος Ακριβούλης, Επίκ. Καθηγητής Τμήματος ΒΣΑΣ
2. Γεώργιος Χρηστίδης, Επίκ. Καθηγητής Τμήματος ΒΣΑΣ
3. Ιωάννης Μάνος, Επίκ. Καθηγητής Τμήματος ΒΣΑΣ

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 2014

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ	5
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1	
Η Σχολή της Κοπεγχάγης	7
Τομείς	8
Η θεωρία του συμπλέγματος της περιφερειακής ανάπτυξης	12
Ασφαλειοποίηση	14
Λεκτική δράση	18
Απο-ασφαλειοποίηση	22
Κονστρουκτιβισμός, διυποκειμενικότητα και η Σχολή της Κοπεγχάγης	25
Η κριτική προσέγγιση και η Σχολή της Κοπεγχάγης	28
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2	
Η ασφαλειοποίηση της εθνοτικής ταυτότητας	32
Εθνοτική μειονότητα	34
Οι δυτικές και ανατολικές προσεγγίσεις για τις εθνοτικές μειονότητες	36
<i>Δυτικός κόσμος</i>	36
<i>Ανατολικός κόσμος</i>	39
Η πολιτική προσέγγιση της μειονότητας στη FYROM	45
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3	
Έθνη και ρομαντικοί εθνικισμοί	56
Δυτικοί ρομαντικοί εθνικισμοί	61
Βαλκανικοί ρομαντικοί εθνικισμοί	63
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	68
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	71

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Τι είναι η ασφάλεια; Γιατί διεξάγονται πόλεμοι;

Τα ερωτήματα αυτά είναι κρίσιμα και δεν μπορούν να απαντηθούν ομοιόμορφα και καθολικά. Τον τελευταίο αιώνα οι ιδιότητες της ασφάλειας μεταβλήθηκαν, το διπολικό σύστημα και η κατάρρευση του ανατολικού μπλοκ σχημάτισαν το σύγχρονο περιεχόμενο της ασφάλειας, διευρύνοντας συνάμα και τους τομείς εφαρμοσιμότητάς της. Η διάλυση της Γιουγκοσλαβίας και ο σχηματισμός νέων κρατών από τα συντρίμια της πραγματοποιήθηκαν βάσει του εθνοτικού στοιχείου της ταυτότητας.

Μπορεί η σύμπνοια μεταξύ δυο ομάδων γενικά να περιγράφεται πανομοιότυπα, όμως η ρήξη μεταξύ τους είναι δηλωτική της ιδιορρυθμίας τους, του κρίσιμου στοιχείου της ταυτότητάς τους που πυροδοτεί το αίσθημα ασφαλείας. Στην παρούσα διπλωματική εργασία αναλύεται η σχέση ασφαλείας της αλβανικής και της σλαβομακεδονικής ταυτότητας, σύμφωνα με τη θεωρία της ασφαλειοποίησης της Σχολής της Κοπεγχάγης και της διυποκειμενικής αντίληψης του περιεχομένου της ασφάλειας. Η ανάλυση σχετίζεται με τον τρόπο κατασκευής της ασφάλειας, αλλά και με τις κοινωνικές και πολιτικές εκροές που παράγει η συγκεκριμένη ασφαλειοποιημένη μειονότητα. Η πολιτικοποίηση της εθνικής ταυτότητας επισφραγίζει την ασφαλειοποίηση της μειονοτικής ταυτότητας για τη FYROM, όπου η αλβανική μειονότητα καθηλώνει το γενικό αίσθημα ασφαλείας της πλειονότητας, και εγείρει την εχθρική ή επιφυλακτική της προδιάθεση.

Στον λαβύρινθο της αναρχίας και της ανασφάλειας του διεθνούς συστήματος, ο μίτος της Αριάδνης ξεπλέκεται για τις βαλκανικές συγγένειες της πρώην Γιουγκοσλαβίας, και τις έχει οδηγήσει στον προσδιορισμό της εθνικής τους ταυτότητας. Η αποκρυστάλλωση κάθε εθνοτικής ταυτότητας, ωστόσο, επιτυγχάνεται μέσα από τον καθρεπτισμό της με το διαφορετικό πάνω στο εύθραυστο κάτοπτρο της βαλκανικής ασφάλειας.

SUMMARY

What is security? Why are wars conducted?

The questions above are crucial and cannot be answered uniformly and in an absolute way. Over the last century the properties of security have changed, the dipolar world system and the collapse of the communist block have shaped the modern content of security, expanding at the same time the areas where it is applied. The collapse of Yugoslavia and the formation of new counties in the vicinity was realised basing itself on the ethnic identity of the people in the area.

The so called togetherness of two groups can be described generally in similar terms, but a rupture between them is typical of their mentalities, those crucial elements of their identity, which is caused by their sense of security. In this thesis, the sense of security between the Albanian and the Slavo-Macedonian identity is analysed, according to the theory of constructing security of the school of Copenhagen and the intersubjective perception of the content of security. The analysis deals with the way security is constructed, but also, with the social and political outflows that are produced from the above minority. The politicization of the ethnic identity, seals the security formation of the ethnic identity for F.Y.R.O.M., where the Albanian minority of the newly-formed post-communism F.Y.R.O.M. rivets the feeling of security of the majority and raises hostility.

In the labyrinth of anarchy and insecurity of the international system, "the tread of Ariadne" is untangling for the fine Balkan affinities of former Yugoslavia, and it is leading them to the formation of their deep ethnic identities. Where, the crystallization of each one is achieved under the prism of diversity of each ethnic identity on the fragile reflector of the Balkan security.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

Η Σχολή της Κοπεγχάγης

Η λεγόμενη Σχολή της Κοπεγχάγης αναπτύχθηκε μέσω του Copenhagen Peace Research Institute (COPRI), το οποίο ιδρύθηκε από το κοινοβούλιο της Δανίας το 1985 και εδρεύει στην Κοπεγχάγη. Κύριος σκοπός ίδρυσης του ινστιτούτου ήταν να αναπτύξει και να ενισχύσει τη διεπιστημονική έρευνα επί της Ασφάλειας και της Ειρήνης. Οι κύριοι θεωρητικοί της είναι οι Barry Buzan, Ole Wæve και Jaap de Wilde. Η Σχολή οφείλει το όνομά της, ωστόσο, στον Bill McSweeney, έναν από τους σημαντικότερους κριτικούς της Σχολής. Το θεωρητικό περιεχόμενο της Σχολής της Κοπεγχάγης συνδέεται με τρεις βασικές θεωρητικές έννοιες ασφαλείας, τους «Τομείς» (*Sectors*), το «Σύμπλεγμα της Περιφερειακής Ασφάλειας» (*Regional Security Complex*) και την «Ασφαλειοποίηση» (*Securitization*).

Τη δεκαετία του '80, η Σχολή της Κοπεγχάγης εισάγει για πρώτη φορά στο περιεχόμενο της ασφάλειας καινούριους τομείς εφαρμογής και ερμηνείας της ασφάλειας. Σε αντίθεση με παραδοσιακές θεωρίες ασφαλείας που εξετάζουν αποκλειστικά το περιεχόμενο της ασφάλειας μέσα από τον στρατιωτικό τομέα και το κράτος, η Σχολή της Κοπεγχάγης εμπλουτίζει το περιεχόμενο της ατζέντας της ασφάλειας, δεν ταυτίζει απόλυτα την ασφάλεια με τον στρατιωτικό τομέα και υπερασπίζεται τη διευρυμένη ατζέντα. Επιπλέον, επισημαίνει πως το στρατιωτικό στοιχείο είναι εκ φύσεως ελλιπές, στον βαθμό που αδυνατεί να συμπεριλάβει το συνολικό εύρος του θεωρητικού περιεχομένου της ασφάλειας. Από τη σκοπιά των παραδοσιακών, η ασφάλεια εξετάζεται μονόπλευρα και μονοδιάστατα, επειδή θέλουν να αποφύγουν την πολύπλοκη φύση της και τον ιδιόρρυθμο τρόπο λειτουργίας της. Αυτός είναι και ο κύριος λόγος που οι παραδοσιακοί εμμένουν στο στρατιωτικό στοιχείο και εξακολουθούν να θεωρούν μοναδικό αντικείμενο αναφοράς της ασφάλειας την κρατική οντότητα.

Η ασφάλεια είναι μια ολοκληρωμένη έννοια, εκ φύσεως πολύπλευρη και πολυδιάστατη, αλλά και αδιαίρετη. Η ασφάλεια δεν μπορεί να τμηματοποιηθεί εννοιολογικά, ως εκ τούτου, δεν αποτελεί το σύνολο των επιμέρους ασφαλειών που προκύπτουν από τους πέντε τομείς που συμβάλλουν στη θεωρητική της ερμηνεία. Οι πέντε τομείς επιλέχθηκαν για να συνδράμουν στην αναλυτική διαδικασία, καθώς και για λόγους σαφήνειας και κατανόησης. Η οντότητα της ασφάλειας είναι αδιάσπαστη,

με αποτέλεσμα ο κάθε τομέας να την εξετάζει από τη δική του οπτική και διάσταση. Οι τομείς, οι κύριοι δρώντες και τα αντικείμενα αναφοράς της ασφάλειας είναι αρωγοί στην εμπέδωση του θεωρητικού περιεχομένου της, οπότε δεν είναι οι εκπρόσωποί της αλλά οι φορείς της.

Η διευρυμένη ατζέντα της ασφάλειας περιλαμβάνει τους εξής πέντε τομείς: τον περιβαλλοντικό, τον οικονομικό, τον πολιτικό, τον κοινωνικό και τον στρατιωτικό τομέα. Τι άπτεται, ωστόσο, του ενδιαφέροντος κάθε τομέα; Ποια είναι τα βασικά χαρακτηριστικά που μελετά κάθε τομέας και με τα οποία αναλύει το θεωρητικό περιεχόμενο της ασφάλειας; Η προοπτική που αποκτά η ασφάλεια μέσα από το πρίσμα κάθε τομέα περιγράφεται με ενδιαφέροντα τρόπο από τους θεωρητικούς της Κοπεγχάγης ως εξής:

Η περιβαλλοντική ασφάλεια ενδιαφέρεται για τη διατήρηση της βιόσφαιρας σε πλανητικό επίπεδο, αλλά και σε εστιασμένα σημεία περιβαλλοντικού ενδιαφέροντος, επειδή από τη διατήρηση της βιόσφαιρας εξαρτάται η ύπαρξη κάθε ανθρώπινου οργανισμού, καθώς και η βιωσιμότητα του σύγχρονου πολιτιστικού επιπέδου. Η στρατιωτική ασφάλεια εστιάζει στην αμυντική και επιθετική ικανότητα του κράτους, επιπλέον μελετά τις προθέσεις και τη στρατιωτική ικανότητα των αντιπάλων. Από την άλλη, η πολιτική ασφάλεια είναι αυτή που μελετά και εστιάζει τόσο στον τρόπο άντλησης της νομιμότητας που εξασφαλίζει την ύπαρξη του κυρίαρχου κράτους όσο και στην πολιτική του σταθερότητα, στο σύστημα διακυβέρνησης του κράτους, στους θεσμούς του καθώς και στην πολιτική ιδεολογία που φέρει. Η κοινωνική ασφάλεια είναι αυτή που ερευνά το κατά πόσο είναι ευνοϊκές οι συνθήκες για τη διατήρηση και την εξέλιξη της κουλτούρας, των εθίμων, της γλώσσας, της εθνοτικής ταυτότητας και, τέλος, των θρησκευτικών πεποιθήσεων. Η οικονομική ασφάλεια ενδιαφέρεται για την πρόσβαση σε πόρους, καθώς και για τη δυναμικότητα των αγορών και της οικονομίας που εξασφαλίζουν ένα αποδεκτό επίπεδο κράτους πρόνοιας και ισχύ στο κράτος (Buzan, Waever, Wilde 1998:8).

Τομείς

Η μελέτη της διεθνούς ασφάλειας τις δεκαετίες πριν το τέλος του Ψυχρού Πολέμου παρακολουθούσε την παραδοσιακή αντίληψη που εξετάζει αποκλειστικά τον στρατιωτικό τομέα μέσα από την οντότητα του κράτους. Το χαρακτηριστικό αυτό είναι απόρροια του Ψυχρού Πολέμου, ο οποίος υπαγόρευε μια πιο συντηρητική, παραδοσιακή ανάλυση ασφαλείας μέσα από το στρατιωτικό και πολιτικό πρίσμα κατά κύριο λόγο. Ο Ψυχρός Πόλεμος χαρακτηριζόταν, τη συγκεκριμένη περίοδο, από μια πολλή λεπτή ισορροπία δυνάμεων που θα μπορούσε να οδηγήσει σε μαζική

καταστροφή του πλανήτη. Οι ΗΠΑ και η ΕΣΣΔ δημιουργώντας και λειτουργώντας μέσα σε ένα κλίμα που απαιτούσε την ενισχυμένη ετοιμότητα τους για έναν επερχόμενο παγκόσμιο πυρηνικό πόλεμο, κινήθηκαν τόσο οι ίδιες όσο και οι δορυφόροι τους συντηρητικά και παραδοσιακά. «Χρωμάτισαν» δηλαδή την ασφάλεια κατά κύριο λόγο στρατιωτικά και πολιτικά, αφού πρώτα την κατέστησαν κρατοκεντρικά. Σημείο αναφοράς της ασφάλειας ήταν μόνο το κράτος.

Αν και υπήρχε αυτή η παρατεταμένα ρευστή και λεπτών ισορροπιών κατάσταση, εξαιτίας του Ψυχρού Πολέμου, δε σταμάτησαν να ανακύπτουν επιτακτικά ζητήματα που δε σχετίζονταν άμεσα και στενά με την στρατιωτική και πολιτική σφαίρα της ασφάλειας, όπως για παράδειγμα περιβαλλοντικά και οικονομικά ζητήματα, αλλά και ζητήματα ταυτοτήτων (π.χ. άπαρτχάιντ). Τα θέματα αυτά άρχισαν σταδιακά να αντιμετωπίζονται ως ζητήματα ασφαλείας τόσο στον ακαδημαϊκό χώρο, όσο και στον χώρο λήψης πολιτικών αποφάσεων. Αυτή η εξέλιξη ολοκληρώθηκε, ωστόσο, μετά τη λήξη του Ψυχρού Πολέμου.

Η παραδοσιακή θεωρία της ασφάλειας, η οποία επικεντρωνόταν μόνο στο στρατιωτικό και πολιτικό τομέα και αποκλειστικά μέσα από κρατοκεντρικά δίκτυα, κρινόταν πλέον ακατάλληλη λόγω του περιορισμένου εύρους της επί των τομέων εφαρμογής της. Η χρήση της παραδοσιακής ατζέντας ασφαλείας, κατά τις προηγούμενες δεκαετίες, δικαιολογείται στον βαθμό που υπήρχε η πιθανή απειλή ενός παγκόσμιου πυρηνικού πολέμου. Κατά τις δεκαετίες αυτές, η διευρυμένη ατζέντα φάνταζε «παράλογη» και αντιμετωπιζόταν με δυσαρέσκεια λόγω της οξύτητας των σχέσεων που υπήρχε μεταξύ των δυο υπερδυνάμεων και της πιθανής ένοπλης αναμέτρησης τους.

Μετά τη λήξη του Ψυχρού Πολέμου, στο θεωρητικό περιεχόμενο της ασφάλειας αναπτύχθηκε μια θεωρητική διαφωνία ανάμεσα στην παραδοσιακή και στη διευρυμένη αντίληψη περί της μελέτης της ασφάλειας. Οι οπαδοί της παραδοσιακής προσέγγισης επέμεναν να αντιλαμβάνονται την ασφάλεια με όρους απειλής ή και χρήσης ένοπλης βίας, εξετάζοντάς την μόνο μέσα από τον στρατιωτικό φακό της οντότητας του κράτους. Αυτή η τοποθέτηση προκαλούσε δυσαρέσκεια, επειδή δεν συμβάλλει στην επίλυση των οικονομικών, κοινωνικών και περιβαλλοντικών προβλημάτων που άρχιζαν ήδη να αποκτούν μη αναστρέψιμες διαστάσεις. Επιπλέον, οι παραδοσιακοί υποστηρίζουν πως εναποθέτοντας στο πεδίο της ασφάλειας τόσες πολλές μεταβλητές, το θεωρητικό περιεχόμενο της γίνεται ασαφές και μη παραγωγικό, λόγω του πλήθους και της πολυπλοκότητας των

μεταβλητών. Ως εκ τούτου, οι παραδοσιακοί παραμένουν απρόθυμοι να συμπεριλάβουν τους νέους τομείς στην ατζέντα της ασφάλειας.

Πολλοί θεωρητικοί και ακαδημαϊκοί υπερθεμάτισαν ανοιχτά υπέρ της διεύρυνσης του περιεχομένου της ασφάλειας, εξαιτίας των απειλών που προέρχονται από τους νέους διευρυμένους τομείς. Ισχυρό επιχείρημα για τη διεύρυνση αυτή αποτελεί ο οικονομικός τομέας που λειτουργεί κανονιστικά για τη χρηματοδότηση του στρατιωτικού. Παρόλα αυτά, η διεύρυνση συνεχίζει να αντιμετωπίζεται με σκεπτικισμό. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι ο Barry Buzan, ο οποίος αν και τάσσεται κατηγορηματικά υπέρ της διεύρυνσης, διαχωρίζει τον στρατιωτικό τομέα από τους άλλους (περιβαλλοντικό και οικονομικό), καθώς δεν τους θεωρεί τόσο σημαντικούς για τον θεωρητικό προσδιορισμό του περιεχομένου της ασφάλειας.

Το κύριο επιχείρημα των παραδοσιακών, που αρνούνται να αναγνωρίσουν την ανάγκη για τη διεύρυνση του θεωρητικού περιεχομένου της ασφάλειας, ήταν η προσκόλλησή τους στην πολεμική ετοιμότητα που υπαγόρευε ο Ψυχρός Πόλεμος. Όμως, όταν το ανατολικό μπλοκ καταρρέει, συμπαρασύρει και το ενδεχόμενο ενός παγκόσμιου πυρηνικού πολέμου ανάμεσα στις δυο υπερδυνάμεις. Ακολουθεί μια μεταβατική περίοδος, όπου η παραδοσιακή μελέτη της ασφάλειας για τη Δύση τίθεται υπό αμφισβήτηση, όπως και οι Στρατηγικές Σπουδές. Οι παραδοσιακές θέσεις της ασφάλειας δέχονται ένα ισχυρό πλήγμα και οι νέοι διευρυμένοι τομείς αναγνωρίζονται πλέον ανοιχτά ως τομείς ασφαλείας, αφού μπορούν να λειτουργούν ως πηγή απειλής για την ασφάλεια.

Όμως, ακόμα και μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου, το θεωρητικό περιεχόμενο της ασφάλειας, για τους σκληροπυρηνικούς παραδοσιακούς, συνεχίζει να κυριαρχείται από το στρατιωτικό στοιχείο. Αυτή η θεώρηση έρχεται σε αντίθεση με κάποιους παραδοσιακούς που σταματούν να αντιλαμβάνονται την ασφάλεια κρατοκεντρικά, αναγνωρίζοντας και σε άλλες οντότητες του διεθνούς συστήματος, πέρα από το κράτος, την ιδιότητα να αποτελούν αντικείμενο αναφοράς για την ασφάλεια. Χαρακτηριστικό παράδειγμα για την εποχή είναι ότι το 1989, το περιοδικό *Survival* του Διεθνούς Ινστιτούτου Στρατηγικών Σπουδών δημοσιεύει το άρθρο “Nonmilitary Aspects of Strategy” που αναγνωρίζει πως πηγή απειλής αποτελεί τόσο ο οικονομικός και περιβαλλοντικός τομέας όσο και η μετανάστευση και η παγκόσμια διακίνηση ναρκωτικών. (Weaver 2002:12).

Μια άλλη παραδοσιακή άποψη υποστηρίζει πως τον μείζονα ρόλο στην ατζέντα της ασφάλειας, έχει ο πολιτικός τομέας, ο οποίος μπορεί εύκολα να συνδεθεί με τον

στρατιωτικό μέσω της κρατοκεντρικής αντίληψης για την ασφάλεια, μιας και έχει εξασθενήσει σημαντικά η διπολική δομή του συστήματος. Η παραδοσιακή σκέψη επίσης επισημαίνει πως ο πολιτικός τομέας μπορεί να αποτελεί πλέον την κύρια πηγή απειλής και χρήσης βίας μέσω του στρατιωτικού τομέα, αφού δεν υπάρχει πλέον το ενδεχόμενο ενός πυρηνικού πολέμου και αναγνωρίζει και σε άλλους δρώντες του διεθνούς συστήματος, όπως τα άτομα, τα έθνη ή οι μειονότητες να ορίζονται ως αντικείμενα αναφοράς για την ασφάλεια. Ο Stephen Walt, υποστηρίζοντας την παραδοσιακή ατζέντα, ισχυρίζεται για παράδειγμα ότι «το φαινόμενο του πολέμου είναι αυτό το οποίο μπορεί να οριστεί ως ‘η μελέτη της απειλής, της χρήσης και του ελέγχου της στρατιωτικής δύναμης’ και ότι αυτοί που προσθέτουν στη μελέτη της ασφάλειας, κοινωνικές, οικονομικές, ανθρωπιστικές και περιβαλλοντικές παραμέτρους, καταστρέφουν το θεωρητικό περιεχόμενό της, καθιστώντας σχεδόν αδύνατη την εύρεση λύσεων για τα σημαντικά αυτά ζητήματα» (Buzan, Waever, Wilde 1998:3). Ο Walt, ωστόσο, διαχωρίζει τον ιδιαίτερο ρόλο του οικονομικού τομέα, τουλάχιστον στον βαθμό που ενισχύει την υπεροχή στον στρατιωτικό τομέα.

Η θεωρητική πολυπλοκότητα της διευρυμένης ατζέντας της ασφάλειας είναι, ομολογουμένως, το πιο ευάλωτο σημείο κριτικής. Οι παραδοσιακοί επισημαίνουν ότι εξαιτίας του πλήθους των μεταβλητών της διευρυμένης ατζέντας, το θεωρητικό περιεχόμενο της ασφάλειας γίνεται αντιπαραγωγικό, με ανεπιθύμητα και σε κάποιες περιπτώσεις επικίνδυνα συμπεράσματα, καθιστώντας επί της ουσίας την ασφάλεια κενή περιεχομένου. Επίσης πάρα πολύ σημαντική είναι η παρατήρηση ότι η Σχολή της Κοπεγχάγης αναγνωρίζει τον κίνδυνο και τη δυναμική που εμπεριέχει η λέξη *ασφάλεια* και πως η χρήση της με τον ίδιο ακριβώς τρόπο όπως στον στρατιωτικό τομέα, δηλαδή σε όρους αναγνώρισης της απειλής και της χρήσης ένοπλης βίας, μόνο λανθάνοντα, παραπλανητικά και επικίνδυνα συμπεράσματα εξάγει, αν χρησιμοποιηθεί με τον ίδιο τρόπο και στους νέους τομείς.

Η Σχολή της Κοπεγχάγης δεν προτείνει ως μοναδική λύση για τη διευθέτηση των ζητημάτων που προκύπτουν στον κάθε τομέα, τη χρήση μέτρων ασφαλείας πανομοιότυπα και συστηματικά. Αντιθέτως, προτείνει τη *μη* χρήση μέτρων ασφαλείας ως την πιο ασφαλή λύση για διευθέτηση των ζητημάτων που προκύπτουν, ακόμα και όταν τα ζητήματα αυτά ανήκουν στο παραδοσιακό θεωρητικό περιεχόμενο της ασφάλειας. Ο οικονομικός τομέας είναι ένα πάρα πολύ καλό παράδειγμα, αφού πολλοί οικονομολόγοι (βλ. Kennedy 1989, Glipin 1987) είναι αυτοί που τονίζουν πως

τα μέτρα ασφαλείας στην οικονομική διαδικασία μόνο καταστροφικές συνέπειες μπορούν να φέρουν στο παγκόσμιο οικονομικό σύστημα.

Μια από τις βασικές συνεισφορές της Σχολής της Κοπεγχάγης, στο θεωρητικό περιεχόμενο της ασφαλείας είναι η αύξηση του πλήθους των σημείων εφαρμογών ή, αλλιώς, των τομέων της. Η καινοτόμος διαφορά της Σχολής της Κοπεγχάγης είναι η ένταξη στην ημερήσια διάταξη της ασφάλειας, περιβαλλοντικών, οικονομικών και κοινωνικών ζητημάτων μαζί με τα στρατιωτικά και πολιτικά ζητήματα, που ήδη εμπεριέχονταν.

Η θεωρία του συμπλέγματος της περιφερειακής ασφάλειας

Η *περιφέρεια* είναι ένας από τους πιο ειδικούς τύπους του υποσυστήματος. Η περιφέρεια αναφέρεται σε μια γεωγραφική ομαδοποίηση κρατών που αποτελεί ένα αρκετά ισχυρό στοιχείο του διεθνούς υποσυστήματος. Η σχετικιστική φύση της ασφάλειας είναι αυτή που συμβάλλει σε τέτοιου είδους ομαδοποιήσεις και δημιουργεί τα συμπλέγματα ασφαλείας, όπως αυτό της ισορροπίας δυνάμεων κ.ά.

Συνθετικό στοιχείο για τον σχηματισμό περιφερειών αποτελεί η χρήση απειλής, η αναρχία του διεθνούς συστήματος, αλλά και η τρωτότητα της κάθε μονάδας. Η κάθε μονάδα εισχωρεί σε περιφερειακά συμπλέγματα με γνώμονα της ιστορικές σχέσεις φιλίας ή και εχθρότητας με τις άλλες μονάδες και με την συνεισφορά μέρους της ισχύος της (Buzan, Waever, Wilde 1998:12). Το κυριότερο χαρακτηριστικό του εσωτερικού της περιφέρειας είναι η αλληλεξάρτηση της μιας μονάδας από την άλλη, ως προς τον προσδιορισμό της δικής της ασφάλειας. Η αλληλεξάρτηση αυτή μπορεί να είναι είτε αρνητική, είτε θετική αλλά και ουδέτερη. Κατά συνέπεια, η περιφέρεια είναι «ένα σύνολο των κρατών, των οποίων η πλειονότητα των αντιλήψεών τους περί της ασφάλειάς τους και των υποθέσεων τους είναι τόσο αλληλοσυνδεδεόμενες που τα εθνικά προβλήματα ασφαλείας δεν μπορούν να αναλυθούν ή και να επιλυθούν αιτιολογικά το ένα χωρίς το άλλο» (Buzan, Waever, Wilde 1998:12).

Αυτό που παρουσιάζει αναλυτικό ενδιαφέρον είναι η επανεξέταση της περιφερειακής θεωρίας της ασφάλειας μέσα από το πρίσμα της νέας διευρυμένης ατζέντας της ασφάλειας. Η ακμή του διπολικού συστήματος και η ανάδειξη του Νεορεαλισμού κατά τα τελευταία χρόνια του Ψυχρού Πολέμου υποβάθμισαν την περιφέρεια ως αντικείμενο ανάλυσης της ασφάλειας. Ωστόσο, μεταψυχροπολεμικά αναδείχθηκαν πολλές περιφέρειες εξαιτίας της έλλειψής μίας δεσπόζουσας

κανονιστικής δύναμης σε παγκόσμιο επίπεδο. Κάποιες από αυτές είναι η EU, ASEAN, NAFTA, South Asian Association for Regional Cooperation κ.ά.

Η μελέτη της σχετικής αυτονομίας που χαρακτηρίζει κάθε περιφέρεια παρουσιάζει εξαιρετικό ενδιαφέρον, καθώς κάθε περιφέρεια στο εσωτερικό της λειτουργεί σαν μια μικρογραφία του παγκοσμίου συστήματος. Από την παραδοσιακή σκοπιά, θεμέλιος λίθος για τον σχηματισμό της περιφέρειας είναι το κράτος που έχει συγκεκριμένα γεωγραφικά όρια, σε αντίθεση με τον μεσαίωνα που υπήρχε έντονη κινητικότητα των πληθυσμών. Στη σύγχρονη εποχή η μη μεταβολή των γεωγραφικών συνόρων του κράτους συνέβαλε στην παραδοσιακή αντίληψη της ασφάλειας, που λειτουργεί μόνο μέσα από το πρίσμα του στρατιωτικού και του πολιτικού τομέα. Κατά συνέπεια, η κλασική θεωρία του περιφερειακού συμπλέγματος της ασφάλειας, στηρίζεται στην οντότητα του κράτους και αναλύεται μέσα από τον στρατιωτικό και πολιτικό τομέα. Η απαγκίστρωση από το κράτος και από το στρατιωτικό και το πολιτικό στοιχείο της ασφάλειας έδωσε μια νέα προοπτική στην ανάλυση των περιφερειακών συμπλεγμάτων της ασφάλειας, αφού τοποθέτησε στο πεδίο μελέτης και άλλα αντικείμενα αναφοράς της, όπως το περιβάλλον, την απελευθέρωση του διεθνούς εμπορίου, αλλά και τον σεβασμό της πολιτιστικής, γλωσσικής και θρησκευτικής διαφορετικότητας των μειονοτήτων και έθιξε το θέμα των ταυτοτήτων. Όλα τα νέα αντικείμενα της ασφάλειας που προαναφέραμε μαζί με τα κλασικά του πολιτικού και στρατιωτικού τομέα προβάλλουν τις επιπτώσεις τους σε παγκόσμιο, περιφερειακό, αλλά και τοπικό επίπεδο ανάλυσης.

Υπάρχουν δύο τύποι συμπλεγμάτων, τα ομογενή και τα ετερογενή: «Τα ομογενή συμπλέγματα ενστερνίζονται την κλασική υπόθεση και υποστηρίζουν πως κάθε συγκεκριμένος τομέας έχει και σχηματίζει τα δικά του εσωτερικά συμπλέγματα ασφαλείας. Τα συμπλέγματα του κάθε τομέα δεν μπορούν να συνδεθούν και να αλληλεπιδράσει το ένα πάνω στο άλλο. Ενδεικτικά αναφέρουμε την ισορροπία δυνάμεων του στρατιωτικού τομέα και το ζήτημα των ταυτοτήτων του κοινωνικού τομέα, τα συμπλέγματα αυτά δεν μπορούν να συντεθούν και να μελετηθούν συνδυαστικά. Τα ετερογενή συμπλέγματα δεν αποδέχονται την κλασική υπόθεση και άρα υποστηρίζουν πως οι δρώντες του ενός τομέα μπορούν να επηρεάσουν και να συνδεθούν με τα συμπλέγματα που αναπτύσσονται σε άλλους τομείς» (Buzan, Waever, Wilde 1998:16). Η ύπαρξη μιας εθνοτικής μειονότητας μπορεί να γίνει σημείο οικονομικής περιθωριοποίησης και εξαθλίωσής της από την εδραιωμένη νομικά και πολιτικά κυβέρνηση.

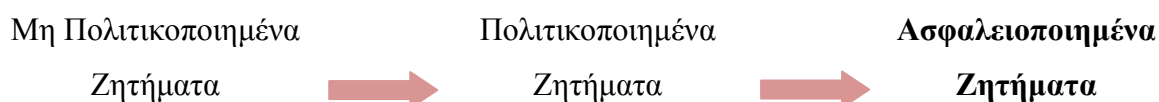
Ασφαλειοποίηση

Πριν αναλύσουμε την διαδικασία της ασφαλειοποίησης, είναι σκόπιμο να εξετάσουμε την έννοια της *ασφάλειας*. Ανοίγοντας το λεξικό η ετυμολογική σημασία της λέξης «ασφάλεια» στα νέα ελληνικά είναι: σιγουριά, ανυπαρξία κινδύνου (Γιοβάνης χχε:240-241). Όμως, στην αρχαία ελληνική γραμματεία, όπως μας πληροφορεί ο Michael Dillon στο βιβλίο του *Politics of Security*, «ασφάλεια είναι η στερητική μορφή του ρήματος σφάλω, α-σφάλεια (*a-sphaleia*). Σφάλω (*sphallo*) σημαίνει πλανώμαι, προκαλώ την πτώση, φέρνω την πτώση, τρικλοποδιά κατά την πάλη, ανατρέπω, νικώ, διαψεύδω, μπερδεύω, απογοητεύω ή ματαιώνω έναν χρησμό, κάνω κάποιον ή κάτι να τρικλίζει ή να ταλαντεύεται όπως στο μεθύσι. Το [*sphallo*] μεταφράστηκε στα Λατινικά ως *fallo*-πέφτω. Στην μορφή του ουσιαστικού είναι το σφάλμα/ψεγάδι, ελάττωμα, σφάλμα, ένα λάθος βήμα ή ένα λάθος. Έτσι, η στερητική μορφή της λέξης ‘ασφάλεια’ (*asphaleia*) εννοεί την αποφυγή του ελαττώματος, του σφάλματος, της αποτυχίας ή του λάθους. [Η ασφάλεια] κάνει κάτι σταθερό, επιφέρει σταθερότητα, ασφαλίζει από τον κίνδυνο, (καθιστά κάτι) ασφαλές και σταθερό, οχυρωμένο, εφοδιασμένο με γερά θεμέλια, βέβαιο ή σίγουρο. Η ιδέα της πάλης (του πολέμου) (*polemos*) [...] είναι στενά συνδεδεμένη και με το σφάλω και με την ασφάλεια, μέσα από την ισχυρή δευτερεύουσα σημασία της, με τον φαλλό, τη στύση και τη σεξουαλική ικανότητα» (Dillon 1996:124).

Η έννοια της διεθνούς ασφάλειας προκαλεί ιδιαίτερο ενδιαφέρον. Όπως, γίνεται γνωστό μέσα από την αρχαία ελληνική γραμματεία, η ασφάλεια συνδέεται άμεσα με την *επιβίωση*, υπό την έννοια ότι το υποκείμενο λαμβάνει τα κατάλληλα μέτρα και ενεργεί αναλόγως έτσι ώστε να εξασφαλίσει την επιβίωσή του. Ζήτημα διεθνούς ασφαλείας, λοιπόν, μπορεί να αποτελεί οποιαδήποτε υπαρξιακή απειλή που απευθύνεται σε συγκεκριμένο αντικείμενο, όπως το κράτος, την κυβέρνηση, την επικράτεια, ακόμη και την ίδια την κοινωνία. Η υπαρξιακή απειλή του αντικειμένου της ασφάλειας και η έκτακτη κατάσταση για την επιβίωσή του είναι που δικαιολογούν και ίσως, σε κάποιες περιπτώσεις, και να επιβάλουν τη λήψη έκτακτων μέτρων για την καταστολή της υπαρξιακής απειλής. Με αυτόν τον τρόπο, η αναγωγή ενός ζητήματος σε ζήτημα ασφαλείας για το διεθνές σύστημα, νομιμοποιεί την παραβίαση νόμων και κανόνων και επιτρέπει τη λήψη έκτακτων μέτρων και τη χρήση βίας που εξασφαλίζει, όμως, εν κατακλείδι την επιβίωση του αντικειμένου της ασφάλειας.

Η *υπαρξιακή απειλή* και η *έκτακτη κατάσταση* στην οποία έχει περιέλθει το αντικείμενο της ασφάλειας είναι οι γνώμονες που δικαιολογούν την ασφαλειοποίηση ενός ζητήματος. Παράλληλα, τα ζητήματα που αφορούν το μέσο πολιτικό ενδιαφέρον της καθημερινής πολιτικής ζωής, απλά πολιτικοποιούνται. Πολιτικοποίηση είναι η αντιμετώπιση ενός ζητήματος ή μιας απειλής με τους ήδη θεσμοποιημένους νόμους και κανονιστικά μέτρα χωρίς τη λήψη έκτακτων και την αναγωγή του ζητήματος σε ζήτημα ασφαλείας, από το οποίο εξαρτάται και η επιβίωση του αντικειμένου της ασφάλειας (Peoples, Vanghan-Williams 2010:76). Επίσης, η φύση του αντικειμένου της ασφάλειας είναι αυτή που υπαγορεύει τόσο τα απλά κανονιστικά μέτρα όσο και τα έκτακτα που εξασφαλίζουν την επιβίωσή του. Στον κοινωνικό τομέα το κύριο αντικείμενο της ασφάλειας είναι η συλλογική ταυτότητα. Η ιδιαίτερη φύση της συλλογικής ταυτότητας και της εξέλιξής της στο εξωτερικό, αλλά και στο εσωτερικό της περιβάλλον, είναι στοιχεία που διαμορφώνουν το περιεχόμενο της ταυτότητας, δηλαδή του συλλογικού «εμείς» (π.χ. μιας εθνοτικής μειονότητας) και του πώς μπορεί αυτό να εκφράζεται μέσα από τη γλώσσα, τα ήθη και τα έθιμα μιας ομάδας, αλλά και να διαφοροποιείται σε σχέση με κάποια άλλη εθνοτική ομάδα. Η επιβίωση οποιασδήποτε συλλογικής ταυτότητας εξαρτάται από την ικανότητά της να διατηρείται και να αναπαράγεται ελεύθερα χωρίς να ασφαλειοποιείται (Buzan, Waever, Wilde 1998:23).

Κατά συνέπεια, ασφαλειοποίηση είναι η διαδικασία κατά την οποία ένα ζήτημα ανάγεται και αντιμετωπίζεται ως ζήτημα ασφαλείας και απαιτεί τη λήψη εκτάκτων μέτρων πέρα από τα συνηθισμένα της καθιερωμένης πολιτικής εμβέλειας και νομιμότητας. Η ασφαλειοποίηση επιβάλλει την ξεχωριστή μεταχείριση των ζητημάτων, ως ζητημάτων ασφαλείας, άρα επιβίωσης. Η διαδικασία της ασφαλειοποίησης καταβάλλει προσπάθεια για τη λήψη εκτάκτων μέτρων εκτός των πλαισίων της καθιερωμένης τυπικής πολιτικής δικαιοδοσίας, αποτελώντας «την ακραία εκδοχή της πολιτικοποίησης ενός ζητήματος» (Buzan, Waever, Wilde 1998:23). Ο Buzan και οι συνεργάτες του εξήγησαν τη σχέση αυτή με τη θεωρία του πρίσματος (Peoples, Vanghan-Williams 2010:77) που αναπτύσσεται σχηματικά ως εξής:

Κάθε ζήτημα μπορεί να τοποθετηθεί πάνω σε αυτό το πρίμα. Τα μη πολιτικοποιημένα ζητήματα είναι αυτά που δεν εμπίπτουν στο ενδιαφέρον του δημόσιου πολιτικού διαλόγου και δεν απαιτούν κρατικές αποφάσεις για να επιλυθούν. Τα ζητήματα που τοποθετούνται στο κέντρο του πρίσματος, στο πολιτικοποιημένο σημείο του, είναι αυτά που απασχολούν τον δημόσιο διάλογο και η επίλυσή τους προέρχεται μέσα από τη λήψη των απαραίτητων κρατικών αποφάσεων. Στο δεξιό άκρο του πρίσματος, τοποθετούνται τα ασφαλειοποιημένα ζητήματα, στα οποία εμπεριέχεται το στοιχείο της υπαρξιακής απειλής και για την επίλυσή τους απαιτείται η λήψη εκτάκτων και ειδικών μέτρων εκτός των καθιερωμένων ορίων της τυπικής πολιτικής διαδικασίας.

Το που θα τοποθετηθεί το κάθε ζήτημα πάνω στο πρίσμα εξαρτάται από τον ενίοτε τόπο και χρόνο. Όσον αφορά τον τόπο, για παράδειγμα, το Πακιστάν έχει ασφαλειοποιήσει στο εσωτερικό του την ισλαμική θρησκεία, σε αντίθεση με την γειτονική του Ινδία, όπου αναγνωρίζεται απόλυτη ανεξιθρησκία, οπότε η θρησκεία αποτελεί ένα μη πολιτικοποιημένο ζήτημα για την τελευταία. Άλλο ένα παράδειγμα συνιστά το ζήτημα των εθνοτικών ταυτοτήτων στα Βαλκάνια, οι οποίες παραμένουν ασφαλειοποιημένες σε ορισμένες μάλιστα περιπτώσεις σε τέτοιο βαθμό ώστε να γίνουν αιτία εθνοκάθαρσης στις αρχές της δεκαετίας του '90 (πρώην Γιουγκοσλαβία). Αντιθέτως, σε χώρες όπως η Αυστραλία και ο Καναδάς, οι εθνοτικές ταυτότητες που απαρτίζουν το πληθυσμό τους δεν συνιστούν αντικείμενο ασφαλειοποίησης. Όσον αφορά τον χρόνο, ένα καλό παράδειγμα απο-ασφαλειοποίησης και πολιτικοποίησης αποτελεί η ίδρυση του Παγκόσμιου Οργανισμού Εμπορίου (WTO) στα μέσα της δεκαετίας του '80 για την καθιέρωση κανόνων και τη λήψη κατάλληλων μέτρων που διέπουν την εμπορική διαδικασία σε παγκόσμιο επίπεδο, σε αντίθεση με το παρελθόν όταν η διεθνής μεταφορά εμπορευμάτων παρέμενε κατά περίπτωση ένα ασφαλειοποιημένο ζήτημα. (βλ. Screpanti, Zamagni 2002:48-51)

Το που θα τοποθετηθεί στο πρίσμα το κάθε ζήτημα ασφαλείας του διεθνούς συστήματος είναι πολύ σημαντικό, αλλά ακόμη πιο σημαντική είναι η διαδικασία μέσω της οποίας θα επιλεγεί, ενίοτε σιωπηρά ή ασυναίσθητα, το αντίστοιχο σημείο. Η αναγωγή ενός ζητήματος σε ζήτημα ασφαλείας του διεθνούς συστήματος σε σχέση με άλλα είναι αυτό που του προσδίδει τη μέγιστη προτεραιότητα. Εφόσον το ζήτημα θεωρείται ότι χρήζει άμεσης προτεραιότητας και ιδιαίτερα εάν προστεθεί σε αυτό και το στοιχείο της υπαρξιακής απειλής, τότε θεωρείται ότι θα πρέπει να επιλυθεί άμεσα,

ακόμη και αν επιβάλλεται να παρθούν μέτρα που αντιβαίνουν σε δημοκρατικές καταβολές, στην τυπική και θεσμοθετημένη πολιτική πρακτική ή νομιμότητα. (βλ. Μακιαβέλλι 2012:40). Για τον λόγο αυτό, δίδεται στον ασφαλειοποιητικό δρώντα το νομιμοποιημένο δικαίωμα να παραβιάζει κατά την κρίση του, τη νομιμότητα των κανόνων και των νόμων που τέθηκαν προγενέστερα στην πολιτική σκηνή. Θα μπορούσαμε να πούμε ότι το διεθνές σύστημα μέσω του ασφαλειοποιητικού δρώντα δέχεται να θυσιάσει μέρος των κεκτημένων του (δικαιωμάτων, νόμων, κανόνων και ελευθεριών) καθώς και την ισορροπία της ισχύουσας τάξης πραγμάτων, προκειμένου να αισθάνεται ασφαλές. Από την άλλη, ο ασφαλειοποιητικός δρώντας λειτουργεί με τις δικές του αυτοπροσδιόριστες αντιλήψεις για την ασφάλεια και με τα κριτήρια που πρέπει να τη διέπουν κατ' αυτόν. Ο ασφαλειοποιητικός δρώντας διεξάγει τη διαδικασία της ασφαλειοποίησης, αναδεικνύοντας το απειλούμενο αντικείμενο της ασφάλειας. Συνεπώς, η ασφαλειοποίηση βασίζεται στην διυποκειμενική αντίληψη που έχει αυτός για την ασφάλεια και, κατ' επέκταση, με τον τρόπο που αυτός ορίζει το περιεχόμενό της σε κάθε περίπτωση. Το στοιχείο αυτό υπογραμμίζει πως η ασφάλεια δεν μπορεί να οριστεί και να αξιολογηθεί με αντικειμενικά οικονομικά κριτήρια, αφού συνιστά μια κοινωνική κατασκευή. Η ασφαλειοποίηση δεν είναι μια μηχανιστική διαδικασία, αλλά μια κοινωνική κατασκευή. Η διυποκειμενική αντίληψη του ασφαλειοποιητικού δρώντος για την ασφάλεια σχηματίζεται από την αλληλοσυσχέτιση, αλλά κυρίως από την αλληλεξάρτηση του δρώντος με το διεθνές σύστημα. Το θεωρητικό περιεχόμενο της ασφάλειας του ασφαλειοποιητικού δρώντος αποτελεί συνάρτηση του περιεχομένου της ασφάλειας, έτσι όπως αυτό ορίζεται από το διεθνές σύστημα.

Η ασφαλειοποίηση στηρίζεται σε τρεις βασικές συνιστώσες: η πρώτη περιλαμβάνει την επισήμανση της υπαρξιακής απειλής, η δεύτερη την δραματοποίηση του ζητήματος και την παρουσίασή του ως ζήτημα έκτακτης ανάγκης που χρήζει άμεσης προτεραιότητας και η τρίτη την παραβίαση των τυπικών κανόνων της καθημερινής πολιτικής διαδικασίας και τον αντίκτυπό της πάνω στις σχέσεις της ίδιας της μονάδας. Ωστόσο, το κύριο στοιχείο που εξασφαλίζει την επιτυχημένη ολοκλήρωση της ασφαλειοποίησης δεν είναι άλλο από την αποδοχή (που μπορεί να είναι προϊόν συναίνεσης, αλλά και εξαναγκασμού σε ένα κυνικό και ολοκληρωτικό καθεστώς) του κοινού ότι συντρέχει τόσο η συνθήκη της υπαρξιακής απειλής όσο και η έκτακτη κατάσταση που αυτή υπαγορεύει. Χωρίς την αποδοχή από το κοινό υπάρχει μόνο *ασφαλειοποιητική κίνηση* και όχι ολοκληρωμένη ασφαλειοποίηση.

Η κορωνίδα, όμως, της ασφαλειοποίησης, αυτή που την επισφραγίζει, είναι η νομιμοποίηση. Η νομιμοποίηση δίνει το νόμιμο, πλέον, δικαίωμα στον έκτακτο νόμο της καταστρατήγησης τυπικών μέτρων και κανόνων. Η εκμαίευση της νομιμοποίησης γίνεται από τον ασφαλειοποιητικό δρώντα, ο οποίος συνδιαλέγεται με το κοινό εντός της μονάδας, την ασφαλειοποιητική δράση. Σε αυτήν την περίπτωση, ο ασφαλειοποιητικός δρώντας παρουσιάζει και αναδεικνύει (*speech act*) την απειλή ως μη αναστρέψιμη και κρίσιμη για την επιβίωση της μονάδας, που αν αλληγορήσει και δεν την αντιμετωπίσει άμεσα, θα αποβεί μοιραία για την ύπαρξή της. Με αυτόν τον τρόπο νομιμοποιεί το δικαίωμά του να παραβιάζει τους ισχύοντες νόμους και κανόνες. Ο φόβος της επιβίωσης και η ηθελημένη παραβίαση των κανόνων από το κοινό συνιστά την ασφαλειοποιητική δράση. Ο ασφαλειοποιητικός δρών διαπραγματεύεται με το κοινό την ασφαλειοποιητική δράση. Τη μέγιστη αξία για την ανάλυση της διαπραγματευτικής διαδικασίας την έχει η κατασκευή της ασφάλειας (*speech act*). Η κατασκευή ορίζει την απειλή ως τέτοια και περιγράφει το περιεχόμενο της, ενώ συγχρόνως υπαγορεύει και τον τρόπο με τον οποίο θα πρέπει συλλογικά η μονάδα να ανταποκριθεί σε αυτήν την απειλή.

Πολλές φορές, η τακτική της ασφαλειοποίησης μεθοδεύεται από την άρχουσα τάξη για δικούς της ιδιοτελείς και εσωτερικούς σκοπούς. Ως εκ τούτου, οι εξουσιαστικές δυνάμεις δραματοποιούν τις καταστάσεις ως έκτακτες, καταδεικνύοντας μια υπαρξιακή απειλή. (Πλάτων 1991:25). Με αυτόν τον τρόπο, αποκτούν το δικαίωμα να χειρίζονται καταστάσεις με λιγότερο δημοκρατικές διαδικασίες και περιορισμούς. Μια τέτοια πρακτική, φυσικά, είναι στρεβλή. Η πολιτική ασφάλειας θεωρείται αποτυχημένη, αν θα πρέπει να καταφύγει στην σκηνοθεσία στρεβλών καταστάσεων, προκειμένου να της δοθεί το δικαίωμα να παραβιάζει άρδην τους τυπικούς νόμους και κανόνες, επικυρώνοντας, κατά το συμφέρον της τους δικούς της ειδικούς νόμους. Σε τέτοιες καταστάσεις, η ασφάλεια λαμβάνει «αρνητική» μορφή. Ωστόσο, σε κάθε περίπτωση παραμένει «πάντοτε πολιτική επιλογή το να ασφαλειοποιήσεις ή και να δεχτείς την ασφαλειοποίηση» (Buzan, Waever, Wilde 1998:12).

Λεκτική δράση

Η λεκτική αποτύπωση της ασφαλειοποιητικής διαδικασίας καλείται *λεκτική δράση* (*speech act*) στη γλωσσολογική θεωρία. Η λεκτική δράση έχει μεγάλη αναλυτική

σημασία, επειδή αναλύει τον τρόπο με τον οποίο κατασκευάζονται οι υπαρξιακές απειλές μέσω του λόγου, μέσω της εκφοράς λέξεων, αλλά και μέσω της μεταφορικής υπεραξίας που αυτές φέρουν, χωρίς απαραίτητως να γίνεται σε κάθε περίπτωση κυριολεκτική χρήση της λέξης (π.χ. ασφάλεια, απειλή, επιβίωση). Η υπαρξιακή απειλή μπορεί να κατασκευαστεί χωρίς την εκφορά των λέξεων «απειλή» ή «ασφάλεια», αλλά υποδηλώνοντάς τη με γλωσσικά σχήματα. Με αυτόν τον τρόπο, όταν αναφέρουμε κάποιες λέξεις ή φράσεις είναι σαν να δρούμε ταυτόχρονα, να πράττουμε, να δίνουμε μια υπόσχεση, και ως εκ τούτου οι λέξεις και οι φράσεις που χρησιμοποιούμε αποκτούν κοινωνική δράση. Η κοινωνική δράση έχει χαρακτηριστεί από τον Judith Butler ως «κοινωνική μαγεία» (Peoples, Vaghan-Williams 2010:77). Ένα αρκετά καλό παράδειγμα για τη μεταφορική υπεραξία των λέξεων αποτελεί η εκφορά της λέξης «άμυνα». Η λέξη αυτή συνειρμικά και ασυνείδητα προδιαθέτει και γεννά το συναίσθημα ότι απειλούμαστε, ότι βρισκόμαστε σε κατάσταση έκτακτης ανάγκης και ότι με κάποιον τρόπο θα πρέπει να ανταπεξέλθουμε στην απειλή. Η προφορά και μόνο της λέξης «άμυνα» συνεπάγεται για μας «απειλή» και «έκτακτη κατάσταση».

Με την άμεση επιστράτευση κάποιων λέξεων αλλά και της μεταφορικής τους υπεραξίας κατασκευάζεται η υπαρξιακή απειλή. Αυτή περιγράφει καταστάσεις έκτακτης ανάγκης, που απαιτούν τη λήψη ειδικών μέτρων, την παραβίαση των κανόνων και την υποτίμηση των δημοκρατικών διαδικασιών, προκειμένου να καμφθεί άμεσα η υπαρξιακή απειλή. Όλες αυτές οι αλυσιδωτές αντιδράσεις που παράγει η κατασκευή της υπαρξιακής απειλής από τη λεκτική δράση συμβαίνουν εξαιτίας της αποδοχής της υπαρξιακής απειλής ως τέτοιας από το σύνολο του κοινού. Το κοινό, αφού έχει εκτεθεί στη λεκτική δράση αναγάγει ένα ζήτημα σε ζήτημα ασφαλείας, επειδή «πιστεύει» στην οντότητα της υπαρξιακής απειλής. Η λεκτική δράση μπορεί να εκφράζεται τόσο με την άμεση εκφορά της λέξης «υπαρξιακή απειλή», «ασφάλεια», «επιβίωση» όσο και με τη μεταφορική τους υπεραξία.

Θα πρέπει, όμως, να τονίσουμε πως η ασφαλειοποίηση ενός θέματος δεν είναι μια ομοιόμορφη και επιτυχημένα επαναλαμβανόμενη πρακτική. Η πρακτική αυτή διαφέρει από θέμα σε θέμα και εξαρτάται κυρίως από τον τρόπο, με τον οποίο κατασκευάζεται το περιεχόμενο της ασφαλείας από τον ομιλητή, τον ασφαλειοποιητικό δρώντα. Η πρακτική της ασφαλειοποίησης που αποπειράται να εφαρμόσει ο ομιλητής μπορεί να γίνει αποδεκτή από το κοινό κάποιες φορές, αλλά όχι πάντα, ακόμη κι όταν ο ομιλητής έχει την ισχύ να καθορίζει το τι είναι ασφάλεια.

Οι ομιλητές που δεν είναι τόσο ισχυροί θεσμικά, αλλά προσφέρουν ωστόσο μια προοπτική της ασφάλειας στο κοινό, δεν μπορούν να αποκλειστούν ως ανίκανοι να κατασκευάσουν υπαρξιακή απειλή, επειδή η ίδια η ασφάλεια είναι μια θεωρητική κατασκευή. Ως εκ τούτου, η κονστρουκτιβιστική δομή της ασφάλειας μπορεί να δομηθεί και να αποδομηθεί, ανάλογα με τις ικανότητες του ίδιου του ομιλητή. Ωστόσο, αντικείμενο μελέτης δεν είναι ο ομιλητής, αλλά η ίδια η διαδικασία της ασφαλειοποίησης. Η διαδικασία της ασφαλειοποίησης στηρίζεται στην πολιτική και κοινωνική δυναμική που παρουσιάζουν οι έννοιες και οι ιδέες, όπως ασφάλεια, απειλή, άμυνα και έκτακτη κατάσταση, για το κοινό.

Όπως προαναφέρθηκε, η ασφαλειοποίηση είναι μια θεωρητική κατασκευή που δεν θεμελιώνεται σε αντικειμενικές και πραγματικές βάσεις, αλλά εκπονείται μέσα από την πολιτική διαδικασία. Ωστόσο, η Σχολή της Κοπεγχάγης μας περιγράφει ποιες θα μπορούσαν να είναι οι *ευνοϊκές συνθήκες* (*facilitating conditions*), υπό τις οποίες η λεκτική δράση της ασφάλειας θεωρείται επιτυχημένη. Οι ευνοϊκές συνθήκες για μια επιτυχημένη λεκτική δράση χωρίζονται σε δυο κατηγορίες: α) τις *εσωτερικές*, γλωσσικές-γραμματικές συνθήκες και β) τις *εξωτερικές*, κοινωνικές-συνεκτικές συνθήκες (Buzan, Waever, Wilde 1998:32-33).

Κατά τις εσωτερικές συνθήκες της λεκτικής δράσης, σπουδαίο ρόλο διαδραματίζει για την κατασκευή της ασφάλειας το γραμματικό και γλωσσικό περιεχόμενο. Η εσωτερική συνθήκη προϋποθέτει την δημιουργία πλοκής ασφαλείας από τον ομιλητή, με την περιγραφή και την ανάλυση της υπαρξιακής απειλής, που αν δεν επιλυθεί άμεσα με τα απαιτούμενα ειδικά μέτρα θα αποβεί αναπόφευκτα μοιραία. Επιπλέον, η λεκτική δράση πρέπει να διαμορφώνει τη γραμματική της πλοκή ανάλογα με τον τομέα. Όταν ασφαλειοποιείται ο περιβαλλοντικός τομέας, αναφέρεται το στοιχείο της πλανητικής βιωσιμότητας, ενώ στον κοινωνικό τομέα αναφέρεται η συλλογική εθνοτική ταυτότητα.

Οι εξωτερικές συνθήκες χωρίζονται σε 2 κατηγορίες. Η πρώτη αναφέρεται στο κοινωνικό κεφάλαιο που κατέχει ο ασφαλειοποιητικός δρών επί του κοινού, ο οποίος θα πρέπει να βρίσκεται σε θέση εξουσίας εντός της μονάδας, χωρίς απαραίτητα να εκπροσωπεί και την επίσημη εξουσιαστική αρχή, αλλά να βρίσκεται σε κατάλληλη θέση ώστε να μπορεί να θέτει εύστοχους κοινωνικούς ισχυρισμούς που μπορούν να πείσουν το κοινό. Η δεύτερη κατηγορία αναφέρεται στις απειλές, σε αντικειμενικά γεγονότα και αναπόδραστα ιστορικά αποτελέσματα όπως οι μαζικές παραβιάσεις του εναέριου χώρου, η περιβαλλοντική μόλυνση, οι ιστορικές μνήμες εχθρότητας λόγω

πολέμου, η εξαγωγή και η επιβολή κυρίαρχων πολιτιστικών προτύπων ως αποδεκτά και πρέποντα. Οι αντικειμενικές αυτές συνθήκες δεν μπορούν από μόνες τους, να ασφαλειοποιήσουν μια κατάσταση, αλλά μπορούν να γίνουν πρόσφορο έδαφος για να εμποδίσουν ή και να διευκολύνουν την ασφαλειοποίηση (Buzan, Waever, Wilde 1998:32-33).

Όπως, όμως, σχολιάζει ο Michael Williams, σπουδαίο ρόλο μαζί με τις ευνοϊκές συνθήκες της λεκτικής δράσης που περιγράψαμε παραπάνω, παίζουν και τα μέσα μαζικής επικοινωνίας, ιδίως τα τηλεοπτικά, στη διαδικασία της ασφαλειοποίησης. (βλ Williams 2003:525). Η εικόνα που εκπέμπεται στους τηλεοπτικούς δέκτες διαδραματίζει πολύ σπουδαίο ρόλο στη διαμόρφωση των αντιλήψεων και στάσεων που σχηματίζουμε για την ασφάλεια. Η τηλεοπτική εικόνα είναι ένα πολύ ισχυρό μέσο που όλο και περισσότερο στη σύγχρονη εποχή επιστρατεύεται στη διεξαγωγή των σχέσεων και των πολιτικών ασφαλείας. Ζούμε στην εποχή των εικόνων. Η τηλεοπτική κάλυψη της πολιτικής διαδικασίας από τα μέσα αποτελεί ένα καθημερινό γεγονός, αλλά και ένα κεντρικό σημείο για τη διαμόρφωση της δομής των σχέσεων της ασφάλειας. Στη διαδικασία της ασφαλειοποίησης, εκτός από τη ρητορική που μπορεί να ασκηθεί με τα γλωσσικά και τα γραμματικά μέσα που διαθέτει ο ομιλητής, τεράστια σημασία έχει και η τηλεοπτική εικόνα που επιστρατεύει. Οι τηλεοπτικοί δέκτες μεταδίδουν βιβλικές εικόνες που μόνο όσοι βρίσκονται στο πεδίο της μάχης μπορούν να δουν, σε αντίθεση με το τηλεοπτικό κοινό που έγινε αυτόπτης μάρτυρας τόσο του πολέμου του Κόλπου, όσο και του Κοσσόβου, της Βοσνίας-Ερζεγοβίνης, αλλά και των εναέριων επιθέσεων στους δίδυμους πύργους την 11^η Σεπτεμβρίου. Η αναμετάδοση αυτών των εικόνων, είτε το έχουμε συνειδητοποιήσει είτε όχι, έχει συμβάλει στον τρόπο που ορίζουμε και αντιλαμβανόμαστε το περιεχόμενο της ασφάλειας, με τη βοήθεια του τηλεοπτικού φακού και τη σκηνοθετική ματιά του ασφαλειοποιητικού δρώντος.

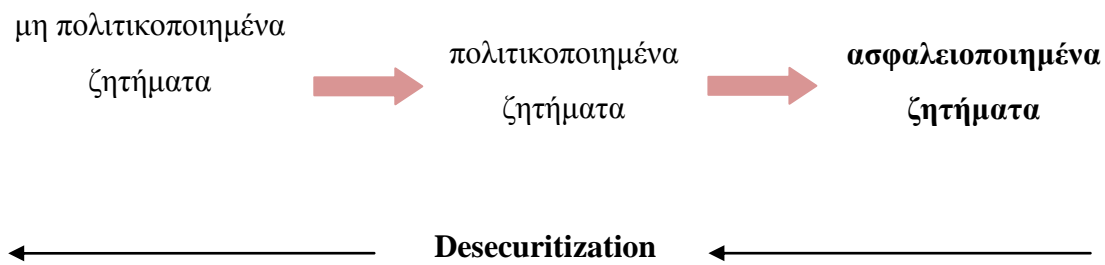
Συνοψίζοντας, η ασφαλειοποίηση πραγματοποιείται μέσα από τη λεκτική δράση. Η τελευταία μέσω του ασφαλειοποιητικού δρώντος που ορίζει το περιεχόμενο της ασφάλειας, είτε αυτός εκπροσωπεί την εξουσιοδοτημένη πολιτική αρχή είτε όχι, θα πρέπει να βρίσκεται στην κατάλληλη θέση, ώστε να μπορεί να εκφέρει διακριτούς και κοινωνικά αποδεκτούς ισχυρισμούς που συγκροτούν υπαρξιακή απειλή για το κοινό. Η υπαρξιακή απειλή μπορεί να δομηθεί και μέσα από τη μετάδοση της τηλεοπτικής εικόνας. Η έκτακτη κατάσταση είναι προϊόν της υπαρξιακής απειλής που τέθηκε από τον ασφαλειοποιητικό δρώντα. Το κοινό προκειμένου να αντιμετωπίσει

την έκτακτη κατάσταση και την υπαρξιακή απειλή όσο πιο αποτελεσματικά γίνεται, νομιμοποιεί την παραβίαση των νόμων και των κανόνων, την υποβάθμιση των δημοκρατικών διαδικασιών, καθώς και τη λήψη εκτάκτων ειδικών μέτρων και νόμων εκτός της καθιερωμένης πολιτικής διαδικασίας. Η ολοκλήρωση της ασφαλειοποίησης πραγματοποιείται, όταν το κοινό νομιμοποιεί την ασφαλειοποιητική κίνηση που τέθηκε από τον ομιλητή. Οι ασφαλειοποιητικές κινήσεις δεν καθίστανται πάντα αποδεκτές και νομιμοποιημένες από και για το κοινό. Η επιτυχημένη έκφανση της ασφαλειοποίησης εμπεριέχει την εναλλαγή του κοινού από παθητικό σε ενεργητικό παράγοντα. Σε αυτήν την περίπτωση, το κοινό αποφορτίζεται από την παθητική υποχρέωση να νομιμοποιεί ή όχι την ασφαλειοποιητική κίνηση, και επιφορτίζεται με την ενεργητική απαίτηση να θεσπιστούν ειδικοί έκτακτοι νόμοι και να ληφθούν έκτακτα μέτρα, ακόμη και αν παραβιάζονται οι δημοκρατικές του αρχές και ελευθερίες, προκειμένου να αισθάνεται ασφαλές. Κατά συνέπεια, η απόλυτα επιτυχημένη ασφαλειοποίηση είναι αυτή που απαιτείται από το ίδιο το κοινό.

Άμεση συνέπεια των παραπάνω είναι ότι η ασφαλειοποίηση είναι μια διαδικασία που μπορεί να δομηθεί πάνω σε συγκεκριμένες συνιστώσες, αλλά και να αποδομηθεί από τον ασφαλειοποιητικό δρώντα. Η αποδόμηση της διαδικασίας της ασφαλειοποίησης καλείται απο-ασφαλειοποίηση.

Απο-ασφαλειοποίηση

Η ασφαλειοποίηση και η απο-ασφαλειοποίηση αποτελούν η μια την αντίρροπη κίνηση της άλλης. Αν η ασφαλειοποίηση συνιστά την αναγωγή ενός ζητήματος σε ζήτημα ασφαλείας, η απο-ασφαλειοποίηση λειτουργεί με την ακριβώς αντίθετη λογική. Η απο-ασφαλειοποίηση είναι «η διαδικασία κατά την οποία αποκλιμακώνεται ένα ζήτημα από ζήτημα ασφαλείας, μετατρέπεται σε ζήτημα του κανονιστικού πολιτικού ενδιαφέροντος της τυπικής ημερήσιας διάταξης» (Peoples, Vanghan-Williams 2010:83). Συνεπώς, ένα ζήτημα που έχει απο-ασφαλειοποιηθεί, πλέον αντιμετωπίζεται με τους τυπικούς και θεσμικούς νόμους της καθιερωμένης πολιτικής πρακτικής, χωρίς έκτακτα ειδικά μέτρα και σταθμά. Καλό θα ήταν να ανατρέξουμε στη θεωρία του πρίσματος και να δείξουμε έτσι την αντίρροπη δυναμική της απο-ασφαλειοποίησης (Peoples, Vanghan-Williams 2010:83).

Η απο-ασφαλειοποίηση συζητείται στο έργο του Weaver (Weaver 2002:1-31), υποστηρίζοντας ότι η Σχολή της Κοπεγχάγης μπορεί να επισήμανε την ασφαλειοποίηση, αλλά η θέση της απέναντι στην ασφάλεια είναι σαφής. Η ασφάλεια δεν θεωρείται ένα καλώς εννοούμενο αγαθό, την ποσοτική και ποιοτική χρήση του οποίου κάθε οντότητα του διεθνούς συστήματος πρέπει να αυξάνει για την επίλυση των ζητημάτων που αντιμετωπίζει. Ένα τέτοιο φάυλο συμπέρασμα μόνο καταστροφικές συνέπειες θα μπορούσε να έχει, τόσο για την ίδια την οντότητα όσο και για το διεθνές σύστημα γενικότερα, αφού, το τελευταίο είναι αυτό που ορίζει την ασφάλειά του σύμφωνα με τους νόμους και τους κανόνες που άπτονται της διυποκειμενικής αντίληψης της τάξης πραγμάτων. Ο κύριος εκφραστής της απο-ασφαλειοποίησης είναι ο Weaver και όχι τόσο έκδηλα η Σχολή της Κοπεγχάγης.

Η διεύρυνση του θεωρητικού περιεχομένου της ατζέντας της ασφάλειας στα μέσα τις δεκαετίας του '80 υπαγορεύει την ισότιμη μεταχείριση και εξίσωση του κοινωνικού, περιβαλλοντικού, οικονομικού και πολιτικού τομέα με το στρατιωτικό. Συνεπώς, η διαδικασία της ασφαλειοποίησης επεκτάθηκε από τον στρατιωτικό τομέα και σε άλλους τομείς, έχοντας όμως διατηρήσει ως πρότυπο τον τρόπο λειτουργίας που είχε στον στρατιωτικό τομέα. Ο τρόπος λειτουργίας της ασφαλειοποίησης στον στρατιωτικό τομέα περιστρέφεται γύρω από δυο κεντρικά σημεία: 1) το κράτος ως αντικείμενο της ασφάλειας και 2) την ίδια την ασφάλεια που γίνεται αντιληπτή με όρους απειλής-άμυνας (Buzan, Waever, Wilde 1998:76). Η διεύρυνση του πεδίου εφαρμογής της ασφάλειας και η επαναδιαπραγμάτευση του αντικειμένου της ασφάλειας πάνω στην οντότητα του ατόμου, έκανε σχεδόν άπειρα τα σημεία στα οποία κάποιος θα μπορούσε να απειλήσει να πλήξει την ίδια την οντότητα του ατόμου σε εθνικό και διεθνές επίπεδο, μιας και ως αντικείμενο της ασφάλειας θεωρείται πλέον και το ίδιο το άτομο. Ως εκ τούτου, η ασφαλειοποίηση θα πρέπει να εφαρμοστεί σε όλες τις απειλητικές κινήσεις ανεξαρτήτως του βαθμού επικινδυνότητας και σε όλους τους τομείς του περιεχομένου της ασφάλειας. Την

προβληματική αυτή κατάσταση περιγράφει ο Weaver (Weaver 2002:2), υποστηρίζοντας ότι «η ασφάλεια (με τη διεύρυνση των τομέων και των αντικειμένων της) δεν περιλαμβάνει μόνο τη στρατιωτική άμυνα του κράτους, αλλά επίσης (και τις μεταβλητές) X, Y και Ω, επηρεάζοντας δυστυχώς απεριόριστα το εύρος της ασφάλειας, ώστε να περιλαμβάνει ολόκληρη την κοινωνική και πολιτική ατζέντα.» Αυτή η πτυχή της ασφάλειας είναι αναμφίβολης αξίας, σχολιάζει ο Weaver, επειδή σε μη στρατιωτικά θέματα εφαρμόζεται το δίπολο απειλής-άμυνας και η πολιτική πρακτική της έκτακτης ανάγκης.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα εδώ συνιστά ο περιβαλλοντικός τομέας. Όσον αφορά το δίπολο απειλή-άμυνα, ο Weaver επισημαίνει πως η ανθρώπινη δραστηριότητα που βλάπτει το περιβάλλον δεν μπορεί να στοιχειοθετηθεί ως απειλητική πράξη κατευθυνόμενη σε συγκεκριμένο κράτος. Δεν μπορεί ένα κράτος να κινηθεί ένοπλα εναντίον κάποιου άλλου, επειδή το δεύτερο σύμφωνα με επιστημονικές μετρήσεις ρυπαίνει, σε μεγάλο βαθμό, το περιβάλλον. Τα περιβαλλοντικά προβλήματα μπορούν να επιλυθούν μόνον συλλογικά και στο επίπεδο του διεθνούς συστήματος, αφού αφορούν όλους τους έμβιους οργανισμούς του πλανήτη. Η πολιτική ασφαλείας του περιβάλλοντος είναι η μεταφορά του στρατιωτικού μηχανισμού τρόπου σκέψης στον περιβαλλοντικό τομέα, γεγονός που μειώνει και υποβαθμίζει τη φύση και γενικά το περιβάλλον, αφού προκαθορίζει και τυποποιεί τον τρόπο με τον οποίο λύνονται τα περιβαλλοντικά προβλήματα, αποκλειστικά μέσα από το δίπολο δράση-αντίδραση, δηλαδή απειλή-άμυνα.

Ως εκ τούτου, «ο Weaver έχει εκφράσει ανοιχτά την προτίμησή του προς την μη-ασφαλειοποίηση των ζητημάτων, όπου αυτό είναι δυνατό, και (την προτίμησή του) προς την απο-ασφαλειοποίηση, η οποία είναι η επαναφορά των ζητημάτων από το πεδίο της έκτακτης πολιτικής πρακτικής στο πεδίο της ‘κανονιστικής’ διαβούλευσης και του ‘παζαρέματος’» (Peoples, Vanghan-Williams 2010:84). Ο Weaver εισάγει τον όρο *a-security* (μη-ασφάλεια) που είναι η κατάσταση, κατά την οποία ένα ζήτημα σκοπίμως και συνειδητά δεν ασφαλειοποιείται, ενώ αντιμετωπίζεται με την προτεραιότητα που αρμόζει σε ένα ζήτημα τυπικού πολιτικού ενδιαφέροντος ή ακόμη και ως ζήτημα μη πολιτικού ενδιαφέροντος.

Το ερώτημα που σίγουρα γεννάται είναι πως θα επιτευχθεί μια τέτοια συνθήκη, καθώς η θεωρία της αποασφαλειοποίησης βρίσκεται σε εξέλιξη και δεν έχει θεωρητικοποιηθεί ακόμη επαρκώς, μιας και τα προηγούμενα χρόνια είχε δοθεί ιδιαίτερη έμφαση στην ασφαλειοποιητική θεωρία. Το θεωρητικό περιεχόμενο της

απο-ασφαλειοποίησης δεν έχει αποκωδικοποιηθεί πλήρως, επειδή βρίσκεται υπό συνεχή θεωρητική αμφισβήτηση. Ίσως, ο πολιτικός επιστήμονας του μέλλοντος να μπορέσει να δώσει περισσότερες πληροφορίες για την πολύτιμη συνεισφορά της απο-ασφαλειοποίησης στο θεωρητικό περιεχόμενο της πολιτικής φιλοσοφίας της εποχής μας.

Ο κονστρουκτιβισμός, η διυποκειμενικότητα και η Σχολή της Κοπεγχάγης

Ο κονστρουκτιβισμός εμφανίζεται για πρώτη φορά τη δεκαετία του '80, όταν μεσουρανούσαν ο νεορεαλισμός και ο νεοφιλελευθερισμός, οι οποίοι στηρίζονται αμφότεροι στον ατομικισμό και στον υλισμό. Ο κονστρουκτιβισμός που έχει ερείσματα στην κριτική θεωρία και την κοινωνιολογική επιστήμη, προσπάθησε να καταδείξει τη θεωρητική του αξία μέσω της εμπειρικής έρευνας, στηριζόμενος στην θεωρητική του επάρκεια. Η κονστρουκτιβιστική θεωρία εδραιώνεται τη δεκαετία του '90 με την κατάρρευση του ανατολικού μπλοκ, την οποία ο νεορεαλισμός και ο νεοφιλελευθερισμός δεν μπόρεσαν να προβλέψουν. Την ίδια δεκαετία ο κονστρουκτιβισμός διεύρυνε τον ζωτικό ερμηνευτικό του χώρο παρέχοντας επαρκείς ερμηνείες για την κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης και την ανάδειξη των ιδεών και των ταυτοτήτων ως κυρίαρχων μεταβλητών στο διεθνές σύστημα ασφαλείας στην ανατολή του 21^{ου} αιώνα.(Baylis-Smith 2006:-334-340).

Ο κονστρουκτιβισμός επισημαίνει την αξία της ανθρώπινης επίγνωσης στις διεθνείς σχέσεις. Κατά τον κονστρουκτιβισμό στον κοινωνικό και πολιτικό κόσμο δεν υπάρχει μια αντικειμενική πραγματικότητα, επειδή οι κόσμοι αυτοί στην πραγματικότητα δεν υπάρχουν από υλιστική άποψη. Για τον κονστρουκτιβισμό δεν υπάρχει αντικειμενικότητα. Τόσο ο κοινωνικός όσο και ο πολιτικός κόσμος είναι αποτελέσματα της διυποκειμενικής αντίληψης που έχουν για αυτούς οι άνθρωποι. Αποτελούν, λοιπόν, ένα σύνολο ιδεών, γνώσεων και αντιλήψεων που έχουν αναπτύξει μεταξύ τους τα άτομα. Οι κόσμοι αυτοί είναι θεωρητικές κατασκευές, ευρέως αποδεκτές και αναγνωρίσιμες από τις ανθρώπινες κοινότητες, χωρίς να εμπίπτουν στους θετικιστικούς και φυσικούς νόμους της φύσης, επειδή είναι θεωρητικά και πνευματικά κατασκευασμένοι από την διυποκειμενική ανθρώπινη γνώση και αντίληψη. Η θεωρητική τους κατασκευή μεταβάλλεται όταν μεταβάλλονται οι ιδέες, οι γνώσεις και οι αντιλήψεις που διυποκειμενικά αναπτύσσουν τα άτομα. Η μελέτη της διυποκειμενικής φύσης του

Κονστρουκτιβισμού γίνεται με τη βοήθεια της ιστορικής και κοινωνιολογικής επιστήμης χωρίς όμως θετικιστικά στοιχεία, επειδή απορρίπτονται από την κονστρουκτιβιστική θεωρία στο σύνολό τους. Οι διυποκειμενικές κατασκευές διαμορφώνουν και εκφράζουν τις ιδέες, τα συμφέροντα των ατόμων, τη συλλογική τους ταυτότητα και τον τρόπο, με τον οποίο τη διαφοροποιούν έναντι των άλλων ταυτοτήτων. Η κονστρουκτιβιστική οπτική της ασφάλειας εξετάζει επίσης πώς ορίζεται και κατασκευάζεται μέσα στον πολιτικό και κοινωνικό κόσμο, διυποκειμενικά, το θεωρητικό περιεχόμενο της ασφάλειας και οι συλλογικές ταυτότητες.

«Οι άνδρες και οι γυναίκες δημιουργούν οι ίδιοι την ιστορία, καθώς επίσης και τα κράτη, τα οποία αποτελούν ιστορικά αντικείμενα. Τα κράτη είναι τεχνητές έννοιες, όπως άλλωστε και το διακρατικό σύστημα» (Jackson, Sørensen 2006:371). Η κατασκευή του κράτους και του διακρατικού συστήματος αποτελεί κοινωνικό κατασκεύασμα της ανθρώπινης νόησης που αναπτύχθηκε μέσα στα όρια συγκεκριμένων χρονικών συγκυριών. Το ίδιο ισχύει και για την κατασκευή των ταυτοτήτων. Οι κονστρουκτιβιστές στηρίζονται στη διυποκειμενική αντίληψη που έχουν αναπτύξει οι άνθρωποι μεταξύ τους για την εθνική τους ταυτότητα σε σχέση με άλλα έθνη, όσον αφορά τη δημιουργία και τη διαμόρφωση του κράτους τους, τον βαθμό ανεξαρτησίας και κρατικής κυριαρχίας, αλλά και το θρησκευτικό δόγμα που ακολουθείται. Οι διυποκειμενικές απόψεις έχουν σημασία όταν υιοθετούνται σε μεγάλη κλίμακα από τον πληθυσμό, έτσι ώστε να διαμορφώνεται μια διυποκειμενική θεωρητική κατασκευή (π.χ. μια εθνική ταυτότητα). Όπως υποστηρίζουν οι Jackson και Sørensen για τη διαμόρφωση των ταυτοτήτων, «η υπαρξιακή πραγματικότητα ενός έθνους αποδεικνύεται από μια κοινή πεποίθηση ανάμεσα στα μέλη μιας πληθυσμιακής ομάδας πως αποτελούν μια εθνική κοινότητα με μια ξεχωριστή ταυτότητα.» (Jackson, Sørensen 2006:373). Αυτό που έχει αναλυτική αξία για την κονστρουκτιβιστική προσέγγιση, αφορά το πώς οι άνθρωποι, έχοντας δημιουργήσει το περιεχόμενο της ταυτότητάς τους, αλληλεπιδρούν και συμπράττουν με τις άλλες ταυτότητες που έχουν αναπτυχθεί και το πώς διαχειρίζονται την ταυτότητά τους σε σχέση με τις άλλες διαφοροποιημένες ταυτότητες.

Η Σχολή της Κοπεγχάγης έχει υποστηρίξει τη διυποκειμενική φύση της ασφάλειας. Η αντίληψη της ασφάλειας και το θεωρητικό της φορτίο είναι αποτέλεσμα της αλληλεξάρτησης και της αλληλεπίδρασης που αναπτύσσεται μεταξύ των κρατικών οντοτήτων. Κανένα κράτος δεν μπορεί να ορίσει το περιεχόμενο της

ασφάλειάς του χωρίς να αναφερθεί στις απειλές, στους ενδεχόμενους κινδύνους, αλλά και στις φιλικές σχέσεις που έχει αναπτύξει με άλλες όμορες κρατικές ή μη οντότητες. Συνεπώς, η ασφάλεια ορίζει το θεωρητικό της περιεχόμενο διυποκειμενικά. Ο κονστρουκτιβισμός δεν θεωρεί το κράτος ως κάτι γεωγραφικά και κυριαρχικά περιορισμένο με σταθερά συμφέροντα (υλιστική προσέγγιση), αλλά ως μια θεωρητική κατασκευή που την ενστερνίζεται μια ευμεγέθης πληθυσμιακή ομάδα. Η Σχολή της Κοπεγχάγης συμφωνεί πως αντικείμενο ασφάλειας μπορεί να αποτελέσει οποιαδήποτε οντότητα, όπως μια κάποια κοινωνική ομάδα, η μειονοτική ταυτότητα μιας εθνότητας, το ίδιο το περιβάλλον και το συνεχώς αναπτυσσόμενο οικονομικό σύστημα. Συνεχίζει να αντιλαμβάνεται, ωστόσο, την ασφάλεια με υλιστικούς κρατοκεντρικούς όρους, σε αντίθεση με τον κονστρουκτιβισμό που θεωρεί το κράτος άλλη μία συμβατική συνθήκη.

Άλλη μία αντίθεση μεταξύ της Σχολής της Κοπεγχάγης και του κονστρουκτιβισμού αφορά το θέμα των απειλών. Ο κονστρουκτιβισμός θεωρεί πως και οι απειλές είναι διυποκειμενικές κατασκευές που δεν μπορούν να εμπίπτουν σε αντικειμενικά κριτήρια και να περιγράφονται απλά μέσα από το εύρος μιας λίστας απειλών, επειδή αποτελούν διυποκειμενικά οικοδομήματα. Ο πολεμικός εξοπλισμός ελέγχεται και χρησιμοποιείται, προκειμένου να ανταποκριθεί στο απειλητικό στοιχείο το οποίο και προσπαθεί να καταπολεμήσει. Ωστόσο, οι απειλές αυτές δεν είναι αντικειμενικά υπαρκτές, αλλά διυποκειμενικά αντιληπτές. Είναι απειλές επειδή τις θεωρούμε απειλές και συμμορφώνουμε τη συμπεριφορά μας αναλόγως. Σε αυτό το σημείο, ο κονστρουκτιβισμός διαφοροποιείται από τη Σχολή της Κοπεγχάγης, η οποία φυσικά και ενστερνίζεται τη διυποκειμενική φύση της απειλής, αλλά πιστεύει πως υπάρχουν και αντικειμενικές απειλές, όπως η παραβίαση των συνόρων από «εχθρικά» στρατεύματα. Τα «εχθρικά» στρατεύματα αποτελούν άλλη μια διυποκειμενική αντίληψη, καθώς κάθε κράτος ορίζει διαφορετικά το περιεχόμενο της ασφάλειάς του και της απειλής που δέχεται.

Επίσης, τόσο η Σχολή της Κοπεγχάγης όσο και ο κονστρουκτιβισμός απορρίπτουν τους θετικιστικούς όρους στις αναλύσεις τους, οι οποίες δεν στοχεύουν στην πρόβλεψη. Αμφότερες οι σχολές σκέψης υποστηρίζουν πως η κοινωνία και η πολιτική δεν είναι κάτι που εμπίπτει στους νόμους και τους κανόνες της φύσης, ούτε συνιστούν ντετερμινιστικά προκαθορισμένους μηχανισμούς. Η Σχολή της Κοπεγχάγης δεν ενδιαφέρεται να καταδείξει τι θα μπορούσε να λειτουργήσει ως διακρατική απειλή τροφοδοτώντας τη μεταξύ τους σύγκρουση. Ούτε και ο

κονστρουκτιβισμός μπαίνει στην λογική των προβλέψεων, επειδή θεωρεί πως οι νέες ιδέες και αντιλήψεις που μπορούν να κυριαρχήσουν στο διεθνές σύστημα ασφαλείας είναι ρευστές και απροσδιόριστες και δεν μπορούν να γίνουν ασφαλείς προβλέψεις.

Εν κατακλείδι, η ασφάλεια γίνεται διυποκειμενικά αντιληπτή από τα κράτη τα οποία με την σειρά τους διαμορφώνουν τη δική τους διαλεκτική για να υπερασπιστούν τις θέσεις τους αναφορικά με την ασφάλεια σε συνάρτηση με το περιεχόμενο της ασφάλειας στο διεθνές σύστημα ασφαλείας. Εδώ έγκειται και το στοιχείο της διυποκειμενικότητας. Το περιεχόμενο που έχει αναπτύξει το κράτος για την ασφάλεια, την απειλή και την ταυτότητά του, δεν είναι κάτι ανεξάρτητο προς το τι θεωρεί το διεθνές σύστημα ασφαλείας ότι είναι η απειλή, η εθνοτική ταυτότητα, το κράτος και η ασφάλεια. Το διεθνές σύστημα δεν είναι ανεξάρτητο από το κράτος, ούτε το κράτος ανεξάρτητο από το διεθνές σύστημα. Ο κονστρουκτιβισμός έχει ως κεντρικό στοιχείο τη διυποκειμενικότητα. Εδραιώθηκε την δεκαετία του 90' και ανέδειξε το κοινωνικό στοιχείο που εμπεριέχεται στις διεθνείς σχέσεις, σε αντίθεση με τις κυρίαρχες θεωρίες του νεορεαλισμού και του νεοφιλελευθερισμού που εξετάζουν το διεθνές σύστημα μέσα από το πρίσμα του θετικισμού, ατομικισμού και υλισμού.

Η κριτική προσέγγιση και η Σχολή της Κοπεγχάγης

Η κριτική θεωρία είναι μια μαρξιστική, κατά βάση, θεωρία, γνωστή επίσης και ως η Σχολή της Φρανκφούρτης. Στις Διεθνείς Σχέσεις συνδέεται άμεσα με τις θέσεις της μαρξιστικής θεωρίας στη Διεθνή Πολιτική Οικονομία. Η θεωρητική της συνεισφορά συνδέεται και με το θεωρητικό περιεχόμενο της ασφάλειας.

Η ρήση του Robert Cox «η θεωρία πάντα είναι για κάποιον και για κάποιον σκοπό» (Peoples, Vanghan-Williams 2010:19) είναι ενδεικτική της κονστρουκτιβιστικής βάσης της κριτικής θεωρίας. Η κριτική θεωρία δεν πιστεύει πως υπάρχει μια αντικειμενική εξωτερική πραγματικότητα, αλλά κατασκευασμένες υποκειμενικές οπτικές. Η πραγματικότητα είναι απόρροια των αξιών, των πεποιθήσεων, της εκπαίδευσης και του θρησκευτικού δόγματος το οποίο ακολουθούμε. Οι προαναφερόμενες μεταβλητές με τις οποίες φιλτράρουμε τις κοινωνικές και ιστορικές καταστάσεις είναι μόνο ενδεικτικές. Η αντικειμενική θεώρηση των καταστάσεων δεν είναι εφικτή. Η πραγματικότητα γίνεται αντιληπτή βάσει των αξιών που φέρουμε και με τις οποίες έχουμε γαλουχηθεί. Συνεπώς, δεν

μπορούμε να αντιληφθούμε την πραγματικότητα στο σύνολό της, αλλά μόνο έως το σημείο που αναγνωρίζουμε και επιβεβαιώνουμε τις αξίες μας, το νόημα της ύπαρξης των πραγμάτων και των καταστάσεων που γνωρίζουμε και μας είναι οικείες. (βλ. Κρακίδης 2003:17). Στο σημείο αυτό, η κριτική θεωρία συμφωνεί με τη Σχολή της Κοπεγχάγης που εντοπίζει την κονστρουκτιβιστική φύση τόσο της ασφάλειας όσο και της ίδιας της απειλής μέσα από τη διποκειμενικότητα του συστήματος στο οποίο ανήκουν.

Επίσης, «η κριτική θεωρία δεν ενστερνίζεται την παγιωμένη διάκριση μεταξύ του υποκειμένου και του αντικειμένου της ασφάλειας» (Jackson, Sørensen 2006:363). Με άλλα λόγια, δεν πιστεύει πως ο αναλυτής ενός φαινομένου είναι ο αμετάβλητος αντικειμενικός παράγοντας σε σχέση με το φαινόμενο (υποκειμενικό στοιχείο), αφού και ο ίδιος ο αναλυτής είναι αναπόσπαστο μέρος του φαινομένου, το οποίο καλείται να μελετήσει. Το διποκειμενικό στοιχείο και στις δυο προσεγγίσεις είναι εμφανές.

Ένα άλλο σημείο σύμπτωσης των δυο Σχολών είναι ότι πιστεύουν πως οι απειλές της ασφάλειας δεν προέρχονται μόνο από τον στρατιωτικό τομέα. Η απειλή για τις δυο Σχολές μπορεί να είναι τα στρεβλά σημεία του Παγκόσμιου Οικονομικού Συστήματος, η υπερθέρμανση του πλανήτη, η πείνα, οι ασθένειες και ο αναλφαβητισμός. «Στο σημείο, όμως, στο οποίο διαφέρουν είναι ο τρόπος που διαχειρίζονται τα προβλήματα ασφαλείας. Η Σχολή της Κοπεγχάγης τα αντιμετωπίζει ‘αρνητικά’. Η ανάδειξη ενός προβλήματος ασφαλείας συνεπάγεται την αποτυχία της καθημερινής, τυπικής πολιτικής διαδικασίας να επιλύσει το πρόβλημα με τους τυπικούς θεσμούς που παρέχονται από τους κατοχυρωμένους συνταγματικά νόμους. Επίσης, θεωρεί πως ο αναλυτής δεν πρέπει να γνωστοποιεί και να αναδεικνύει το ζήτημα, επειδή με αυτόν τον τρόπο το κλιμακώνει, καθιστώντας πιο δύσκολη την επίλυση του. Αντιθέτως, η κριτική θεωρία θεωρεί ότι μέρος των υποχρεώσεων που διεκπεραιώνει είναι να προβεί στην πολύπλευρη ανάδειξη των ζητημάτων ασφαλείας, γιατί η ευαισθητοποίηση του κοινού και η επικοινωνία του ζητήματος συμβάλλουν στην επίλυσή του (Τζιφάκης 2004:104).

Η κριτική θεωρία δεν υιοθετεί τον κρατισμό των παραδοσιακών θεωριών που είναι συνυφασμένος με τη στρατιωτική οντότητα του κράτους. Πιστεύει πως σημείο αναφοράς της ασφάλειας δεν μπορεί να είναι το κράτος, αλλά αποκλειστικά και μόνο η ίδια η ανθρώπινη οντότητα. Αντιθέτως, η Σχολή της Κοπεγχάγης δέχεται μεν πως τελικός αποδέκτης της ασφάλειας είναι πάντα το άτομο, θεωρεί δε ότι το πολυποίκιλο και πολύπλευρο πλήθος των αναγκών του για ασφάλεια μετατρέπει την ανάλυση και

τη μελέτη της ασφάλειας κενή ουσιαστικού θεωρητικού περιεχομένου, όταν αναφέρεται στο άτομο λόγω της πολύπλοκης φύσης της ασφάλειας του ατόμου και τελικά χωρίς να μπορεί να σχηματιστεί κάποιο αποκρυσταλλωμένο τελικό αποτέλεσμα.

Τα κύρια χαρακτηριστικά της κριτικής θεωρίας είναι η απόρριψη του κρατοκεντρικού προτύπου, καθώς επίσης και η αναγνώριση της διευρυμένης ατζέντας της ασφάλειας, αναγνωρίζοντας ότι μη-στρατιωτικά ζητήματα μπορούν να λειτουργήσουν ως προβλήματα ασφαλείας. Αυτό που ξεχωρίζει και διαφοροποιεί την κριτική προσέγγιση, ωστόσο, σε σχέση με τις άλλες θεωρητικές προσεγγίσεις είναι το στοιχείο της χειραφέτησης.

Απόρροια της έμφασης στην έννοια της χειραφέτησης είναι η θέση της κριτικής θεωρίας ότι «η ενσώματη υλική ύπαρξη των ανθρώπων πρέπει να είναι το κεντρικό σημείο της ασφάλειας» (Peoples, Vanghan-Williams 2010:24). Η κριτική θεωρία πρέπει να είναι αυτή που θα αναδεικνύει όλους τους περιορισμούς και τους σκοπέλους για την απελευθέρωση των ανθρώπων από κάθε είδους απειλή στρατιωτικού ή μη χαρακτήρα. Η κριτική θεωρία πρέπει να είναι αυτή που μέσω της χειραφέτησης θα πρέπει να ευαισθητοποιήσει και να συμβάλει στη βελτίωση και στην ανάπτυξη των ανθρώπων τόσο σε πνευματικό όσο και σε υλικό επίπεδο. Θα πρέπει να επισημάνουμε ότι η χειραφέτηση δεν εξισώνεται, σε καμία περίπτωση, με την επιβίωση. Η επιβίωση απλώς συνεπάγεται τη διατήρηση της έμβιας κατάστασης ενός οργανισμού, σε αντίθεση με τη χειραφέτηση, η οποία ως σκοπό έχει «την απελευθέρωση του ανθρώπου (ως άτομο αλλά και ως ομάδα) από εκείνους τους υλικούς και ανθρώπινους περιορισμούς, οι οποίοι τον εμποδίζουν να πράττει ό,τι ελεύθερα επιλέγει να πράξει» (Peoples, Vanghan-Williams 2010:21).

Το βασικό συστατικό στοιχείο της ανθρώπινης ύπαρξης, το οποίο καλείται να υπερασπιστεί η χειραφέτηση, αφορά την ταυτότητα ή ακόμη καλύτερα το σύνολο των ταυτοτήτων που καλούνται να ικανοποιήσουν τα άτομα στην προσωπική τους ζωή, αλλά και ευρύτερα στην κοινωνία. Η ταυτότητα καθορίζει το ποιο είμαστε, ενώ είναι ιστορικά καθορισμένη μέσα στο πλαίσιο της κοινωνίας. Το πρότυπο της χειραφέτησης του ατόμου, το οποίο εισάγει η κριτική θεωρία μπορεί να εφαρμοστεί τόσο μεταξύ των ατόμων όσο και μεταξύ των κοινωνιών. Κατά την κριτική θεωρία η διαδικασία της χειραφέτησης του ατόμου και της κοινωνίας μπορεί να εφαρμοστεί σε καταστάσεις σοβινιστικές και ρατσιστικές έτσι ώστε να εξυγιανθούν. Η χειραφέτηση του ατόμου και της κοινωνίας δεν μπορεί να λειτουργήσει ως πηγή ανασφάλειας.

Αντιθέτως, η ασφάλεια για την κριτική θεωρία είναι εφικτή μόνο μέσα από τη χειραφέτηση του ανθρώπου, άρα μέσα από τη χειραφέτηση ολόκληρης της ανθρωπότητας (Peoples, Vanghan-Williams 2010:26). Κατ' επέκταση, η ασφάλεια του διακρατικού συστήματος μπορεί να επιτευχθεί μόνο με τη χειραφέτηση των ταυτοτήτων στο εσωτερικό της κοινωνίας ενός κράτους και των ταυτοτήτων που υπάρχουν γενικά σε όλο το διακρατικό σύστημα, ανεξαρτήτως κρατικής οντότητας.

Η κριτική θεωρία και η Σχολή της Κοπεγχάγης είναι δύο διαφορετικές προσεγγίσεις οι οποίες μας επιτρέπουν να αντιληφθούμε και να κοινωνήσουμε την πολύπλευρη και πολύπλοκη φύση της ασφάλειας μέσα από διαφορετικές θεωρητικές αρχές και αξιώσεις.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

Η ασφαλειοποίηση της εθνοτικής μειονότητας

Η ασφαλειοποίηση είναι συνυφασμένη με τον στρατιωτικό τομέα. Κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου, οι σχέσεις Δύσης και Ανατολής είχαν ασφαλειοποιηθεί στρατιωτικά. Το ψυχροπολεμικό δίπολο τροφοδότησε τη δημιουργία δυο διαμετρικά αντίθετων κοσμοθεωριών, που συνδέθηκε τόσο με την κρατούσα οικονομική θεωρία, όσο και με τον τρόπο σύστασης και λειτουργίας των κοινωνικών δομών και διαχείρισης των κοινωνικών ομάδων. Ως εκ τούτου, τα άτομα μιας κοινωνίας είτε ψυχροπολεμικά, είτε αργότερα, με το «τέλος της Ιστορίας» κατά τον Fukuyama (βλ. McCrone 2002:378), φέρουν συγκεκριμένα κοινωνικά γνωρίσματα.

Στο κρατικό επίπεδο, η ασφάλεια, έχει ως σημείο αναφοράς τη συλλογική ταυτότητα, την κοινωνία και τον βαθμό συνεκτικότητας της δομής της και των διαφόρων κοινωνικών ομάδων της. Το κράτος αναφέρεται στον συνολικό πληθυσμό μιας χώρας και στον επίσημα αναγνωρισμένο πολίτη που κατοικεί εντός παγιωμένων και αμετάβλητων γεωγραφικών ορίων ανεξάρτητα από το πλήθος των κοινωνικών ομάδων, στις οποίες ανήκει, ενώ η κοινωνία αναφέρεται στις μεγάλες αυτοσυντηρούμενες κοινωνικές ομάδες που μπορούν να έχουν εθνοτικό, φυλετικό ακόμα και θρησκευτικό χαρακτήρα. Έτσι, η κοινωνική ασφάλεια αναφέρεται στη συλλογική ταυτότητα, δηλαδή, «στις ιδέες και στις πρακτικές που ταυτοποιούν τα άτομα, ως μέλη μιας κοινωνικής ομάδας. Η κοινωνία συνεπάγεται (κοινωνική) ταυτότητα, την αυτο-αναγνώριση των κοινωνιών(/κοινοτήτων) και των ατόμων που αναγνωρίζουν τους εαυτούς τους ως μέλη μιας κοινότητας» (Buzan, Waever, Wilde 1998:119).

Η κοινωνική ταυτότητα δεν συνδέεται καθόλου με τη συνταγματική αναγνώριση των πολιτών ως τέτοιων, καθώς και των επίσημα κατοχυρωμένων δικαιωμάτων και αξιώσεων έναντι του κράτους σε υγιείς πολιτικά καταστάσεις. Η κοινωνική ταυτότητα είναι απόρροια της αντίληψης που έχει το άτομο για τον εαυτό του και για το σημείο εκείνο του κοινωνικού φάσματος, στο οποίο θεωρεί ότι ανήκει τόσο το ίδιο, όσο και τα άλλα άτομα του περιβάλλοντός του. Η κοινωνική ταυτότητα αναφέρεται στην αυτοαντίληψη που έχει το άτομο, αλλά και η ίδια η κοινωνική ομάδα, ότι ανήκουν σε μια συγκεκριμένη κοινωνική ομάδα (κάστα).

Η ομάδα είναι αυτή που διαμορφώνει το συλλογικό «εμείς» έναντι του «αυτοί», οι άλλοι, και δίνει την αίσθηση του «ανήκειν» στο άτομο και το στοιχείο της διαφοροποίησης στην ομάδα σε συνάρτηση με κάποια άλλη. Η εθνικότητα θέτει το γενικό πλαίσιο. Η γλώσσα και η τοπικότητα είναι αυτές που έχουν έναν πιο καθοριστικό ρόλο στη διαμόρφωση της εθνικής ταυτότητας. Σε κάθε περίπτωση, είναι προσωπική αλλά και πολιτική επιλογή του ατόμου ή και της ομάδας να ταυτίζεται με μια κοινότητα, δίνοντας έμφαση σε κάποια χαρακτηριστικά σε αντίθεση με κάποιους άλλους διαθέσιμους ιστορικούς και σύγχρονους δεσμούς. (Buzan, Waever, Wilde 1998:120).

Σημείο ανασφάλειας και πηγή απειλής για τον κοινωνικό τομέα «υφίσταται όταν οι κοινωνικές ομάδες οποιουδήποτε είδους ορίζονται ως απειλή ή δυνητική απειλή για την επιβίωση της ίδιας της κοινωνίας στο σύνολό της» (Buzan, Waever, Wilde 1998:119). Η συλλογική ταυτότητα μιας κοινωνικής ομάδας είναι απλώς μια κατασκευή. Η απειλή της συλλογικής ταυτότητας, δηλαδή του «εμείς», αφορά την παρεμπόδιση της κατασκευής της ίδιας της ταυτότητας αλλά και της αναπαραγωγής της στις επόμενες γενιές, σε αλληλεξάρτηση και σε αλληλεπίδραση με τις άλλες κοινωνικές ομάδες (Buzan, Waever, Wilde 1998:119). Τα ζητήματα ασφαλείας γύρω από τις ταυτότητες ξεσπούν, όταν η μία ή η άλλη αυτοαντίληψη περί της συλλογικής ταυτότητας των ατόμων κερδίζει επιπλέον έδαφος μέσα σε μια κοινωνία, γεννώντας κοινωνικές προκαταλήψεις και εθνικιστικά κινήματα. Στις Διεθνείς Σχέσεις το καθεστώς *apartheid* είναι αντιπροσωπευτικό παράδειγμα των προβλημάτων ασφαλείας των ταυτοτήτων.

Οι απειλές κατά των συλλογικών ταυτοτήτων μπορούν να πάρουν διάφορες μορφές. Η *μετανάστευση* μπορεί να λειτουργήσει ως απειλή για τη συλλογική ταυτότητα της χώρας υποδοχής των μεταναστών, επειδή ο πληθυσμός της θα περιλαμβάνει πλέον μια διαφορετική ομάδα κοινωνικά και πολιτισμικά. Η *πληθυσμιακή αλλοίωση* μπορεί να λειτουργήσει ως απειλή. Μια ιδιότυπη απειλή είναι αυτή της ερήμωσης, μέσα από μολυσματικές ασθένειες, όπως το AIDS, οι φυσικές καταστροφές και η περιβαλλοντική μόλυνση. Η ερήμωση θέτει σε κίνδυνο την ίδια τη ζωή των ατόμων που είναι φορείς της συλλογικής ταυτότητας. Επίσης, ως απειλή μπορεί να λειτουργήσει και ο *οριζόντιος ανταγωνισμός*, στην περίπτωση του οποίου η απειλή προέρχεται από κάποια άλλη ισχυρή πολιτισμικά και γλωσσικά ομάδα, που μπορεί να βρίσκεται μέσα στο ίδιο το κράτος αλλά και έξω από αυτό. Ως απειλή, τέλος, μπορεί να λειτουργήσει και ο *κάθετος ανταγωνισμός*, ο οποίος περιγράφει την

απειλή που προέρχεται από τις μεθοδευμένες πολιτικές ενέργειες ενσωμάτωσης δυο διαφορετικών συλλογικών ταυτοτήτων (όπως συνέβη στο παρελθόν με την Τσεχοσλοβακία). Συνάμα, απειλές κάθετου ανταγωνισμού, είναι και αυτές που συνδέονται με τις αποσχιστικές τάσεις που παρουσιάζει μια συλλογική ταυτότητα (Buzan, Waever, Wilde 1998:121).

Η συλλογική ταυτότητα μιας εθνοτικής μειονότητας μέσα στα παγιωμένα και αμετάβλητα γεωγραφικά σύνορα ενός κράτους είναι συχνά αντικείμενο αναφοράς κατά τη μελέτη της ασφάλειας. Ως εκ τούτου, τα ερωτήματα που γεννιούνται είναι, τι είναι η εθνοτική μειονότητα και τι σημαίνει να ανήκει κανείς σε μια εθνοτική μειονότητα; Τι συνεπάγεται η ασφαλειοποίηση της συλλογικής ταυτότητας μιας εθνοτικής μειονότητας για τα πολιτικά και για τα κοινωνικά δικαιώματα του ατόμου, και πώς μπορεί η μειονότητα να υφίσταται και να αναπαράγεται ανεμπόδιστα από την πλειονότητα του κράτους;

Εθνοτική Μειονότητα

Ο ορισμός της μειονότητας σύμφωνα με τον Louis Wirth έχει ως εξής: «Μειονότητα χαρακτηρίζεται ομάδα ανθρώπων που εξαιτίας των φυσικών ή πολιτιστικών χαρακτηριστικών τους φέρονται να έχουν διαχωριστεί από τους άλλους ανθρώπους στην κοινωνία που διαβιών, αντιμετωπιζόμενοι κατά τρόπο διάφορο και άνισο που για αυτούς τους λόγους θεωρούν πως είναι αντικείμενα συλλογικής διάκρισης» (Wirth, 1945:347). Υπάρχουν πολλά είδη μειονοτήτων, όπως κοινωνικές, θρησκευτικές, σεξουαλικές φυλετικές και εθνοτικές μειονότητες κ.ά.

Σύμφωνα με τον Kymlicka, «η *εθνοτική μειονότητα* είναι η ομάδα που σχημάτισε πλήρη και λειτουργική κοινωνία επί του ιστορικού της εδάφους πριν να ενσωματωθεί σε κάποιο άλλο μεγάλο κράτος» (Kymlicka, 2001:21), και περιλαμβάνει δύο υποομάδες, τους ιθαγενείς πληθυσμούς και τους έτερους μεγάλους εθνοτικούς πληθυσμούς που μαζί με τον υπόλοιπο πληθυσμό ενός άλλου έθνους σχηματίζουν ένα κράτος.

Οι εθνοτικές μειονότητες που απαρτίζουν/συγκροτούν τον πληθυσμό ενός κράτους προσπαθούν να διαφοροποιηθούν μέσα στην κοινωνική και πολιτική του δομή, επιδιώκοντας να μην αφομοιωθούν από τον υπόλοιπο πληθυσμό ή/και να αποκτήσουν τους δικούς τους αυτόνομους και αυτο-κυβερνώμενους θεσμούς. Επιπλέον, οι εθνοτικές μειονότητες θέλουν να διατηρήσουν την εθνοκοινωνική τους

κουλτούρα με τις αξίες και τις αρχές που φέρει, ώστε να είναι όσο το δυνατόν λιγότερο επιρρεπής στην πρόσμειξη άλλων κοινωνικών και πολιτιστικών στοιχείων στην δική τους κουλτούρα. Οι απαιτήσεις των εθνοτικών μειονοτήτων έναντι του κράτους μπορούν να έχουν μεγάλο φάσμα διαφοροποίησης. Από τη μία πλευρά, μια εθνοτική μειονότητα μπορεί να αξιώνει από το κράτος την αναγνώρισή της ως τέτοια. Από την άλλη πλευρά, ενδέχεται να διεκδικεί και την απόσχισή της από το κράτος. Στις περισσότερες περιπτώσεις, όμως, οι εθνοτικές μειονότητες διεκδικούν τη διοικητική τους αυτονομία επί του εδάφους που κατέχουν παραδοσιακά μέσα στο κράτος, ενίοτε και με τη μορφή μιας άτυπης ομοσπονδίας εντός του κράτους υπό την προϋπόθεση ότι η εθνοτική μειονότητα είναι ευμεγέθης σε συνάρτηση με τον πληθυσμό της πλειονότητας (Kymlicka, 2001:24-25)

Ωστόσο, σε όλες τις εθνοτικές μειονότητες η ύπαρξή τους και μόνο, τους υπαγορεύει και τους δίνει το νόμιμο δικαίωμα στην επιβίωση, ώστε να καταβάλουν τα μέγιστα για να διατηρήσουν την ύπαρξη της ίδιας της μειονότητας, αλλά και να την αναπαράγουν, ώστε να την κοινωνήσουν στην επόμενη γενιά. Αυτό είναι το βασικό δικαίωμα όλων των εθνοτικών μειονοτήτων καθολικά και περιλαμβάνει την επιβίωση, τη διατήρηση, αλλά και την αναπαραγωγή της μειονοτικής ταυτότητας. Βάσει αυτού του δικαιώματός τους, οι εθνοτικές μειονότητες καταβάλλουν προσπάθειες ανάλογες προς αυτές που θα κατέβαλε ένα κράτος για την επιβίωση και την αναπαραγωγή του. Τα θεσμικά εργαλεία που επιθυμούν να έχουν στην κατοχή τους οι μειονότητες είναι εφάμιλλα με αυτά που θα χρησιμοποιούσε ένα κράτος.

Το δικαίωμά τους να ομιλούν την εθνοτική τους γλώσσα ελεύθερα στην κοινωνική και πολιτική τους ζωή είναι ένα πάρα πολύ σπουδαίο εργαλείο. Η γλώσσα είναι πολύ σημαντική συνιστώσα για μια εθνοτική μειονότητα, τόσο για την επιβίωσή της και την αυθεντική της συνέχεια όσο και για την μεταβίβασή της στις επόμενες γενιές. Ως εκ τούτου, οι εθνοτικές μειονότητες έχουν ως κύριο μέλημα να παγιώσουν το δικαίωμά τους στην επίσημη χρήση της εθνοτικής τους γλώσσας. Επίσης, επιθυμούν να αποκτήσουν θεσμικά εργαλεία που θα λειτουργούν στην δική τους γλώσσα, όπως μέσα μαζικής ενημέρωσης, δικαστήρια, η αγορά εργασίας, το εκπαιδευτικό σύστημα καθώς και το ημερήσιο πρόγραμμα μαθημάτων των σχολείων της περιοχής, όπου παραδοσιακά διαβιούν οι εθνοτικές μειονότητες.

Οι δυτικές και ανατολικές προσεγγίσεις για τις εθνοτικές μειονότητες

Δυτικός κόσμος

Η δυτική πολιτική θεωρία ελάχιστα είχε ασχοληθεί και συμπεριλάβει στη βιβλιογραφία της τον εθνικισμό. Τις τελευταίες δεκαετίες, η δυτική σκέψη χαρακτηρίζονταν έντονα από τη μελέτη της ελευθερίας και των δικαιωμάτων των πολιτών, της ανεξαρτησίας της δικαστικής λειτουργίας, της συνταγματικής κατοχύρωσης της οντότητας του κράτους και γενικότερα όλες τις δημοκρατικές αρχές που ενστερνίζεται η φιλελεύθερη Δύση. Ο εθνικισμός ήταν μια πολύ παλιά ιστορία για τη δυτική σκέψη, τον οποίο θεωρούσε πως με το πέρασμα των αιώνων είχε κάμψει και ξεπεράσει τελειωτικά.

Ως εκ τούτου, στη Δύση, ο εθνικισμός ήταν ιδιαίτερα παραμελημένος και σχεδόν είχε αγνοηθεί το ειδικό βάρος που μπορεί να προσθέσει ο ίδιος στη συλλογική ταυτότητα της μάζας. Η μεγάλη μεταστροφή του δυτικού κόσμου στην παρατήρηση και στην μελέτη του εθνικισμού ακόμη και στα πιο φιλελεύθερα κράτη, πραγματοποιείται μετά την κατάρρευση του κομμουνισμού.

Τα αίτια της μεταστροφής είναι οι πολυάριθμες εθνικιστικές συγκρούσεις που ξεσπούν μετά την πτώση του ανατολικού μπλοκ στις χώρες της νοτιο-ανατολικής Ευρώπης. Αυτή είναι η κυριότερη αιτία, αλλά συντρέχουν και άλλες εξίσου σημαντικές, όπως η εσωτερική αντίδραση των ντόπιων κατά των μεταναστών και των προσφύγων ακόμη και στις ίδιες χώρες που γέννησαν τη φιλελεύθερη σκέψη, όπως στις ΗΠΑ, τη Βρετανία, τη Γαλλία ή τη Γερμανία (Kymlicka, 2001:14).

Επιπλέον, ο Kymlicka συνυπολογίζει και τον «μύθο της ουδετερότητας» που διατηρούσε η Δύση, ο οποίος συνέβαλε στην αδιαφορία της ως προς τον μειονοτικό εθνικισμό, και γενικότερα τον εθνικισμό, δηλαδή, την ουδέτερη στάση αλλά και τον σεβασμό που επιδείκνυε η Δύση έναντι της εθνικής ταυτότητας που έφεραν οι διάφοροι πληθυσμοί που συνυπήρχαν στην επικράτεια του ίδιου κράτους. Βάσει του «μύθου της ουδετερότητας», «τα φιλελεύθερα κράτη πρέπει να είναι ‘ουδέτερα’ με σεβασμό στις πολυπολιτισμικές ταυτότητες των πολιτών τους και αδιάφορα ως προς την ικανότητα των πολυπολιτισμικών ομάδων να αναπαράγουν τους εαυτούς τους με την πάροδο του χρόνου. Από αυτήν την άποψη, τα φιλελεύθερα κράτη αντιμετωπίζουν την κουλτούρα με τον ίδιο τρόπο που αντιμετωπίζουν και τη θρησκεία, δηλαδή, ως κάτι το οποίο οι άνθρωποι θα έπρεπε να είναι ελεύθεροι να επιδιώξουν στην ιδιωτική τους ζωή, και το οποίο είναι αδιάφορο προς το κράτος, εφόσον τα δικαιώματα των άλλων παραμένουν σεβαστά» (Kymlicka, 2001:16).

Ο φιλελευθερισμός και ο εθνικισμός δεν συνέπεσαν στο δυτικό, δημοκρατικών αρχών, κράτος. Σύμφωνα με τον Kymlicka, η ουδετερότητα του φιλελεύθερου κράτους ως προς την πολυπολιτισμική ποικιλομορφία δεν αφήνει περιθώρια σε εθνικιστικά κινήματα να εκδηλωθούν, επειδή ο σεβασμός που επιδεικνύει στις ελευθερίες και στα δικαιώματα των πολιτών του, υπερισχύουν του εθνικισμού. Το φιλελεύθερο πλουραλιστικό κράτος δεν αναγνωρίζει την ύπαρξη εθνικιστικών τάσεων στο εσωτερικό του, πόσο μάλλον δε τις αποσχιστικές τάσεις, εξαιτίας του σεβασμού και της ουδετερότητας που το διακατέχει. Αυτός είναι και ο λόγος που πολλά κράτη αρνούνται να αναγνωρίσουν τις εθνοτικές μειονότητες που κατοικούν στις επικράτειές τους, από την στιγμή που διατηρούν μια μετριοπαθή στάση απέναντι στην εθνοτική τους ταυτότητα.

Ο Kymlicka σπάει την ιδεατή εικόνα της ουδετερότητας που έχει το δυτικό φιλελεύθερο κράτος για τον εαυτό του, και απομυθοποιεί την μετριοπαθή του στάση, παραθέτοντας τις πραγματικές τακτικές και στρατηγικές που ακολουθεί το δυτικό κράτος προκειμένου να αντιμετωπίσει την πολυπολιτισμική ποικιλομορφία στο εσωτερικό του.

Οι ΗΠΑ είναι το ιδανικό πρότυπο χώρας που διακατέχεται από τον «μύθο της ουδετερότητας». Από την μια πλευρά, είναι προστάτιδα χώρα της αυτοδιάθεσης και της ανεξαρτησίας των λαών, αλλά από την άλλη θέτει ανυπέρβλητα εμπόδια στους μη αγγλόφωνους, ιθαγενείς πληθυσμούς, καθώς και στους έγχρωμους να λειτουργήσουν κοινωνικά και πολιτικά ως ίσης κατηγορίας πολίτες με τον υπόλοιπο αγγλοσαξονικό πληθυσμό. «Οι ΗΠΑ απαιτούν νομικά από τα παιδιά να μαθαίνουν υποχρεωτικά την αγγλική γλώσσα στα σχολεία τους. Το ίδιο και οι μετανάστες που είναι άνω των 50 ετών, προκειμένου να λάβουν την αμερικανική υπηκοότητα. Επιπλέον, η χάραξη των συνόρων των 52 πολιτειών της, όπως και το νόμιμο χρονικό όριο εισόδου σε κάποια άλλη πολιτεία, έγινε με γνώμονα πάντα την αριθμητική υπεροχή των αγγλόφωνων. Τέλος, οι αιτούντες εργασίας στις κυβερνητικές δομές των ΗΠΑ, υποχρεούνται να είναι γνώστες της αγγλικής γλώσσας» (Kymlicka, 2001:17).

Οι προαναφερθείσες πολιτικές πρακτικές έρχονται σε αντίθεση με την ουδέτερη και μετριοπαθή στάση που ευαγγελίζονται οι ΗΠΑ, αλλά και όλος σχεδόν ο δυτικός φιλελεύθερος κόσμος (Γερμανία, Γαλλία). Τα δυτικά φιλελεύθερα κράτη πέρα από τους δημοκρατικούς θεσμούς που ήθελαν να εγκαθιδρύσουν στις χώρες τους, ήθελαν να δημιουργήσουν συγχρόνως και έθνη-κράτη γεγονός που θεωρούσαν πως τα καθιστά περισσότερο ισχυρά, επειδή αποφεύγονται οι αποσχιστικές τάσεις, ο εθνικός

διχασμός και τα εθνικιστικά μειονοτικά κινήματα, που θα μπορούσαν να αποδυναμώσουν την πολιτική και κυβερνητική εξουσία.

Όμως, μεγάλα, ισχυρά και κυρίαρχα κράτη, τόσο στην ευρωπαϊκή χερσόνησο όσο και στη βόρεια Αμερική δεν μπόρεσαν να σχηματιστούν με ένα και μόνο έθνος. Σε αυτήν την περίπτωση, η οικονομική τους δυναμική θα ήταν εξαιρετικά περιορισμένη, για τις πολυάριθμες φιλελεύθερες αγορές που δημιουργούνταν αλλά και για άλλους λόγους, όπως ιστορικούς, δηλαδή πληθυσμοί που έμεναν παραδοσιακά σε έναν τόπο και κατακτήθηκαν από αποικιακές δυνάμεις. Με αυτόν τον τρόπο, ο δυτικός κόσμος πέρα από τον «μύθο της ουδετερότητας» που έτρεφε για τον εαυτό του, δημιούργησε και την *κοινωνική κουλτούρα* προκειμένου να ομογενοποιήσει τις διάφορες εθνοτικές ομάδες που συμβίωναν μέσα στο ίδιο κράτος. Η κοινωνική κουλτούρα και η ουδετερότητα λειτουργούν ως αντικείμενο απορρόφησης των αποσχιστικών και εθνικιστικών κραδασμών.

Ως κοινωνική κουλτούρα νοείται «μια τοπικά/χωρικά επικεντρωμένη κουλτούρα, που βασίζεται σε μια κοινή γλώσσα, η οποία χρησιμοποιείται με μεγάλη ποικιλία στους κοινωνικούς θεσμούς τόσο στον δημόσιο όσο και τον ιδιωτικό βίο, σχολεία, ΜΜΕ, νομοθεσία, οικονομία, κυβέρνηση κ.λπ., καλύπτοντας μια μεγάλη κλίμακα των ανθρώπινων δραστηριοτήτων που περιλαμβάνουν την κοινωνική, εκπαιδευτική, θρησκευτική, ψυχαγωγική και οικονομική ζωή» (Kymlicka, 2001:18). Η κοινωνική κουλτούρα μυεί τον πληθυσμό σε έναν κοινό τρόπο ζωής που είναι απαλλαγμένος από τα πολυπολιτισμικά στοιχεία που υπαγορεύει η εκάστοτε εθνική ταυτότητα του ατόμου. Η κοινωνική κουλτούρα μέσα από τους αστικοποιημένους θεσμούς της Δύσης, απογυμνώνει τους πολίτες από τις εθνοτικές και πολυπολιτισμικές τους καταβολές και τους καθιστά κοινωνούς και μέλη μιας αποστασιοποιημένης και ουδέτερης κοινωνίας, σε ζητήματα εθνοτικών ταυτοτήτων.

Η προσέγγιση του εθνικισμού εκδηλώνεται με έμμεσο τρόπο στον δυτικό κόσμο. Ο εθνικισμός δεν είναι αποδεκτός αλλά ούτε και ορατός, εξαιτίας της ουδέτερης και μετριοπαθούς στάσης που επιδεικνύει η Δύση, έναντι της εθνοτικής ταυτότητας και του εθνικισμού γενικότερα. Ωστόσο, ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει το πώς η Ανατολή και συγκεκριμένα η Νοτιο-ανατολική Ευρώπη και τα Βαλκάνια αντιμετωπίζουν την εθνοτική και μειονοτική ταυτότητα και τα εθνικιστικά κινήματα στο σύνολό τους.

Ανατολικός κόσμος

Στη Νοτιο-ανατολική Ευρώπη και τα Βαλκάνια, τα κράτη που προέκυψαν μετά την κατάρρευση του σοσιαλιστικού μπλοκ, θέλησαν να μιμηθούν τη Δύση και να εκδημοκρατιστούν. Στις αρχές της δεκαετίας του '90, οι χώρες αυτές προσπαθούσαν να θέσουν τις απαραίτητες βάσεις, ώστε να αποκτήσουν και αυτές τους δημοκρατικούς θεσμούς που έτρεφε η ακμάζουσα, σταθερή, αξιόπιστη και δημοκρατική Δύση. Ο δημοκρατικός, δυτικός κόσμος της Ευρώπης για τα Βαλκάνια και γενικότερα για όλες τις πρώην κομμουνιστικές χώρες της Νοτιο-ανατολικής Ευρώπης υπήρξε ένας μύθος, ένας ευσεβής πόθος.

Οι πρώην κομμουνιστικές χώρες, με τα ολοκληρωτικά και απολυταρχικά τους καθεστώτα και, κυρίως, με την κεντρικά σχεδιασμένη τους οικονομία αντιμετώπιζαν πολιτικά και οικονομικά προβλήματα σταθερότητας πολύ πιο νωρίς από την ημέρα της κατάρρευσης του υπαρκτού σοσιαλισμού. Τα αποσταθεροποιητικά προβλήματα δεν στάθηκαν μοιραία για τον κομμουνισμό, ώστε να απαξιωθεί και να καταργηθεί, επειδή, μέχρι στιγμής, δεν μπορούσαν να βρουν ποιο θα ήταν εκείνο το καθεστώς που θα μπορούσε να τον αντικαταστήσει.

Οι χώρες της Νοτιο-ανατολικής Ευρώπης δεν μπορούσαν να διατηρήσουν τη συνοχή τους, επειδή κυρίως δεν μπορούσαν να αναπαραγάγουν το σύστημα που τις έτρεφε. Ως εκ τούτου, τα προβλήματα δεν επιλύονταν ουσιαστικά, δημιουργώντας τεράστιες πιέσεις στο εσωτερικό των χωρών και αδιέξοδες καταστάσεις. Η κομμουνιστική κατάρρευση άρχισε τη στιγμή που οι χώρες της Νοτιο-ανατολικής Ευρώπης ξεκίνησαν να φλερτάρουν με την ιδέα της φιλελεύθερης δημοκρατίας, την ελεύθερη αγορά και τον πλουραλισμό.

Ο δυτικός κόσμος και κυρίως ο δυτικός τρόπος ζωής φάνταζε μυθικός στα μάτια των λαών στις πρώην κομμουνιστικές χώρες. Η δυτική Ευρώπη ήταν ένας μύθος, ένα σύμβολο, όχι μόνο για τις δημοκρατικές της καταβολές, την πολιτική της σταθερότητα, τους θεσμούς της, αλλά και για την ακμάζουσα και εύπορη οικονομία της, τη φιλελεύθερη αγορά της. Η Ευρωπαϊκή Ένωση ήταν ένα ακόμη σύμβολο για τις πρώην κομμουνιστικές χώρες που ήθελαν να εκδημοκρατιστούν και να συμπεριληφθούν στους κόλπους της. Συνεπώς, η ατζέντα των πρώην κομμουνιστικών χωρών έχει δυο όψεις, τον εκδημοκρατισμό τους αλλά και την εισαγωγή τους στους κόλπους της ΕΕ, ως πλήρη και ισότιμα μέλη.

Ωστόσο, οι πρώην κομμουνιστικές χώρες παρέμεναν ξένες προς τη φιλελεύθερη δημοκρατική παράδοση που επιθυμούσαν να εισάγουν. Η φιλελεύθερη δημοκρατία

και ο δημοκρατικός πλουραλισμός δεν μπορούν να καλύψουν το πολιτικό και πολιτιστικό κενό τόσων αιώνων. Οι νέοι δημοκρατικοί θεσμοί, οι ιδέες, οι διαδικασίες και οι πρακτικές που επιθυμούν να εισάγουν δεν μπορούν να εφαρμοστούν άμεσα, καθώς χρειάζονται ένα απαραίτητο χρονικό διάστημα ώστε να αφομοιωθούν από τη συνείδηση του κόσμου και να αποκτήσουν το νόμιμο έρεισμα στην εξουσία. Μην έχοντας ιστορική βάση ούτε στην κουλτούρα της ευρύτερης περιοχής, ούτε στην πολιτική σκηνή των χωρών αυτών, οι δημοκρατικοί θεσμοί εισάγονται αδιακρίτως. Έτσι, οι χώρες αυτές θα βρίσκονται υπό *μετάβαση*, μέχρι να απορροφηθούν πλήρως οι νέοι δημοκρατικοί θεσμοί.

Στο σημείο αυτό, όμως, λειτουργεί μία ακόμη παράμετρος που θα πρέπει να εξεταστεί. Η μεταβατική περίοδος δίνεται στις χώρες αυτές για την πλήρωση των δημοκρατικών κριτηρίων που έθεσε η Δύση και όχι η ίδια η δημοκρατία, καθιστώντας σαφές πως οι πρώην κομμουνιστικές χώρες προκειμένου να αναπτυχθούν και να καταστούν ίσης αξίας διαπραγματευτές στη διεθνή σκακιέρα δεν θα πρέπει να αναπτύξουν το δικό τους δημοκρατικό μοντέλο σύμφωνα με το πολιτισμικό, ιστορικό και πολιτικό τους παρελθόν και κουλτούρα, εισάγοντας απλά τις αρχές και τις ιδέες της δημοκρατίας στο πολίτευμά τους, αλλά να μιμηθούν το μοντέλο δημοκρατίας των πιο υποδειγματικών κρατών της Δύσης. Το γεγονός αυτό καθιστά ακόμη πιο επισφαλή τη θέση των χωρών αυτών που εύκολα μπορούν να μετατραπούν σε φερέφωνα ιδεολογιών, που κυνικά θα αναπαράγουν χωρίς ουσιαστικό αντίκρισμα στην πορεία εκδημοκρατισμού τους.

Πέρα από τις δημοκρατικές αρχές που θέλησαν να αντιγράψουν οι νεοσύστατες πολυεθνικές δημοκρατίες, αντέγραψαν απροκάλυπτα και τις πολιτικές πρακτικές της Δύσης, όπως η οικοδόμηση του έθνους-κράτους. Οι πρόσφατα εκδημοκρατιζόμενες χώρες, χωρίς να ευαγγελίζονται την ουδετερότητα ή την «μυθική ουδετερότητα» της Δύσης, χρησιμοποιούν το εργαλείο της *κοινωνικής κουλτούρας*, ώστε να ομογενοποιήσουν τους διάφορους εθνικά πληθυσμούς που φιλοξενούν στις επικράτειές τους. Οι μειονότητες πρέπει να αφομοιωθούν από τις πλειονότητες, ώστε να καμφθεί η δυναμική της συλλογικής μειονοτικής ταυτότητας και να αποφευχθούν οι εθνικές προδοσίες, σύμφωνα με την κομμουνιστική αλλά και την μετακομμουνιστική μειονοτική πολιτική. «Η αναγνώριση μιας γλώσσας ως επίσημης, η εφαρμογή ενός ενιαίου εκπαιδευτικού συστήματος, η επαναχάραξη των συνόρων των διοικητικών περιφερειών, με απώτερο σκοπό να αποδυναμωθεί η δυναμική των μειονοτικών ομάδων, ενώ η πλήρης εξουσία στη λήψη των αποφάσεων δίνεται στα

χέρια της πλειονότητας, είναι μόνο λίγα από τα μέτρα που ελήφθησαν από τις μετακομμουνιστικές κυβερνήσεις. Επίσης, η πολιτογράφηση έχει ως όρο την υιοθέτηση μιας κοινής εθνικής ταυτότητας» (Kymlicka, 2001:53).

Μετά την κατάρρευση του ανατολικού μπλοκ εθνικιστικά κινήματα ξεσπούν σε όλα τα Βαλκάνια. «Τα κινήματα αυτά γίνονται περισσότερο ορατά εξαιτίας της αποδυνάμωσης των κομμουνιστικών κυβερνήσεων που δεν μπορούν πλέον να καταπιέζουν επαρκώς τη συλλογική μειονοτική ταυτότητα των μειονοτήτων» (Kymlicka, 2001:127-128). Επίσης, η βαριά καταπίεση τόσων δεκαετιών επιδεινώνει ακόμη περισσότερο την κατάσταση. Οι πολεμικές συγκρούσεις, ιδιαίτερα μετά τη διάλυση της Γιουγκοσλαβικής Ομοσπονδίας, είναι πλέον ένα ιστορικά καταγεγραμμένο γεγονός. Η αντίδραση των μειονοτήτων έναντι της οικοδόμησης του έθνους-κράτους περιλαμβάνει τρεις κυρίως επιλογές, που κυμαίνονται «από την πλήρη ενσωμάτωση στον κορμό της πλειονότητας του κράτους, την εθελούσια περιθωριοποίηση της μειονότητας, από την κοινωνική και την πολιτική ζωή, έως και την απαίτηση της μειονότητας για αυτο-κυβέρνηση και αυτονομία. Η τελευταία επιλογή δεν συνεπάγεται ότι η μειονότητα γίνεται πιο διεκδικητική και επιθετική, αλλά ότι προβαίνει στην υπεράσπιση και στη διατήρηση της εθνοτικής της ταυτότητας για την επιβίωσή της» (Kymlicka, 2001:60).

Από την μεριά του κράτους, μέτρα εξαναγκαστικής αφομοίωσης χρησιμοποιούνται, επειδή γενικά θεωρείται πως τα ομογενοποιημένα εθνικά κράτη είναι περισσότερο σταθερά και ασφαλή. Επιπρόσθετα, τα έθνη-κράτη δεν είναι τόσο επιρρεπή στις προδοσίες που προέρχονται από το εσωτερικό τους περιβάλλον.

Γενικότερα, στα Βαλκάνια, οι μειονότητες εκλαμβάνονται ως ζητήματα υψίστης ασφαλείας για το κράτος. Τα κράτη αρνούνται πεισματικά να τις αναγνωρίσουν και να κάνουν ουσιαστικό διάλογο μαζί τους. Τις περισσότερες φορές, οι μειονότητες είναι απομονωμένες σε συγκεκριμένη χωρική περιοχή της επικράτειας και τα μέλη τους αντιμετωπίζονται ως δεύτερης κατηγορίας πολίτες. Το εύλογο ερώτημα που γεννάται είναι το *γιατί* στα Βαλκάνια οι μειονότητες είναι τόσο ασφαλειοποιημένες; Γιατί η ύπαρξή τους εγείρει την εθνική ανασφάλεια; Γιατί αντιμετωπίζονται από τη «δημοκρατική» πλέον βαλκανική χώρα απροκάλυπτα ως ζητήματα ασφαλείας; «Σύμφωνα με αυτές τις (δημοκρατικές) αρχές,» στα Βαλκάνια όπως και σε όλες, άλλωστε, τις «δημοκρατικές χώρες θα έπρεπε να δέχονται τους ισχυρισμούς των εθνικών μειονοτήτων για εθνική αναγνώριση και εθνική αυτονομία, έτσι ώστε να μπορούν να διατηρήσουν τους εαυτούς τους, ως βιώσιμες και

λειτουργικές κοινωνίες και κουλτούρες, με δημόσιους θεσμούς που θα λειτουργούν στην μειονοτική γλώσσα» (Kymlicka, 2001:61).

Αντί αυτού, στα Βαλκάνια, οι μειονότητες εκλαμβάνονται ως σοβαρό ζήτημα εθνικής ασφαλείας, που απαιτεί ακόμη και λύση πολεμικού και στρατιωτικού χαρακτήρα. Η πρώην Ομοσπονδία της Γιουγκοσλαβίας, αποτελεί ένα πολύ καλό παράδειγμα. Μετά την κατάρρευση της Γιουγκοσλαβίας, οι διάφορες ομόσπονδες χώρες που την απάρτιζαν άρχισαν να ανακηρύσσουν την ανεξαρτησία τους. Με την ανακήρυξη εθνικών κρατών συμπαρασύρονται οι διάφορες μειονοτικές ομάδες, που κατοικούν εκτός του κράτους της εθνικής τους καταγωγής, όπως η αλβανική μειονότητα στην FYROM. Οι μειονότητες, στην περίπτωση που δεν ζητούν απλώς την αναγνώριση και διοικητική τους αυτονομία, διεκδικούν την απόσχισή τους από το κράτος και σε κάποιες περιπτώσεις τη διεκδικούν με την κατάληψη της εξουσίας από στρατιωτικά στρατεύματα, όπως στην περίπτωση της Μολδαβίας. Η αντίδραση των νεο-εκδημοκρατιζόμενων κυβερνήσεων έναντι των μειονοτικών απαιτήσεων, μετακομμουνιστικά, είναι διαμετρικά αντίθετη με τις αρχές και τις πρακτικές του δυτικού κόσμου. Ο κύριος λόγος της τεράστιας διαφοράς τους είναι ότι οι μετακομμουνιστικές κυβερνήσεις προτιμούν τον πόλεμο, το αίμα από τις διαπραγματεύσεις και τον διάλογο. Σύμφωνα με τον Kymlicka «οι περισσότερες χώρες προτίμησαν τον εμφύλιο πόλεμο παρά τη διαπραγματεύσιμη αυτονομία, ενώ η αυτονομία έγινε αποδεκτή, μονάχα όταν δεν ήταν ικανοί να νικήσουν στρατιωτικά» (Kymlicka, 2001:62-63). Όμως, ποιοι είναι εκείνοι οι βαθύτεροι, ενδόμυχοι φόβοι των εθνών που τα ωθούν στον πόλεμο παρά στο τραπέζι των διαπραγματεύσεων;

Οι σπουδαιότεροι λόγοι για τους οποίους, οι μειονότητες αποτελούν ένα ασφαλειοποιημένο ζήτημα για την νοτιο-ανατολική Ευρώπη είναι, αρχικά ο αντανεκλαστικός φόβος της προδοσίας και της απόσχισης που έχουν όλα τα κράτη. Ο φόβος της απόσχισης, όμως, μπορεί να καταλυθεί με την υιοθέτηση του ομοσπονδιακού συστήματος διακυβέρνησης. Όπως έχει αποδειχθεί από τον τρόπο λειτουργίας των πολυεθνικών κρατών της Δύσης, η καταπίεση της συλλογικής ταυτότητας της μειονότητας επιφέρει κατά κανόνα αρνητικά αποτελέσματα. «Η πίστη της μειονότητας στο δυτικό κράτος έχει αποδειχθεί ότι επιτυγχάνεται όταν εφαρμόζονται ομοσπονδιακά συστήματα διακυβέρνησης και παραχωρείται από το κράτος, η απαιτούμενη αυτονομία» (Kymlicka, 2001:62).

Ωστόσο, στην περίπτωση της νοτιο-ανατολικής Ευρώπης οι αποσχιστικές μειονοτικές τάσεις δεν ήταν δυνατόν να καμφθούν οριστικά με την παραχώρηση

προνομίων αυτονομίας και με την ομοσπονδιακή λειτουργία του κράτους. Ο περιορισμός αυτός υπάρχει εξαιτίας των ολοκληρωτικών κομμουνιστικών καθεστώτων. Η ομόσπονδη Γιουγκοσλαβία, Τσεχοσλοβακία και Σοβιετική Ένωση, αν και είχαν ομοσπονδιακό σύστημα λειτουργίας, υπολείπονταν ομοσπονδιακών αρχών και πρακτικών. Η εξουσία ήταν συγκεντρωμένη στα χέρια του κομμουνιστικού κόμματος (βλ. Hague, Harrop 2005:360-369), το οποίο επέβαλε την θέλησή του στις τοπικές διοικητικές αρχές, χωρίς να υπάρχει κανένας διάλογος και πνεύμα συνεργασίας με τις τοπικές αρχές. Οι ηγεσίες των τοπικών αρχών ήταν τελείως υπονομευμένες και αποτελούσαν ανδρείκελο της κομμουνιστικής ηγετικής εξουσίας. Οι ομοσπονδιακές πρακτικές και διαδικασίες δεν εγκαινιάστηκαν ποτέ στην Νοτιο-ανατολική Ευρώπη, σε αντίθεση με τον δυτικό κόσμο, ο οποίος με την εφαρμογή του ομοσπονδιακού συστήματος αναχαίτισε τις αποσχιστικές τάσεις και έθεσε σε τροχιά ευημερίας και σταθερότητας τα δυτικά κράτη.

Ως εκ τούτου, στη συνείδηση του κόσμου, το ομοσπονδιακό σύστημα διακρίνεται από έλλειψη κοινωνικού κεφαλαίου. Ο κόσμος το έχει ταυτίσει με το κομμουνιστικό, στρεβλό και διάτρητο ομοσπονδιακό σύστημα που αναπαρήγαγαν οι κυνικές, συγκεντρωτικές κομμουνιστικές κυβερνήσεις. Εξαιτίας του κακού πεπραγμένου από τα κομμουνιστικά καθεστώτα, το ομοσπονδιακό σύστημα δεν μπορεί να λειτουργήσει ως μέσο καταστολής των αποσχιστικών τάσεων και των εθνικιστικών κινημάτων.

Επιπρόσθετα, σπουδαίο ρόλο διαδραματίζει και η εθνική καταγωγή της μειονότητας για την ασφαλειοποίηση της. Όταν η μειονότητα ταυτίζεται εθνικά, με κάποιο άλλο ομόεθνο γειτονικό κράτος, τότε η μειονοτική ταυτότητά της αποτελεί ζήτημα ασφαλείας για το κράτος. Η μειονότητα έχοντας αλυτρωτικές τάσεις, πολλές φορές επιθυμεί να αποσχιστεί για να ενωθεί με το ομόεθνο γειτονικό κράτος, ως απάντηση στην καταπίεση που υφίσταται από την πλειονότητα. «Το πρόβλημα σε αυτές τις περιπτώσεις δεν είναι η ότι η μειονότητα μπορεί να έχει την λαχτάρα να ενωθεί ξανά με το συγγενικό της κράτος, αλλά το ενδεχόμενο το συγγενικό κράτος για πολιτικούς αλλά και για στρατιωτικούς λόγους να παρέμβει στρατιωτικά προκειμένου να προστατεύσει το συμφέρον των ανθρώπων του» (Kymlicka 2001:65).

Η κατάσταση επιδεινώνεται ακόμη περισσότερο, όταν το ομόεθνο γειτονικό κράτος είναι πρώην πολεμικός αντίπαλος της χώρας διαμονής της μειονότητας. Η αλβανική μειονότητα στη FYROM περιγράφεται από αυτό το σύμπλεγμα. Σε αυτήν την περίπτωση, η μειονότητα αντιμετωπίζεται από την πλειονότητα, ως δυνητικός

κατάσκοπος, «προδότης» και κρυφός συνεργάτης του ομόεθνου γειτονικού κράτους, δηλαδή του «εχθρού». Ιστορικό παράδειγμα συνιστούν οι εξελίξεις του Αυγούστου του 2007, όταν η Ρωσία επιτέθηκε στρατιωτικά κατά της Γεωργίας, εξαιτίας της ρώσικης μειονότητας στην Οσσετία και την Αμπχαζία.

Σε καμία περίπτωση δεν πρέπει να υπονοηθεί ότι, η μειονότητα ταυτίζεται και συντάσσεται με τις επιδιώξεις του συγγενικού γειτονικού κράτους. Η μειονότητα μπορεί να γίνει στόχος εκμετάλλευσης από εξωτερικούς παράγοντες, όπως το συγγενικό κράτος αλλά και άλλες εξωτερικές δυνάμεις που θέλουν να εμπλακούν στο εσωτερικό του κράτους της πλειονότητας. Συνήθως, οι εξωτερικοί παράγοντες προφασίζονται πως καταπιέζεται η μειονότητα και καταπατούνται τα δικαιώματά της, με απώτερο σκοπό να εμπλακούν στο εσωτερικό του κράτους.

Οι πιο ενδόμυχοι λόγοι που ασφαλειοποιούν τη μειονότητα έχουν να κάνουν με τις αλτρωτικές ιδέες, αλλά και με το ιστορικό παρελθόν, τα ιστορικά γεγονότα που έχουν λάβει χώρα μεταξύ της μειονότητας, του συγγενικού κράτους, του κράτους φιλοξενίας της μειονότητας, αλλά και άλλων εξωτερικών δυνάμεων. Γενικά, οι μειονότητες θεωρούνται πως λειτουργούν ως μοχλοί πίεσης της πλειονότητας. Οι εχθρικές εξωτερικές δυνάμεις, αλλά και τα συγγενικά κράτη για τους δικούς τους λόγους αμφοτέρωθεν, επιστρατεύουν τις μειονότητες, ώστε να δημιουργήσουν ζητήματα ασφαλείας στην πλειονότητα.

Οι λόγοι για τους οποίους οι μειονότητες γενικά αλλά και συγκεκριμένα στα Βαλκάνια βρίσκονται σε σύγκρουση με την πλειονότητα έχει να κάνει με τις αλτρωτικές ιδέες που έχουν, αλλά και με τις ιστορικές πολεμικές συγκρούσεις του παρελθόντος. Οι μειονότητες θεωρούν πως είναι αλύτρωτες, επειδή δεν τους δόθηκε ποτέ η ιστορική ευκαιρία να συνενωθούν με το ομόεθνο κράτος τους ή απλά να ανεξαρτητοποιηθούν. Επίσης, το ιστορικό των πολεμικών συγκρούσεων μεταξύ των δυο λαών δημιουργεί αρνητικές εντυπώσεις και προκαταλήψεις, που είναι σχεδόν αδύνατο να μεταβληθούν και να απαλειφθούν, εξαιτίας της συγκρουσιακής αλληλοσυσχέτισης και της γειτνίασης των δυο εθνών.

Πέρα, όμως, από τις πολεμικές ιστορικές συγκρούσεις που έχουν καταγραφεί κατά το παρελθόν μεταξύ της μειονότητας και της πλειονότητας, καθημερινά λαμβάνει χώρα η σύγκρουση των πολιτισμικών διαφορών. Η πολιτισμική σύγκρουση είναι ένα χαρακτηριστικό στοιχείο των μειονοτήτων του νοτιο-ανατολικού χώρου, το οποίο δεν συναντάται τόσο έντονα στον χριστιανικό δυτικό κόσμο. Η σύγκρουση έχει να κάνει με τη γλώσσα, την κουλτούρα αλλά και τη θρησκεία της μειονότητας. Τα

δυτικά κράτη μεταξύ τους δεν διαφέρουν πολιτισμικά. Ως εκ τούτου, οι δυτικές μειονοτικές ταυτότητες δεν συγκρούονται τόσο έντονα με την πλειονότητα του κράτους, επειδή δεν διαφέρουν έντονα οι πολιτισμικές τους καταβολές, σε αντίθεση με τις μειονότητες της Νοτιο-ανατολικής Ευρώπης, όπου η σύγκρουσή τους με την πλειονότητα είναι πάρα πολύ έντονη, εξαιτίας των πολιτιστικών διαφορών της κουλτούρας τους. Οι πολιτισμικές διαφορές οξύνουν τη συγκρουσιακή σχέση, καθιστώντας ακόμη πιο αδύναμο το ενδεχόμενο οι δυο διάφορες εθνοτικές ταυτότητες να μπορέσουν να συμβιώσουν ειρηνικά μέσα στο ίδιο κράτος.

Οι μειονότητες της Νοτιο-ανατολικής Ευρώπης ασφαλιούνται πάνω σε τρεις βασικούς ιδεοτύπους που τρέφουν οι βαλκανικές χώρες για αυτές:

α. Στον βαλκανικό χώρο, οι μειονότητες θεωρούνται συλλήβδην, άπιστες ως προς την πατρίδα, το έθνος, συνεργάτιδες ομάδες τους εχθρού, που απώτερο σκοπό έχουν να αποσχιστούν για να υπονομεύσουν τη γεωγραφική ακεραιότητα του κράτους.

β. Το κράτος, η πλειονότητα αντιλαμβάνεται ανταγωνιστικά τη σχέση του με την εκάστοτε μειονότητα και αναπτύσσει «παίγνιο μηδενικού αθροίσματος» μαζί της. Ό,τι είναι καλό για τη μειονότητα λειτουργεί εξ ορισμού αρνητικά για την πλειονότητα.

γ. Η ανυπέβλητη πεποίθηση ότι η ύπαρξη της μειονότητας αποτελεί εθνική απειλή για την ασφάλεια του κράτους (Ακριβούλης 2008:82).

Η πολιτική προσέγγιση της μειονότητας στη FYROM

«Ω Θεέ μου, δείξε μου τον εχθρό. Όταν ξέρει κανείς ποιος είναι ο εχθρός του μπορεί να τον σκοτώσει. Όμως, αυτοί οι άνθρωποι εδώ με μπερδεύουν. Ποιος με πληγώνει; Ποιος καταστρέφει την ζωή μου; Πες μου σε ποιον να ανταποδώσω τα χτυπήματα;» (Bruckner, 1990:49). Όταν τα χείλη του Θεού μένουν κλειστά, τότε εμφανίζεται το *ιερό κράτος* που τα ενσαρκώνει, το εντολοδόχο κράτος που έρχεται να εδραιώσει την κόλαση επί της γης της επαγγελίας του ή, αλλιώς, επί της γεωγραφικής του επικράτειας, αφού πρώτα καταδείξει τον πολυπόθητο εχθρό, που επιβουλεύεται την επιβίωση της ύπαρξής του.

Το παραπάνω απόσπασμα από το έργο του V.S. Naipaul, *In a Free State* (1971), θεωρείται κατάλληλο για να περιγράψει τον διχασμό της κοινωνίας της FYROM, αφού η κάθε εθνοτική ομάδα της χώρας αντιλαμβάνεται και αντιμετωπίζει

την άλλη ως τον κύριο και βασικό της εχθρό. Ο πολίτης απολαμβάνει ιδιαίτερα και συγκεκριμένα δικαιώματα που αντιστοιχούν στην εθνοτική του ομάδα, αφού δεν υπάρχουν καθολικά αναγνωρισμένα δικαιώματα για τον μέσο πολίτη από το κράτος, ενώ απουσιάζει η κοινωνική συνοχή. Σε αντίθεση με την αντίληψη της φιλελεύθερης Δύσης, όπου ο φορέας της ιδιότητας του «πολίτη είναι αυτός που έχει το δικαίωμα να (απολαμβάνει), να έχει δικαιώματα» (Kymlicka 2009:406), ορίζοντίως και καθέτως.

Η επίκληση του Θεού δεν είναι τυχαία, επειδή καταδεικνύει την ιερότητα του έθνους ή και του κράτους. Ο Θεός που συνωμοτεί και συνδιαλέγεται για την προάσπιση του εξέχοντος κράτους που κινεί τα νήματα με τέτοιο τρόπο στον κόσμο, ώστε να εξασφαλιστεί η επιβίωση του ευλογημένου έθνους και του ιερού κράτους. Σε αυτό το σημείο, αρκετά διαφωτιστική είναι και η παρατήρηση του Kymlicka για την μορφή του εθνικισμού στα μη φιλελεύθερα κράτη της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης: «Στον μη φιλελεύθερο εθνικισμό συχνά αντιμετωπίζεται το κράτος ως κάτι ιερό, και ως την τελειωτική (και υπέρτατη) αξία, για την οποία όλες οι άλλες είναι δευτερεύουσες και οργανικές, για παράδειγμα ο ορισμός του ρόλου της γυναίκας ως τον κομιστή του έθνους» (Kymlicka 2001:56). Το βαλκανικό παράδειγμα που συγκλίνει με αυτό του Kymlicka είναι οι μαζικοί βιασμοί των γυναικών στη Βοσνία Ερζεγοβίνη από τον σερβικό στρατό προκειμένου να αναπαραχθεί το ορθόδοξο, σερβικό αίμα, ώστε να υπερτερήσει πληθωρικά των άλλων εθνοτήτων και θρησκειών στην περιοχή.

Όπως η ύπαρξη του Θεού γεννά τον πιστό, έτσι το κράτος γεννά τον πολίτη ή και τον υπήκοο. Στην φιλελεύθερη ακμάζουσα Δύση η ιδιότητα του πολίτη έχει μελετηθεί εκτενώς και είναι κεντρική στη δυτική βιβλιογραφία, αφού υπάρχει πλήθος μελετών που πραγματεύονται τα «διαπλαστικά σχέδια», και τις «διαπλαστικές πολιτικές» που καλλιεργούν τον *ενάρετο πολίτη* και τις κατάλληλες αρετές του. Οι ιδιότητες του ενάρετου πολίτη αναφέρονται στις σύγχρονες πλουραλιστικές, φιλελεύθερες δημοκρατίες και περιγράφουν τη συμπεριφορά που καλείται να ακολουθήσει ο πολίτης, σύμφωνα με τις βασικές δημοκρατικές αρχές. Επιπλέον, το χαρακτηριστικό της αμφισβήτησης ως προς την πολιτική αυθεντία, καθώς και η εμπλοκή στον δημόσιο διάλογο για τα κοινά, είναι ουσιώδη για τον πολίτη. «Πρόκειται ίσως για τις πιο χαρακτηριστικές πτυχές της ιδιότητας του πολίτη σε μια φιλελεύθερη δημοκρατία, αφού ακριβώς από αυτά τα σημεία διακρίνονται οι 'πολίτες' της δημοκρατίας από τους 'υπηκόους' ενός αυταρχικού καθεστώτος» (Kymlicka, 2009:407).

Ας μεταφέρουμε τώρα αυτήν την πτυχή των εδραιωμένων, πλέον, φιλελεύθερων και πλουραλιστικών δημοκρατιών της Δύσης στις νεοπαγείς δημοκρατίες που βρίσκονται υπό πολιτική και οικονομική μετάβαση. Η FYROM μετά τη διάλυση της Γιουγκοσλαβίας και όντας το μικρότερο και πλέον αδύναμο οικονομικά και πολιτικά μέλος της ομοσπονδίας, προσπαθεί να βρει τον εαυτό της, την ταυτότητά της. Η εμφύσηση των πολιτικών αρετών και της ιδιότητας του ενάρετου πολίτη στον πληθυσμό της FYROM ακούγεται μάλλον σαν δυτική παραφωνία. Η παραφωνία αυτή είναι αποτέλεσμα του τρόπου κατασκευής των βαλκανικών εθνών και του κράτους γενικότερα. Στη Δύση κεντρικό και μείζονα ρόλο παίζει το άτομο, η ανάδειξη και η ανάπτυξη του ατόμου μέσα από το κράτος, σε αντίθεση με τα ρομαντικά Βαλκάνια που είναι εμποτισμένα με την αντίληψη της υπηρετήσης του κράτους από τον υπήκοο και του κεντρικού ρόλου που κατέχει το ίδιο στην καθημερινή ζωή των ανθρώπων. Το άτομο λειτουργεί ως «υπήκοος», ως ψηφίδα, ως υποτελής που θα μπορούσε να θυσιάσει και την τελευταία ρανίδα του αίματός του για το έθνος του.

Κατά την παρακμή της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, στα Βαλκάνια, ο εθνικισμός μπορεί να συνέβαλε στην εθνική αφύπνιση, αν και υποδαυλίστηκε θεωρητικά από τα κομμουνιστικά ομοσπονδιακά καθεστώτα. Ωστόσο, οι βαλκανικές κοινωνίες δεν έπαψαν ποτέ να χαρακτηρίζονται από έναν ρομαντικό εθνικισμό, ο οποίος απέτρεψε την εξέλιξή τους κατά τα πλουραλιστικά πρότυπα της Δύσης. Ως εκ τούτου, η FYROM, είναι ρομαντικά κατασκευασμένη. Ο ρομαντικός εθνικισμός της έρχεται σε σφοδρή αντίθεση με την πολυεθνική και πολυπολιτισμική κοινωνία της, γεννώντας το σχεδόν υπαρξιακό ερώτημα στα μέλη της: «Σε ποια εθνοτική ομάδα ανήκει επιτέλους αυτό το κράτος, για το οποίο εμείς καλούμαστε να θυσιαστούμε;»

Με την κατάρρευση της Γιουγκοσλαβίας, η FYROM κηρύσσει την ανεξαρτησία της στις 8 Σεπτεμβρίου 1991, ύστερα από δημοψήφισμα όπου συμμετέχει όλος ο πληθυσμός της χώρας πλην του αλβανικού. Οι Αλβανοί διεξάγουν δικό τους, ανεπίσημο δημοψήφισμα υπέρ της εδαφικής τους αυτονομίας από το «μακεδονικό» κράτος. Το προοίμιο του καινούργιου συντάγματος της χώρας ενοχλεί την αλβανική μερίδα, επειδή δεν την αναγνωρίζει ως συγκυρίαρχο έθνος. Την ίδια χρονιά (1991) τα αλβανικά κόμματα της χώρας απορρίπτουν το σύνταγμα, επειδή αναγνωρίζει τους Αλβανούς ως μειονότητα. Οι επόμενες αλβανικές ηγεσίες δεν είναι ιδιαίτερα απαιτητικές, όμως διεκδικούν τη μη εδαφική πολιτική αυτονομία της αλβανικής κοινότητας. Ωστόσο, η αλβανική πλευρά επιθυμεί τη σύσταση

ανεξάρτητου «μακεδονικού» κράτους. Την άνοιξη του 2001, ξεσπά η σύρραξη στο Tetono και δεν είναι αποτέλεσμα της παραβίασης των αλβανικών, μειονοτικών δικαιωμάτων, αλλά μάλλον μιας προσπάθειας σφετερισμού της νομικής και πολιτικής υπόστασης του κράτους, με κύριο σημείο αναφοράς το προοίμιο του συντάγματος, αλλά και της επίσημης γλώσσας, όσο και πανεπιστημιακής εκπαίδευσης της χώρας. Η συμφωνία της Οχρίδας προσπάθησε να θεραπεύσει τις ζωτικής σημασίας στρεβλώσεις της κοινωνικής και πολιτικής ζωής της FYROM.

Οι νέες μεταρρυθμίσεις και τα νέα μέτρα της συνθήκης προέβλεπαν, αρχικά, τον τερματισμό των εχθροπραξιών από τις νατοϊκές δυνάμεις με τον αφοπλισμό των ανταρτών του UCK στο πλαίσιο της αποστολής «Απαραίτητη Συγκομιδή». Οι Αλβανοί δεν κατάφεραν να αναγνωριστούν ως συγκυρίαρχο έθνος, αλλά ως ισότιμοι πολίτες από τη Συμφωνία Πλαίσιο, ενώ τροποποιήθηκαν και οι διατάξεις που ήταν προνομιακές για τους Σλαβομακεδόνες. Η Αλβανική γλώσσα αναγνωρίστηκε έμμεσα ως επίσημη γλώσσα αφού ομιλείται πάνω από το 20% του πληθυσμού της χώρας και έτσι έμμεσα θεσμοθετείται και η ίδρυση του αλβανικού πανεπιστημίου στο Tetono (οι Αλβανοί αυτο-υπολογίζονται στο 35-40% του πληθυσμού της χώρας). Επίσης, οι κοινοβουλευτικοί νόμοι που καθορίζουν τα της κουλτούρας, της γλώσσας, της έκδοσης των ταξιδιωτικών εγγράφων και της χρήσης συμβόλων απαιτούν και την πλειοψηφία των βουλευτών των μη πλειοψηφικών κοινοτήτων για να επικυρωθούν (Ακριβούλης 2008:42).

Τόσο οι ένοπλες συρράξεις μεταξύ των μελών της ίδιας της κοινωνίας της FYROM όσο και η Συμφωνία της Οχρίδας είναι απλά το αποτέλεσμα και όχι η αιτία του διχασμού της κοινωνίας και της απώλειας της κοινωνικής συνοχής του κράτους. Η κλιμάκωση των πολιτικών σχέσεων μεταξύ Σλαβομακεδόνων και Αλβανών πυροδοτεί τη σύγκρουση. Η μελέτη και ανάλυση της πολιτικής, αλλά και της κοινωνικής ζωής της χώρας εξηγούν πειστικά την αιτία της σύγκρουσης. Επίσης, θα πρέπει να εξεταστεί κατά πόσο η Συμφωνία Πλαίσιο συμβάλλει στην οριστική εξάλειψη της κρίσης ή παραμένει μόνιμα ενδοτική στην αποδόμηση της κοινωνικής της συνοχής.

Η πληθυσμιακή κατανομή της FYROM δεν εξαντλείται ανάμεσα στην σλαβομακεδονική και αλβανική κοινότητα. Η χώρα φιλοξενεί Βλάχους, Ρομά, Τούρκους, Βόσνιους και Σέρβους. Όμως, κύρια πηγή διαμάχης είναι οι σχέσεις των Αλβανών με τους Σλαβομακεδόνες. Ο αλβανικός πληθυσμός είναι μουσουλμανικός σε αντίθεση με τους ορθόδοξους Σλαβομακεδόνες. Οι τελευταίοι αποτελούν την

αστική τάξη της χώρας, ενώ οι Αλβανοί ασχολούνται κυρίως με τη γεωργία και την κτηνοτροφία, επειδή αρχικά ήταν «αποκλεισμένοι από τις κρατικές δομές απασχόλησης» (Ακριβούλης 2009:40-41). Ως εκ τούτου, οι Αλβανοί ζουν κυρίως στην περιφέρεια της χώρας και όχι στα μεγάλα αστικά κέντρα, όπου κυρίως κατοικούν οι Σλαβομακεδόνες. Επίσης, οι Αλβανοί συνηθίζουν να συμβιώνουν σε διευρυμένες οικογένειες, με ισχυρούς, αδιαπέραστους οικογενειακούς δεσμούς και παρουσιάζουν αυξημένο ρυθμό γεννήσεων.

Η εθνοτική χαρτογράφηση της FYROM δεν είναι περισσότερο πολυπολιτισμική, πολυσύνθετη ή ποικιλόμορφη εθνικά και θρησκευτικά σε σχέση με άλλες χώρες της Δύσης, όπως ο Καναδάς. Η κύρια διαφορά της FYROM σε σχέση με τη Δύση είναι ο τρόπος αντίληψης της ύπαρξης της μειονότητας και η τελική της διαπραγματεύση στην κοινωνία: «Στη Δύση, οι μειονότητες αντιμετωπίζονται με όρους δικαιοσύνης, ενώ στα Βαλκάνια με όρους ασφαλείας» (Ακριβούλης 2009:262). Η ύπαρξη και μόνο της μειονότητας συνιστά *de facto* τη διάρρηξη του αισθήματος της βαλκανικής ασφάλειας, γεγονός ιδιαίτερα παράδοξο, αφού τότε στη βαλκανική χερσόνησο δεν υπήρξαν αμιγώς μονοεθνοτικές αυτοκρατορίες (βυζαντινή, οθωμανική), καθώς αποτελούσε πάντα ένα συνονθύλευμα πολιτισμών, θρησκειών και εθνών. Από την άλλη πλευρά, η Δύση διανύει μια πιο ώριμη πολιτισμικά φάση, όπου βασική αρχή της είναι η *δικαιοσύνη*. Στο παρελθόν, ακόμη και η ίδια επέλεξε μαζικές εξοντώσεις, εθνοκαθάρσεις και εκτοπίσεις ανεπιθύμητων πληθυσμών, θρησκειών και μειονοτήτων. Τα Βαλκάνια διακρίνονται από μια πιο πολιτισμένη στάση από αυτή της Δύσης στο παρελθόν, όμως αυτό δεν αρκεί ώστε να ενστερνιστούν τις πλουραλιστικές αρχές και πρακτικές. Έτσι, η Δύση εισάγει το μοντέλο της «πολυεθνικής ομοσπονδίας» στην FYROM.

Ωστόσο, το μοντέλο θεωρείται ιδιαίτερα επιτυχημένο, επειδή «εξισορροπεί τα δυο αντικρουόμενα (φαινομενικά) αιτήματα για δικαιοσύνη και για ασφάλεια, ακόμα και στις μετα-κομμουνιστικές χώρες όπου απουσιάζει η φιλελεύθερη μνήμη» (Ακριβούλης 2009:264). Στην «πολυεθνική ομοσπονδία» έχει ασκηθεί κριτική και έχουν διατυπωθεί ενστάσεις ως προς την εφαρμοσιμότητά της ακόμη και στη Δύση, όσον αφορά την ισότητα μεταξύ των επιμέρους ομάδων, την ελευθερία του ατόμου, αλλά και την κοινωνική συνοχή.

Μείζον στοιχείο των παραπάνω αποτελεί η κοινωνική συνοχή. Η διατάραξη της είναι πολύ σημαντική παρενέργεια. Η κοινωνική συνοχή δέχεται έντονες αποσυνθετικές πιέσεις εξαιτίας της πολιτικοποίησης του εθνοτικού στοιχείου της

ταυτότητας, ανεξάρτητα από το αν η μειονότητα ικανοποιεί τα δίκαια ή και τα άδικα δικαιώματά της. Όπως είδαμε στην Συμφωνία της Οχρίδας, «το εθνοτικό στοιχείο είναι η μονάδα μέτρησης για την πολιτική ζωή της χώρας» (Ακριβούλης 2009:266). Η εθνοτική ταυτότητα δεν εγείρει χαρακτηριστικά σύνθεσης και αρμονικής συνύπαρξης των δυο κοινοτήτων αλλά ετερότητας, διαιρετότητας και διχόνοιας. Η ομάδα που κατέχει μια διαφορετική εθνοτική ταυτότητα από αυτή της πλειονότητας εγείρει την ανελαστικότητα της αποδεκτής ταυτότητας στο πλαίσιο της κοινωνίας. Όμως, η πολιτικοποίηση της εθνοτικής ταυτότητας επικροτεί την ουσιαστική απομόνωση των δυο ομάδων, καθώς διαρρηγνύεται οριστικά κάθε είδους σχέση μεταξύ τους, ακόμα και αν αυτή είναι αρνητική. Επίσης, αποσύρεται οποιοδήποτε δυνητικό γεγονός που απαιτεί την ελάχιστη πολιτική συνταύτιση και την από κοινού συναίνεση των δυο πλευρών για την επίλυση οποιουδήποτε πολιτικού ζητήματος.

Η σχέση των δυο πλευρών χαρακτηρίζεται από αλλολοσυγκρούσεις και αλληλοαναιρέσεις. Η πολιτικοποίηση της εθνοτικής ταυτότητας δίνει τέλος σε οποιαδήποτε μορφή επικοινωνίας μεταξύ των δυο κοινοτήτων, χωρίς αυτή να τους δίνει την δυνατότητα να επιλύσουν ποτέ το πρόβλημα της ειρηνικής τους συνύπαρξης. Η πολιτικοποίηση κόβει ακόμη και αυτούς τους αρνητικούς δεσμούς συμβίωσης και παράγει δυο μετέωρες κοινωνίες χωρίς καμία δίοδο επικοινωνίας μεταξύ τους, χωρίς καμία ελπίδα να συμβιβάσουν τις σχέσεις τους. Αφού πρώτα τις διαχώρισε και τις απομόνωσε, έπειτα αποζημίωσε την κάθε πλευρά με την αδυσώπητη ευθύνη της αυτοσυντήρησης και της αυτοδιοίκησής της, σε ένα πεδίο απέραντης εσωστρέφειας. Η Συμφωνία της Οχρίδας πολιτικοποιεί την εθνοτική ταυτότητα και επιφορτίζει το πολιτικό πεδίο ως σημείο προβολής της διαφορετικότητας, ενώ συνάμα το αποφορτίζει ως συνεκτικό σημείο σύγκλισης των δυο εθνοτικών κοινοτήτων.

Η βαλκανική συμπτωματολογία εμπεριέχει και άλλα στοιχεία τα οποία θα πρέπει να συνυπολογιστούν πριν εφαρμοστεί το μοντέλο της «πολυεθνικής ομοσπονδίας» στη FYROM. Η «μετάβαση», η προσκόλληση στην «ιστορική αδικία» και η διευθέτηση του βαλκανικού έρματος «ασφαλείας», είναι κάποια βασικά χαρακτηριστικά του ευρύτερου βαλκανικού χώρου.

Η μετάβαση είναι μια σημαντική πτυχή. Θεωρείται πως για να εδραιωθούν οι φιλελεύθερες αρχές, θα πρέπει πρώτα οι μετα-κομμουνιστικές χώρες να υιοθετήσουν τις πολιτικές δημοκρατικές διαδικασίες και πρακτικές, καθώς και να προσαρμόσουν την κεντρικά σχεδιασμένη αγορά τους, όπως αυτή της Γιουγκοσλαβίας, στις επιταγές

της ελεύθερης καπιταλιστικής αγοράς. Η ανεργία, η διαφθορά και η γραφειοκρατία εντείνουν την δυσάρεστη οικονομική κατάσταση. Οι ταξικές διακρίσεις που βασίζονται στο μειονοτικό στοιχείο οξύνονται από την ευάλωτη οικονομία της FYROM.

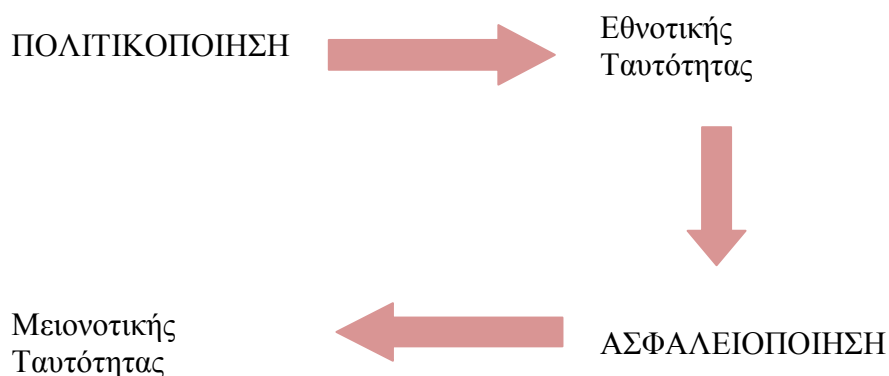
Στη σλαβομακεδονική ιστοριογραφία, ακόμη και σε αυτή που διδάσκεται από τα σχολικά εγχειρίδια, γίνεται λόγος για τις ιστορικές αδικίες που έχουν αντιμετωπίσει οι Σλαβομακεδόνες, είτε από την διεθνή κοινότητα της εποχής, είτε από τους γειτονικούς τους λαούς. Σχεδόν όλοι οι βαλκανικοί λαοί γράφουν την ιστορία τους με τον ίδιο τρόπο, αναφερόμενοι στις σφαγές, στους βιασμούς και στις ταπεινώσεις που έχουν υποστεί από τα μέλη της μειονότητας που διαβιούν στην επικράτειά τους. Ακόμα και αν δεν κρίνουμε τη φιλαλήθεια των περιγραφών αυτών, ούτε και τη δραματικότητα που τις διακατέχει, αυτό που εξάπτει την προσοχή μας, είναι η επιμονή της πλειονότητας να τις συμπεριλαμβάνει, ακόμη και σήμερα, στην ημερήσια διάταξη της χώρας και να λειτουργούν ως συνιστώσες στη χάραξη της πολιτικής ασφαλείας της FYROM Ένα ακόμη χαρακτηριστικό γνώρισμα που συναντάται αποκλειστικά στον βαλκανικό χώρο, είναι η διαμετρικά αντίθετη κατεύθυνση της καταπίεσης που προβάλλεται από την μειονότητα προς την πλειονότητα. Στη διεθνή κοινότητα η μειονότητα διατείνεται πως εκτίθεται σε καταπιεστικές δυνάμεις σε αντίθεση με τα Βαλκάνια, όπου η επιχειρηματολογία αυτή επιστρατεύεται από την πλειονότητα. Η μειονότητα είναι ο συνεργάτης του εχθρού, ο κατάσκοπος που κύριο σκοπό έχει να υπονομεύσει το αίσθημα ασφαλείας της πλειονότητας. Η μειονότητα συνεργάζεται με τον πρώην πολεμικό εχθρό, κατακτητή της πλειονότητας, εξαιτίας της κοινής τους εθνοτικής καταγωγής. Έτσι, η ασφαλειοποίηση του λόγου περί μειονοτικών δικαιωμάτων νομιμοποιείται ως αναγκαίο αντίδοτο που εξασφαλίζει στην πλειονότητα την εθνική κυριαρχία και την ακεραιότητά της. Οι σχέσεις της μειονότητας και της πλειονότητας, είναι ένα παιχνίδι μηδενικού αθροίσματος, αντιμετωπίζοντας στρεβλά τις πραγματικές προθέσεις της μειονότητας και του ομόεθνου όμορου κράτους. Ό,τι ευνοεί τη μια πλευρά, είναι προδιαγραμμένο ότι ζημιώνει την άλλη. Αυτή η πεποίθηση εντοπίζεται στη συνείδηση και των δυο πλευρών και διαμορφώνει δυποκειμενικά το αίσθημα ασφαλείας της κάθε πλευράς.

Ως εκ τούτου, η ασφάλεια δεν γίνεται ποτέ αντικειμενικά αντιληπτή, αλλά πάντοτε υποκειμενικά. Η ασφαλειοποίηση της μειονότητας είναι συνειδητή και επιστρατεύεται είτε από την κεντρική κρατική εξουσία, είτε από τις πολιτικές ελίτ. Η

ασφαλειοποίηση προϋποθέτει την ειδική και εκτάκτου ανάγκης αντιμετώπιση της μειονότητας ως τον ουσιαστικό και κύριο καταλύτη της οντότητας της πλειονότητας από την υπαρξιακή απειλή που θέτει η μειονότητα και χρήζει άμεσης και αποτελεσματικής αντιμετώπισης. Αν η περιγραφή της απειλής είναι πειστική από τις ελίτ, τότε το κράτος νομιμοποιεί την αναστολή της αναγνώρισης των μειονοτικών δικαιωμάτων και δικαιολογείται οποιοδήποτε σκόπιμη ενέργεια που θίγει άμεσα τη μειονότητα ως αναγκαία, ασφαλειοποιώντας τη μειονοτική ταυτότητα. Έτσι, «οποιαδήποτε μορφή λόγου περί δικαιοσύνης κατά τη διαχείριση του μειονοτικού εθνικισμού αναστέλλεται. Η ασφάλεια γίνεται το μέτρο των πάντων. Εξάιρεση αποτελεί η περίπτωση όπου η ασφάλεια ταυτίζεται με το αίσθημα δικαιοσύνης της πλειονότητας» (Ακριβούλης 2009:278).

Αν η πλειονότητα καταπατεί κατάφωρα τα δικαιώματα της μειονότητας, το διεθνές περιβάλλον δεν μπορεί να μείνει άπραγο, επειδή καταπατώνται οι βασικές αρχές των ανθρώπινων και μειονοτικών δικαιωμάτων. Στην περίπτωση της FYROM, η ανάμιξη των διεθνών δυνάμεων στη διευθέτηση του μειονοτικού εθνικισμού της αλβανικής κοινότητας, δημιουργεί αίσθημα απογοήτευσης και ματαιώσης στους Σλαβομακεδόνες, οι οποίοι λογικά αισθάνονται ότι ο σεβασμός των δικαιωμάτων της αλβανικής κοινότητας επιβάλλεται από εξωτερικές δυνάμεις. Έτσι, ο σεβασμός των μειονοτικών δικαιωμάτων καταπατεί τον παραδοσιακά ορθό και ενδεδειγμένο τρόπο αντιμετώπισης των μειονοτικών διεκδικήσεων, απειλώντας ανοιχτά την εθνική ασφάλεια. Ως εκ τούτου, η επικύρωση της Συμφωνίας της Οχρίδας καταπατά το σλαβομακεδονικό πνεύμα ασφάλειας της περιοχής, ενώ διαρρηγνύει την κοινωνική συνοχή της χώρας. Η Συμφωνία της Οχρίδας πολιτικοποιεί την αλβανική (εθνοτική) ταυτότητα, δημιουργεί συγκεκριμένο νομικό πλαίσιο, όπου η αλβανική εθνότητα θα μπορεί να απολαμβάνει περισσότερα μειονοτικά δικαιώματα και, ιδίως, διασφαλίζει ότι η πρόσβαση της αλβανικής μειονότητας σε αυτά τα πολιτικά δικαιώματα προϋποθέτει την εθνοτική διαφοροποίηση της μειονότητας. Έτσι, η πολιτικοποίηση του εθνοτικού στοιχείου της ταυτότητας εντατικοποιεί την ασφαλειοποίηση της μειονοτικής ταυτότητας, καθιστώντας ασφυκτικό το πολιτικό πεδίο, ώστε να μπορεί να παρέχει βιώσιμους συμβιβασμούς. Η αλβανική μειονότητα γνωρίζει πως τα δικαιώματα που απολαμβάνει είναι προϊόν της εμπλοκής της διεθνούς κοινότητας και των έξωθεν παρεμβάσεων, γεγονός που απομακρύνει και περιορίζει ακόμη περισσότερο την κοινωνικοποίησή της με τη σλαβομακεδονική πλειονότητα.

Η Συμφωνία της Αχρίδας

Η Συμφωνία Πλαίσιο ανάγει σε δεσπόζουσα θέση το εθνοτικό στοιχείο, από το οποίο και εκρέει η διαφορετικότητα και είναι το σημείο τριβής των δυο πλευρών. Ως εκ τούτου, η συμφωνία προσπαθεί να θεραπεύσει μια προβληματική κατάσταση, αναπαράγοντας το ίδιο το πρόβλημα, δηλαδή τη διαφορά. Όμως, η πιο επώδυνη συνέπεια της πολιτικοποίησης του εθνοτικού στοιχείου είναι η ασφαλειοποίηση της μειονοτικής ταυτότητας που επιδεινώνεται. Οι ελίτ αν ασφαλειοποιήσουν πειστικά τη μειονοτική ταυτότητα και καταστήσουν απειλή τη διατήρηση της μειονοτικής αλβανικής ταυτότητας στους κόλπους της κοινωνίας, τότε δεν μπορεί να υπάρξει κανένας διάλογος για την προστασία των μειονοτικών δικαιωμάτων. Η προστασία της μειονότητας απειλεί την ύπαρξη και την επιβίωση της πλειονοτικής ταυτότητας και, κατ' επέκταση, της ίδιας της κοινωνίας. Η πλειονότητα όχι μόνο δεν μπορεί να μπει αυτόκλητα σε έναν διάλογο προστασίας των μειονοτικών δικαιωμάτων, αλλά νομιμοποιεί στο εσωτερικό της τη λήψη έκτακτων και ειδικών μέτρων και νομοθεσίας, που αποσυνθέτουν και θίγουν ανοιχτά τη μειονότητα ως απαραίτητη διαδικασία. Η κοινωνική συνοχή μεταξύ των συνθετικών στοιχείων της κοινωνίας διαλύεται εξαιτίας του όρου της ασφάλειας που καθορίζει τη δομή της. Με την ανάμειξη και των εξωτερικών δυνάμεων στην προστασία της μειονότητας τα πράγματα περιπλέκονται ακόμη περισσότερο, δημιουργώντας διλήμματα ασφαλείας.

Η πλειονότητα αισθάνεται πιεσμένη και ανίκανη να διαχειριστεί τη μοίρα της, αφού οι εξωτερικές δυνάμεις την πιέζουν να δεχτεί την προστασία της μειονοτικής ταυτότητας, τη δημιουργία μιας χαλαρής συνομοσπονδίας, ακόμα και την

αναγνώριση εδαφικής αυτονομίας, που αντιβαίνει στο αίσθημα περί ασφάλειας που τη διακατέχει. Αν προβαίνει στην αναγνώριση, το πράττει εξαιτίας των εξωτερικών πιέσεων που της καταδεικνύουν είτε την είσοδο είτε την έξοδο από διάφορους διεθνείς οργανισμούς. Όμως, το αίσθημα ματαιώσης δεν παύει να τη χαρακτηρίζει τώρα περισσότερο παρά ποτέ, επειδή ο κίνδυνος της απόσχισης καθίσταται πιο πιθανός. Η πλειονότητα αισθάνεται, από τη μία, ότι καλείται να πληρώσει τον εκδημοκρατισμό και τη φιλελευθεροποίησή της με ανοιχτό το ενδεχόμενο απώλειας της ακεραιότητάς της, εξαιτίας της μειονοτικής απόσχισης. Από την άλλη, μπορεί να αποσυρθεί και απλά να θεωρηθεί χαμένη υπόθεση από τη διεθνή κοινότητα, να στιγματιστεί και να αποκλειστεί χωρίς ποτέ να βιώσει τον απρόβλεπτο εκδημοκρατισμό της.

Η αλβανική μειονότητα γνωρίζει ότι τα διευρυμένα δικαιώματα που απολαμβάνει είναι απόρροια εξωτερικών παρεμβάσεων, γεγονός που την αποξενώνει ακόμη περισσότερο στη συμβίωσή της με την πλειονότητα. Για μια ακόμη φορά μεγάλος νικητής αναδεικνύεται η φθορά και η σήψη της κοινωνικής συνοχής. Η μειονότητα ποντάρει στη διεθνή κοινότητα για τη μεγιστοποίηση των δικαιωμάτων της. Το μειονοτικό δίλημμα καταστρώνεται ανάμεσα στην αυτάρκεια και στη διεκδίκηση. Η μειονότητα μπορεί να ακολουθήσει μια συνετή και αυτάρκη θέση έναντι των δικαιωμάτων που της αναγνωρίζονται είτε από την διεθνή κοινότητα, είτε σταδιακά από την πλειονότητα, με την ελπίδα να της παραχωρηθεί κάποια στιγμή αυτονομία ή να εκμεταλλευτεί κάποια ευκαιρία για απόσχιση. Η διεκδίκηση της μειονότητας προϋποθέτει την άμεση και τη μέγιστη διεκδίκηση τόσο των καθολικά αναγνωρισμένων μειονοτικών δικαιωμάτων, όσο και την απόσχισή της από την πλειονότητα διοικητικά ή και εδαφικά με άμεσο και ευθύ τρόπο.

Οι διεθνείς δυνάμεις έχουν στη διάθεσή τους δυο επιλογές: είτε να πιέσουν τις ελίτ να απο-ασφαλειοποιήσουν τη μειονοτική ταυτότητα, δελεάζοντας το κράτος με πρόσβαση σε διεθνείς οργανισμούς ή ακόμα και απειλώντας με διεθνείς κυρώσεις. Οι διεθνείς δυνάμεις δεν μπορούν να επέμβουν στο κλειστό κύκλωμα ασφαλειοποίησης της μειονοτικής ταυτότητας, επειδή αποτελούν σημαντικό αλλά εξωτερικό παράγοντα. Επιπλέον, μπορούν να απευθυνθούν στη μειονότητα και να την πείσουν να μην είναι τόσο διεκδικητική ως προς τα δικαιώματά της. Μια χαλαρή συνομοσπονδία θα μπορούσε να λειτουργήσει πυροσβεστικά και να οδηγήσει στην τελική απόσχιση. Επίσης, μπορεί να διεκδικηθεί η «μη-εδαφική αυτονομία» ή η «προσωπική αυτονομία» (Ρωσία) που, αν και γίνεται έλεγχος της εκπαίδευσης, των

πανεπιστημίων και των ΜΜΕ από τη μειονότητα, ωστόσο το ενδεχόμενο της απόσχισης δεν απειλεί την ακεραιότητα της χώρας. Η Δύση συνήθως επιλέγει να κάμψει την ορμητική διεκδίκηση των μειονοτικών αξιώσεων. Ο Kymlicka επίσης αναφέρει πως η κατάσταση θα μπορούσε να ήταν λίγο καλύτερη, εάν «η πραγματική ρεαλιστική επιλογή είναι η αναγνώριση του δικαιώματος συμμετοχής στις πολιτικές διαδικασίες ακόμη και σε εκείνα τα κόμματα που προωθούν την απόσχιση». (Ακριβούλης 2009:284), χωρίς να συνεπάγεται αναγκαία την απόσχιση, αν και τη βάζει στο παιχνίδι. Σε μια δημοκρατική χώρα το δικαίωμα της ελεύθερης διεκδίκησης της απόσχισης από μια ομάδα είναι ένα φυσικό δικαίωμα των πολιτών και ένα από τα πιο γοητευτικά χαρακτηριστικά της εύθραυστης φύσης της δημοκρατίας, χωρίς αυτό να σημαίνει τίποτα απολύτως για την επιβίωση του κράτους και της κοινωνίας.

Στην περίπτωση της FYROM, η στρέβλωση του εθνοτικού στοιχείου της ταυτότητας ως κοινωνικά κολάσιμου και η μεταφορά του στο πολιτικό πεδίο είναι αυτά που θέτουν σε κίνδυνο την κοινωνική συνοχή. Η μειονοτική ταυτότητα ασφαλειοποιείται, μετατρέποντας ακόμη περισσότερο το πολιτικό πεδίο σε πεδίο παρουσίας της ετερότητας και της διαμάχης. Συνεπώς, η λύση θα πρέπει να αναζητηθεί όχι στην πολιτική, αλλά στην κοινωνία. Η απο-γκετοποίηση της μειονότητας εδαφικά, αλλά και η αποκατάσταση της μειονοτικής ταυτότητας στον ηθικό κώδικα της κοινωνίας θα πρέπει να προωθηθούν. Όπως γνωρίζουμε, η ταυτότητα δεν είναι κάτι στατικό, που δεν εκπίπτει στις διαμορφωτικές αλλαγές του χρόνου και των εσωτερικών και εξωτερικών συνδυασμών ισχύος. Ως εκ τούτου θα πρέπει να «εξομαλυνθούν οι διαφορές και να ενδυναμωθούν οι συνθετικοί δεσμοί μεταξύ των μελών της πλειονότητας και της μειονότητας» (Ακριβούλης 2009:286).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

Έθνη και ρομαντικοί εθνικισμοί

Ο ρομαντικός εθνικισμός στηρίζεται στη θέση του φιλοσοφικού Ρομαντισμού περί της «δυναμικής», εξελικτικής πορείας της ιστορίας, σε αντίθεση με τους φιλοσόφους του Διαφωτισμού, που αντιμετώπιζαν την ιστορία από την «στατική» της σκοπιά. Για τους ρομαντικούς φιλοσόφους, η ίδια η ιστορία είναι ένας ζωντανός οργανισμός, που εξελίσσεται με τον δικό της μοναδικό τρόπο, και έχει την δική της ιδιαίτερη αξία. Επίσης, ο κάθε λαός αποτελεί έναν ζωντανό οργανισμό, που εξελίσσεται μέσα στο χρόνο, ένα υποκείμενο που κατασκευάζει τις δικές του αντιλήψεις. Ο ρομαντικός εθνικισμός στρέφεται προς τη μελέτη και την καταγραφή της λαϊκής παράδοσης του κάθε λαού, του κάθε πολιτισμού, καθώς και των μύθων και των παραδόσεών του, με επίκεντρο την ανάδειξη της εθνικής συνείδησής του μέσω της λογοτεχνίας, του μύθου και της ιστοριογραφίας. Έτσι, με αυτόν τον τρόπο τυποποιείται η κάθε εθνική ταυτότητα και οι λαοί αρχίζουν να κατασκευάζουν την εθνική τους συνείδηση ή, αλλιώς, να διαμορφώνουν την υποκειμενικότητά τους ως έθνος (Gaarder 1991:418-419).

Στην Καινή Διαθήκη λαμβάνει χώρα η αιώνια πάλη μεταξύ καλού και κακού, μια παλιά ιστορία που συναντάται σχεδόν σε όλες τις θρησκείες και πολιτισμούς, με σκοπό να μετουσιωθεί σε ηθικό κώδικα της εκάστοτε κοινωνίας. Σύμφωνα με τις θεολογικές επιταγές, η αρχέγονη αυτή πάλη είναι που διαχωρίζει τον άνθρωπο μέσα από ένα δυαδικό σύμπλεγμα του τύπου σκοτάδι και φως, ο καλός και ο κακός άνθρωπος, ο αμνός του Θεού και το ερίφιο. Ο διαχωρισμός αυτός είναι καθαρά θρησκευτικός με θεολογικό περιεχόμενο. Ωστόσο, αυτό που εξάπτει την περιέργεια είναι η λέξη «έθνη». Εμείς, οι άνθρωποι, όπως μας πληροφορεί και το ίδιο το κείμενο, έχουμε την τάση να διαχωρίζουμε τον εαυτό μας, το ανθρώπινο γένος μας, σε έθνη, έτερα έθνη για ένα όμοιο ανθρώπινο γένος.

«Όταν δε έλθει ο υιός του ανθρώπου με την δόξα του και όλοι οι άγιοι άγγελοι θα είναι μαζί του, τότε θα καθήση εις θρόνον ένδοξον και λαμπρόν. Και θα συναχθούν εμπρός του όλα τα έθνη, όλοι δηλαδή οι άνθρωποι, που έζησαν απ' αρχής της δημιουργίας μέχρι τέλος του κόσμου και θα χωρίση αυτούς τον ένα από τον άλλον, καθώς και ο ποιμήν χωρίζει τους αμνούς από τα ερίφια» (Ματθαίου Ευαγγέλιο 31-32).

Το κείμενο του Ευαγγελίου μπορεί να ερμηνευτεί με πολλούς διαφορετικούς τρόπους, όμως αυτό που θα πρέπει να αποσαφηνίσουμε, είναι η σημασία των λέξεων μέσα στο κείμενο και κυρίως της λέξης «έθνος». Μπορεί η χρονικότητα του κειμένου να παίζει μοιραία με το μηδέν της χρονολογίας του ημερολογίου μας, αλλά τουλάχιστον γνωρίζουμε ότι έχει απομακρυνθεί 33 έτη από αυτό. Εκείνη την εποχή η λέξη έθνος δεν σήμαινε το ίδιο με σήμερα, η ερμηνεία του κειμένου με τη σημερινή έννοια του όρου μπορεί να εφάπτεται τέλεια με την σημερινή αντίληψη που έχουμε για τον κόσμο, όμως είναι παραπλανητική η μεταγενέστερη ερμηνεία του όρου για την τότε εποχή.

Ο Ρομαντισμός του 19ου αιώνα, έδωσε μια ιδιαίτερη ερμηνεία και επιφόρτισε την έννοια έθνος, φυλή, γένος, με μια συναισθηματική υπεραξία, εξετάζοντας το ίδιο το έθνος μέσα από τον φιλοσοφικό ρομαντικό φακό της τελεολογίας και της ταυτολογίας. «Χαρακτηριστική περίπτωση είναι η σύγχυση που επικρατεί μεταξύ της λατινικής λέξης *gens* που εξομοιώνεται με την λέξη *raças*. Συνηθίζονταν τον 19ο αιώνα να κάνουν λόγο για τη ‘αγγλική φυλή’ (*race*), τη ‘γαλλική φυλή’ (*race*), ακόμα και για ‘τη βασιλική φυλή’ (*race*) των βασιλιάδων. Όμως, οι ομάδες, οι οποίες αποκαλούνταν από τους μεσαιωνικούς συγγραφείς ως *gentes*, *nationes* ή *populi*, στην πραγματικά ήταν ενώσεις με κοινή βιολογική καταγωγή, καθώς επίσης και κοινή πολιτισμική κουλτούρα» (Reynolds 1994:139). Η αντίληψη του τότε κόσμου με τους σημερινούς όρους του διεθνούς συστήματος μόνο παραπλανητικές και αναληθείς εντυπώσεις μπορεί να μας προμηθεύσει, ενώ αυτό που πρέπει να κατανοήσουμε είναι η βαθειά αντίληψη και ερμηνεία της κοσμολογίας που είχαν οι άνθρωποι της τότε εποχής για την πραγματικότητα.

Η κοσμολογία των ανθρώπων αλλάζει και εξελίσσεται για πολλούς και διαφορετικούς λόγους, όμως αυτό που παρέχει κατά κύριο και ίσως μοναδικό λόγο είναι η αλήθεια για το «τι», το «πώς» και το «γιατί» του κόσμου, χωρίς απαραίτητα να συγκλίνει με την πραγματικότητα (π.χ. η αλληγορία του σπηλαίου του Πλάτωνα). Η κοσμολογία είναι μια κατασκευή που θεμελιώνεται στην ανθρώπινη αντίληψη, και έχει ως αρχιτεκτονικό ρυθμό τις πολιτισμικές, θεολογικές και εξουσιαστικές επιταγές της κάθε εποχής. Η πραγματικότητα του κόσμου ποτέ δεν κατάφερε να αμφισβητήσει την αλήθεια που παρείχετο από τις κυρίαρχες ελίτ για την κοσμολογία, να ξεπεράσει τον θεϊκό φόβο και να συμφιλιωθεί με τον πόνο και τον φόβο του θανάτου (βλ. Bergman, 1957:16:17-18:25). Έτσι, η ανθρώπινη αντίληψη «χρειαζόταν ένα εκκοσμικευμένο μετασχηματισμό του μοιραίου σε συνέχεια του τυχαίου σε σημασία»

(Anderson 1997:33). Συνεπώς, χρειαζόταν τη θρησκεία που θα την απογύμωνε από τον τελειωτικό θάνατο και θα της έδινε την προοπτική της συνέχειας, π.χ. της μεταθανάτιας ζωής, αλλά και μια αρχή που θα έδινε ένα ουσιαστικό νόημα στην ανθρώπινη ζωή, έναν βαθύτερο πολιτικό σκοπό που θα εξηγούσε επαρκώς τον αέναο κύκλο της ανθρώπινης ζωής.

Μέσα από το έθνος, ο άνθρωπος, μπορεί να οργανώσει το πλήθος του, η οργάνωση αυτή τις περισσότερες φορές είναι επιφορτισμένη με ανώτερους τελεολογικούς σκοπούς, χωρίς απαραίτητα να υπονομεύεται το θρησκευτικό συναίσθημα και η οποιαδήποτε αρχή της εξουσιαστικής οργάνωσης της ανθρώπινης συνύπαρξης, στους ενδεικτικούς ρόλους του εξουσιαστή και του εξουσιαζόμενου.

Η κατασκευή του έθνους δίνει μια άλλη σημασία στην ανθρώπινη ύπαρξη, έναν επιπλέον σκοπό, αλλά και αναπόδραστα μια εθνική ταυτότητα, αφού το διεθνές σύστημα οργανώθηκε σε έθνη-κράτη. Έτσι, οι γεννήτορες των ανθρώπων μοιραία κατέχουν μια εθνοτική ταυτότητα, την οποία μεταδίδουν στο παιδί τους, παρέχοντάς του συνάμα το πολιτισμικό, κοινωνικό περιβάλλον, στο οποίο μπορεί να επιβιώσει. Ως εκ τούτου, η εθνοτική ταυτότητα δεν είναι ένα αταβιστικό χαρακτηριστικό της ανθρωπότητας, αλλά μια επίκτητη και κατασκευασμένη υποκειμενική αντίληψη, μια αρχή η οποία κατατάσσει τους ανθρώπους σε μια κατηγορία βάσει κάποιων χαρακτηριστικών του σώματός τους, της συμπεριφοράς τους και των πεποιθήσεών τους. Πολλές φορές, η εθνοτική ταυτότητα παρουσιάζεται ως ένα ένστικτο, ως ένα γονίδιο που έχει κάθε άνθρωπος μέσα του και εκδηλώνεται απαρέγκλιτα, όπως η ίδια η γονιδιακή ανθρώπινη βιολογία, και όχι σαν μια μιμητική συμπεριφορά που διαμορφώνεται από πολιτισμικές, κοινωνικές και θρησκευτικές συνιστώσες.

Οι διάφορες προαναφερόμενες εθνικιστικές θεωρίες σχηματίστηκαν μετά τον 19^ο αιώνα. Ποιες ήταν όμως οι αντιλήψεις των μεσαιωνικών ανθρώπων για την κοσμολογία και την ιστορία; Η απεικόνιση της πραγματικότητας που ενστερνίζονταν οι άνθρωποι του μεσαίωνα για τον κόσμο είναι αποστερημένη από την αμφισβήτηση της οποιασδήποτε αρχής, φεουδαρχικής και θεϊκής. Εξαιτίας, των περιορισμένων ταξιδιωτικών μέσων αντιλαμβάνονταν το δικό του εξουσιαστικό και θρησκευτικό σύστημα ως το κεντρικότερο ολόκληρης της οικουμένης, ενώ η επαφή τους με άλλους, «βάρβαρους» πληθυσμούς, ενίσχυε ακόμη περισσότερο την ιδέα της κεντρικότητας.

Οι μονοθεϊστικές θρησκείες έγιναν δημοφιλείς επειδή κατάφεραν να απαλύνουν τον φόβο του θανάτου με την παραδείσια ζωή, μια ζωή πολύ καλύτερη από την

επίγεια, απαλλαγμένη από την ταλαιπωρία της επιβίωσης. Μια άλλη συνιστώσα, καθοριστικής σημασίας για τον τρόπο σκέψης του μεσαιωνικού ανθρώπου, ήταν η βαθιά εντύπωση που είχε ότι βιώνει μέρες λίγο πριν την Αποκάλυψη, λίγο πριν τη Δευτέρα Παρουσία. Η εντύπωση αυτή, προωθούνταν και στηριζόταν από το σκληρό θρησκευτικό σύστημα της εποχής, όπου η οποιαδήποτε αμφισβήτησή του συνεπαγόταν τον μαρτυρικό και εξευτελιστικό θάνατο της Ιεράς Εξέτασης. Η φράση του Όττο οφ Φράιζινγκ, «εμείς οι οποίοι βρεθήκαμε στο τέλος του χρόνου» (Anderson 1997:47), είναι μια πρόταση η οποία κυρίως καταδεικνύει την επίσημη θέση της θρησκείας για την ανθρώπινη ζωή, την αξία και την διάρκειά της, που συνεπάγεται την παρεξηγημένη αντίληψη που είχαν τότε, για τον άνθρωπο, την επίγεια κόλαση και τον επουράνιο παράδεισο.

Η επιβολή αυτού του θρησκευτικού συστήματος ήταν εφικτή μέσα από την ιερή γλώσσα της θρησκείας, π.χ. της λατινικής και της κινεζικής. Η ιερή γλώσσα της κάθε κοινότητας, η οποία αγνοούσε και αμφισβητούσε ουσιαστικά την ύπαρξη της άλλης, θεωρούταν πως ήταν το μέσο από όπου εκφραζόταν ο λόγος του Θεού, το θέλημά Του, η Αλήθεια όλου του Κόσμου. Η πρόσβαση σε αυτήν δεν ήταν προσιτή στον καθένα, επειδή η γλώσσα αυτή ήταν πολύ διαφορετική από την καθομιλουμένη γλώσσα των μαζών. Από την άλλη θεωρούσαν ότι οι βασιλείς, οι εξουσιαστικοί άρχοντες ήταν γενεαλογικά συνδεδεμένοι με συγγενικούς δεσμούς με τον ίδιο τον Θεό, και πως είχαν ακόμα και υπερφυσικές θεραπευτικές δυνάμεις.

Θα πρέπει να επισημάνουμε ότι οι άνθρωποι στον μεσαίωνα κατά συντριπτική πλειοψηφία ήταν αναλφάβητοι και ότι η ιερή γλώσσα των θρησκευτικών κειμένων ήταν μια αρχαϊζουσα νεκρή λογοτεχνική γλώσσα η οποία καμία σχέση δεν είχε με την ζωντανή καθομιλουμένη γλώσσα των ανθρώπων. Ως εκ τούτου, ήταν μια μη προσβάσιμη γλώσσα η οποία δεν μπορούσε να απομυθοποιηθεί από τα θρησκευτικά πλήθη, οπότε παρέμενε ιερή. Η ιερή γλώσσα ήταν η ίδια η αλήθεια, η γραπτή πραγματικότητα της ζωής. Επιπλέον, η εξουσιαστική κεντρική αρχή του ηγεμόνα, φάνταζε ως το μοναδικό σύστημα εξουσιαστικής διοίκησης που υπήρξε, υπάρχει και θα υπάρχει. Οι εκάστοτε μονάρχες θεωρούνταν απόκομμα της θεϊκής πρόνοιας για την κυβέρνηση των κατώτερων θρησκευτικών μαζών (Θωμάς Ακινάτης, Άγιος Αυγουστίνος). Σύμφωνα με τα παραπάνω, «οι ανθρώπινες πίστεις ήταν αναγκαστικά ιεραρχικές και κεντρομόλοι επειδή ο μονάρχης, όπως και η ιερή γραφή, ήταν η πηγή της πρόσβασης στο (είναι), και μέρος του είναι» (Anderson, 1997:60-61). Αυτή η άποψη αποτυπώνεται και στην εικαστική τέχνη της εποχής. Πέρα από τη βαριά

θρησκευτική θεματολογία, αναπαριστούσαν αποκλειστικά τις προσωπογραφίες των επιφανών ανδρών της εποχής, δηλαδή το επιβλητικό πρόσωπο του ηγεμόνα, όπου ο μέσος άνθρωπος δεν μπορεί να αμφισβητήσει, και να απομυθοποιήσει την εξουσιαστική του ισχύ, δημιουργώντας ένα μόνιμο επιβλητικό δέος.

Επίσης, υπάρχει και μια ακόμη συνιστώσα της πραγματικότητας που δεν την έχουμε συνυπολογίσει και δεν είναι άλλη από την αντίληψη του χρόνου, που συνέβαλε στον εθνικισμό με έναν πολύ ιδιόρρυθμο τρόπο. Ο άνθρωπος αντιλαμβάνεται «τον μεσαιωνικό χρόνο, ως την ταυτόχρονη παρουσία του παρελθόντος και του μέλλοντος σε ένα στιγμιαίο παρόν. Σε μια τέτοια θέαση των πραγμάτων, η έκφραση ‘εν τω μεταξύ’ δεν μπορεί να έχει πραγματικό νόημα» (Anderson 1997:48). Ο μεσαιωνικός άνθρωπος αντιλαμβανόταν την ιστορία στατικά, όχι εξελικτικά. Ως εκ τούτου, αντιλαμβανόταν τη χρονικότητα, όχι την συγχρονικότητα, μπορούσε να δει τον χρόνο που τρέχει μπροστά του, και να καταλαμβάνει την εδαφική έκταση, έτσι όπως αυτή ορίζεται από την οπτική εμβέλεια της όρασής του, αλλά όχι από τη συγχρονικότητα της φαντασιακής του ικανότητας. Οι άνθρωποι γνώριζαν την κοινότητα μέσα από την άμεση επαφή τους με αυτήν, δεν μπορούσαν να φανταστούν και να ταυτιστούν με μια ανθρώπινη κοινότητα που αναπτυσσόταν ελάχιστα χιλιόμετρα μακριά από ό,τι τους επέτρεπε να γνωρίσουν η ταξιδιωτική τους τεχνολογία, επειδή δεν μπορούσαν να βρεθούν ούτε καν σε νοητή επαφή μαζί της, δεν μπορούσαν να την αναπαραστήσουν φαντασιακά. Οπότε δεν μπορούν να ετεροπροσδιοριστούν και να ετεροκαθορίσουν την ταυτότητα τους.

Αυτό το φαντασιακό κενό αναπλήρωσε η έντυπη καπιταλιστική λογοτεχνία που σηματοδότησε την έναρξη της φαντασιακής κοινότητας. Μετά τη Βιομηχανική Επανάσταση (βλ. Eriksen 2007:433-436), η τυπογραφία γνώρισε μεγάλη άνθιση το ίδιο και η λογοτεχνία. Αρχικά, η τυπογραφία ήταν αφιερωμένη στην αναπαραγωγή των θρησκευτικών κειμένων και μάλιστα σε μια ιερή νεκρή γλώσσα, όπως η λατινική. Με τη Βιομηχανική Επανάσταση, η μαζική παραγωγή βιβλίων δεν μπορούσε να αρκестεί μόνο στην ανατύπωση της Παλαιάς και της Καινής Διαθήκης, την οποία το κοινό δεν μπορούσε να διαβάσει όχι μόνο επειδή ήταν αναλφάβητο, αλλά και επειδή ήταν γραμμένες σε μια νεκρή εκκλησιαστική γλώσσα. Έτσι, το κοινό άρχισε να αναζητά βιβλία, στη γλώσσα την οποία γνωρίζει και ομιλεί στις καθημερινές του συναναστροφές, αλλά και κάτι άλλο πέρα από την εξαντλημένη θρησκευτική θεματολογία.

Με τη λογοτεχνία ο μέσος άνθρωπος αναπαριστά φαντασιακά μια πολύ διευρυμένη κοινωνία, με την οποία συνταυτίζεται μέσα από κοινά σύμβολα, αξίες και τελετουργίες, με άτομα που δεν θα γνωρίσει ποτέ στη ζωή του, αλλά εικάζει πώς λειτουργούν, σκέφτονται και ενεργούν, σύμφωνα με ίδιες αρχές που διέπουν και την δική του ζωή. Έτσι, με αυτόν τον τρόπο, κατασκευάζεται μια πραγματικότητα, ένα σύστημα, όπου οι αξίες, οι αρχές, οι συνήθειες και τα συμφέροντα συνταυτίζονται μεταξύ των ανθρώπων, την ίδια στιγμή, όπου το κοινό χρονικό φαντασιακό σημείο τα πραγματώνει, και τα κάνει ικανά ώστε να αλληλεπιδρούν και να αλληλοεξαρτώνται μεταξύ τους, μέσα στο φαντασιακό χρονικό ημερολογιακό σύστημα του μυθιστορήματος και της ιστοριογραφίας. Έτσι, θεμελιώνεται η φαντασιακή κοινότητα μέσα από τη λογοτεχνία.

Δυτικοί ρομαντικοί εθνικισμοί

Η γέννηση του έθνους και η αφύπνιση της εθνικιστικής συνείδησης προωθείται μέσα από τη λογοτεχνία και την ιστοριογραφία που αποτελούν αμφότερες δομικής σημασίας υλικά για τον εθνικισμό και την αφύπνιση της εθνικής συνείδησης. Με ποιον τρόπο, ωστόσο, και σε ποιες χώρες αναδείχθηκαν οι πρώτες εθνικιστικές συνειδήσεις τουλάχιστον στον δυτικοευρωπαϊκό χώρο, ώστε να διεκδικούν επάξια τη δημιουργία κάποιου εθνικιστικού κινήματος; Κατά τη διάρκεια την επανάστασης του 17^{ου} αιώνα, η Αγγλία αποκτά κράτος και εθνική συνείδηση, σύμφωνα με τις αρχές του καλβινισμού και τον εθνικισμό της Παλαιάς Διαθήκης, πάντα όμως και υπό τις κατάλληλες συνθήκες στο εσωτερικό της. Στην ηπειρωτική Ευρώπη, ένας καθοριστικός παράγοντας για τη θεμελίωση του Εθνικισμού είναι τα κεντρικά απολυταρχικά βασιλικά κράτη, όπου λειτουργώντας ως καλούπια εκχύθηκαν εντός τους τα πρώτα εθνικιστικά σπέρματα της Γαλλικής Επανάστασης.

Στην Ευρώπη παρατηρούνται δυο βασικοί τύποι εθνικισμού: Ο δυτικός εθνικισμός (Γαλλίας) και ο κεντρικός-ανατολικός εθνικισμός (Γερμανίας), από τον οποίο και επηρεάστηκαν σχεδόν όλοι οι βαλκανικοί λαοί. Ο δυτικός εθνικισμός που επηρέασε τη Γαλλία, έχει τις ρίζες του πάνω στην πολιτική πραγματικότητα και στις αρχές της Γαλλικής Επανάστασης, οπότε προέρχεται από ένα πολιτικό γεγονός και θεμελιώνεται σε αυτό. Πρώτος, αναπτύχθηκε ο δυτικός εθνικισμός που βασίζεται στην ελευθερία και στις αρχές του ορθολογικού κοσμοπολίτικου ρεύματος του 17^{ου} αιώνα. «Ο Εθνικισμός στη Δύση προέκυψε από την προσπάθεια οικοδόμησης ενός

έθνους μέσα στην πολιτική πραγματικότητα και από τους αγώνες που έχουν να κάνουν με το παρόν χωρίς την υπερβολική συναισθηματική εξάρτηση με το παρελθόν. Οι εθνικιστές της Κεντρικής και της Ανατολικής Ευρώπης δημιουργούσαν συχνά εκτός από τους μύθους του παρελθόντος και τα όνειρα για το μέλλον, μια ιδανική páτρια γη, στενά συνδεδεμένη με το παρελθόν, που στερείται οποιαδήποτε άμεση σχέση με το παρόν και προσδοκά να γίνει κάποτε μια πολιτική πραγματικότητα» (Kohn 1994:164).

Ο εθνικισμός της Γερμανίας, της Κεντρικής και της Ανατολικής Ευρώπης ακολούθησε άλλη διαδρομή. Θα πρέπει να επισημάνουμε ότι πριν από την έναρξη της εποχής του εθνικισμού στην Ευρώπη, οι κεντρικές και ανατολικές χώρες της δεν είχαν σχηματίσει κεντρικά βασιλικά απολυταρχικά κράτη, όπως στη Γαλλία, με καθορισμένα σύνορα. Σε αντίθεση με τις χώρες της Δύσης, όπου η εθνική συνείδηση του πληθυσμού οροθετούταν από και ταυτιζόταν με τα σύνορα της χώρας του, οι χώρες της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης αποτελούνταν από διάφορα μικρά δουκάτα και πριγκιπάτα που συχνά διεξήγαγαν πολέμους μεταξύ τους. Επίσης, δεν είχαν αίσθηση της κοινής γερμανικότητάς τους και θεωρούσαν πως έχουν διαφορετική καταγωγή, αφού συχνά μιλούσαν άλλη γερμανική διάλεκτο και απουσίαζε το ομοιόμορφο διοικητικό σύστημα. Ως εκ τούτου, δεν μπορούσαν να θεμελιώσουν την εθνικιστική τους συνείδηση πάνω στις αρχές του κεντρικού απολυταρχικού κράτους, που μονοπωλούσε τη Δύση, επειδή δεν το είχαν επινοήσει μέχρι τότε. Έτσι, στήριξαν την εθνικιστική τους θεωρία πάνω στον τομέα της παράδοσης του λαού και του ιστορικού μεγαλείου του παρελθόντος.

Στην περίπτωση της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης, ο εθνικισμός αναπτύχθηκε έξω από τη νόμιμη και ορθολογική έννοια του πολίτη, του κράτους της Γαλλικής Επανάστασης. Οι αρχές του Ρομαντισμού, ο μυστικισμός, η λατρεία της φύσης, η έξαρση του συναισθήματος, καθώς και η σύνδεση της συνείδησης με την páτρια γη, την παράδοση, τις τελετές και τα σύμβολα, είναι τα βασικά στοιχεία σχηματισμού του γερμανικού εθνικισμού. «Ο εθνικισμός της Δύσης στηρίζονταν πάνω στην εθνικότητα, η οποία ήταν προϊόν κοινωνικών και πολιτικών παραγόντων, ο εθνικισμός της Γερμανίας δεν μπόρεσε να δικαιολογηθεί μέσα από μια ορθολογική κοινωνική έννοια, η οποία θεμελιώνεται στο 'φυσικό' γεγονός μιας κοινωνίας, που τη συγκρατεί, ούτε μέσα από τη διάθεση των μελών της, αλλά ούτε και από τις οποιεσδήποτε υποχρεώσεις του (κοινωνικού) συμβολαίου, αλλά μόνο μέσα από τους παραδοσιακούς δεσμούς της συγγένειας και της θέσης» (Kohn 1994:165). Ο

γερμανικός εθνικισμός αναπτύχθηκε από τους ποιητές και τους διανοούμενους, όμως το γεγονός ότι δευτερολόγησε στο ευρωπαϊκό κοινό σε σχέση με τον δυτικό εθνικισμό που σχηματίστηκε πρώτος, προκαλούσε την περηφάνια των Κεντρικών και Ανατολικών Χωρών της Ευρώπης.

Οι λόγοι της καθυστέρησης μπορούν να αναλυθούν μέσα από τις τελείως διαφορετικές πολιτικές και κοινωνικές συνθήκες της εποχής, όπως η Αναγέννηση και η Παλινόρθωση που συνέβαλαν στη σμίλευση του δυτικού κοινού προς έναν πιο φιλελεύθερο εθνικισμό που τελειοποιήθηκε από τη Γαλλική Επανάσταση. Η Κεντρική και Ανατολική Ευρώπη δεν είχε αναπτύξει ένα μόνιμο, εκκοσμικευμένο εκπαιδευτικό σύστημα συμβάλλοντας στη συμμετοχή της διάνοησης και της φιλολογίας στον σχηματισμό της εθνικιστικής τους θεωρίας, γεγονός που δικαιολογεί την έντονη ενασχόληση με την ποίηση, τους μύθους, την παράδοση και την ιστοριογραφία που ανέπτυξαν οι Γερμανοί ανθρωπιστές και ρομαντικοί.

Αυτοί τέθηκαν ως πρότυπο για όλους τους βαλκανικούς λαούς. Ο Εθνικισμός στα Βαλκάνια προωθήθηκε και αυτός από τη διάνοηση και όχι από τους απλούς υπηκόους της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Ο ίδιος ο λαός δεν μπορούσε να αναπτύξει τη δική του εθνική συνείδηση εξαιτίας του πολύ χαμηλού μορφωτικού επιπέδου και του αναλφαβητισμού που επικρατούσαν σε όλα τα Βαλκάνια. Σημείο αναφοράς και διαχωρισμού σε αυτήν την περίπτωση, ήταν η θρησκεία.

Βαλκανικοί ρομαντικοί εθνικισμοί

Κατά την περίοδο της οθωμανικής αυτοκρατορίας, η λόγια, εκκλησιαστική γλώσσα των βαλκανικών λαών ήταν μια νεκρή γλώσσα για αυτούς, μια αρχαϊζουσα λογοτεχνική γλώσσα για τους Έλληνες και μια τεχνητή κυριλλική γλώσσα για τους σλαβικούς λαούς. Κατά συνέπεια, η ανάπτυξη της εθνικής τους συνείδησης ήταν σχεδόν αδύνατη χωρίς τη στήριξη της διάνοησης. Μέσα από την παιδεία και την εκπαίδευση, η εθνική συνείδηση μεταλαμπαδεύτηκε στον λαό συμβάλλοντας στην ανατροπή της καταρρέουσας Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, αλλά και στον σχηματισμό των πρώτων βαλκανικών διακριτών συνειδήσεων και χωρών.

Με αυτόν τον τρόπο, όλοι οι βαλκανικοί λαοί ανέπτυξαν τα κράτη τους και επινόησαν την εθνικότητά τους αργά ή γρήγορα. Ωστόσο, η περίπτωση της FYROM είναι ιδιαίτερη. Το σημερινό κράτος της FYROM δεν υπήρχε στο παρελθόν, επινοήθηκε κατά τον 20ο αιώνα και αποτελεί μία από τις πιο ρομαντικές κατασκευές

των Βαλκανίων. Τα σημερινά σύνορα που είναι νομικά κατοχυρωμένα, στους προηγούμενους αιώνες δεν είχαν επινοηθεί. «Οι πληθυσμοί διακρίνονταν από την κοινή πολιτισμική τους κουλτούρα, την οποία και ανέπτυσαν σε μια ευρύτερη περιοχή, που σχηματίζονταν σε γενικές γραμμές από φυσικά σύνορα, όπως ποτάμια και οροσειρές» (Ραφαηλίδης 2010:154). Η γεωγραφική περιοχή που κατέχει σήμερα η FYROM πέρασε στην κατοχή πολλών αυτοκρατοριών και κρατών. Από τα βασίλεια των Μακεδόνων βασιλιάδων Φίλιππου και Μεγάλου Αλέξανδρου έως και το νεοσύστατο κράτος της FYROM του 1991, οι πολιτισμικές, κοινωνικές και θρησκευτικές επιρροές είναι αναρίθμητες και όλες καταλήγουν στο σημερινό ρομαντικά τεχνητό κράτος της FYROM. Κατά τους Βαλκανικούς Πολέμους του 1913, η περιοχή βρίσκεται υπό την κατοχή του Σέρβου βασιλιά, ενώ κατά πλειοψηφία ο πληθυσμός της περιοχής είναι βουλγαρικών καταβολών, μαζί με πάρα πολλούς μουσουλμάνους, απομεινάρια της καταρρέουσας Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, καθώς επίσης, Έλληνες και Βλάχοι. Για την εποχή, χαρακτηριστική περιγραφή της πολυπολιτισμικότητας του πληθυσμού της F.Y.R.O.M. είναι η παρομοίωση του με «ψηφιδωτό» έτερων και άναρχων πληθυσμιακών σωμάτων εθνοτικά, πολιτισμικά και θρησκευτικά. Όπου, όμως, η ενσωμάτωση τους επιτυγχάνεται από τις πολιτικές σκοπιμότητες της Γιουγκοσλαβικής Ομοσπονδίας του Τίτο, σε άμεση εξάρτηση με τις ανάγκες και τα συμφέροντα της τελευταίας. Ως εκ τούτου, η κοινή εθνική ταυτότητα δεν κατάφερε ποτέ να φανεί επαρκής για τις εθνοτικές και πολιτισμικές απαιτήσεις του πληθυσμού της FYROM.

Από το 1945, η FYROM τελεί ομόσπονδο κράτος της Γιουγκοσλαβίας, φέροντας το όνομα Μακεδονία, επινοήθηκε από τον Τίτο, ως μια τεχνητή μεταβλητή που θα εξασφάλιζε τη σταθερότητα και την ισορροπία στα ψηφίσματα του Γιουγκοσλαβικού κοινοβουλίου. Ωστόσο, υπολείπεται στο κοινωνικό επίπεδο και χαρακτηρίζεται από την απουσία μιας κοινής εθνικής ταυτότητας και συνείδησης, η οποία και θα γίνει αιτία εμφύλιου πολέμου στις επόμενες δεκαετίες. Μπορεί μέσα στη Γιουγκοσλαβική Ομοσπονδία να προωθούνταν η κοινή Γιουγκοσλαβική ταυτότητα που εξομάλυνε κάπως την κατάσταση και επέτρεπε την πολιτική και την κοινωνική κρίση, όμως με την κατάρρευσή της, η διαμάχη αυτή έλαβε τις διαστάσεις μιας καταπιεσμένης χίμαιρας που εκτονωνόταν. Η αναπόφευκτη σύγκρουση, πέρα από την εθνική της χροιά, ήταν βαθιά πολιτισμική.

Η αναγνωρισμένη αλβανική μουσουλμανική μειονότητα από την Γιουγκοσλαβική Ομοσπονδία διαδραματίζει κρίσιμο ρόλο. Από τη μια πλευρά, είναι

ο πιο καθοριστικός παράγοντας για το περιεχόμενο της σλαβομακεδονικής εθνικής ταυτότητας, επειδή ως ετερότητα περικλείει ό,τι δεν συνιστά αυτήν την ταυτότητα, άρα την καθορίζει αρνητικά, και από την άλλη, είναι το εχθρικό μουσουλμανικό απομεινάρι της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας που έχει επιφορτιστεί με την αποστολή να προκαλεί την ασφάλεια της ταυτότητας, που καθορίζει.

Πέρα από τη διυποκειμενική αντίληψη της απειλής που διακατέχει και τις δυο εθνοτικές ταυτότητες και στοχοποιεί την κατάλυση της κοινωνικής συνοχής τους, το γεγονός που οξύνει ακόμα περισσότερο τη σχέση των δυο ταυτοτήτων, ενώ συγχρόνως τις καθορίζει ουσιωδώς, είναι η μεγάλη πολιτισμική αντίθεση της κουλτούρας που ενστερνίζονται. Η αλβανική μειονότητα είναι μουσουλμανική με κλειστούς συγγενικούς δεσμούς και περιορισμένα εξουσιαστικά κυκλώματα εντός της ευρύτερης οικογένειας. Επιπλέον, εξαιτίας του ότι ο μουσουλμανισμός αποτελούσε τη θρησκευτική επιλογή των Οθωμανών κατακτητών επί αιώνες, η σχέση της ορθόδοξης χριστιανικής σλαβικής πλειονότητας με τη μουσουλμανική αλβανική μειονότητα δομήθηκε επί αρνητικά φορτισμένου πεδίου, πριν ακόμα και από την ίδια τη σύσταση του ανεξάρτητου κράτους της FYROM, το 1991. Παράλληλα, η ύπαρξη της αλβανικής μειονότητας επί του εδάφους της FYROM λειτουργεί καταλυτικά ως ο πιο καθοριστικός παράγοντας του περιεχομένου της σλαβομακεδονικής ταυτότητας, δεδομένων και των ιστορικών συγκυριών.

Πουθενά στη διεθνή βιβλιογραφία δεν προδικάζεται και δεν αποδεικνύεται, ότι έτεροι πληθυσμοί δεν κατάφεραν ποτέ να συνυπάρξουν υπό την ίδια κρατική μηχανή. Συνεπώς, οι κοινωνίες δεν αποτελούν κλειστά ντετερμινιστικά κυκλώματα, που μπορούν να αναλυθούν μόνο με θετικιστικές θεωρίες και μαθηματικές εξισώσεις που εκ των προτέρων θα καταλήξουν μοιραία σε προπαρασκευασμένα και προϋπολογισμένα αποτελέσματα, αλλά σύμφωνα με τις αρχές του κονστρουκτιβισμού «ο κοινωνικός και ο πολιτικός κόσμος δεν είναι ένα φυσικό αντικείμενο που βρίσκεται εκτός ανθρώπινης συνείδησης [...]. Υφίσταται μόνο ως μια διυποκειμενική συναίσθηση των ανθρώπων. Αποτελεί ένα ανθρώπινο δημιούργημα, όχι υλικής μα πνευματικής φύσεως. Αποτελεί ένα σύνολο ιδεών, ένα σύστημα αρχών, το οποίο έχει καθοριστεί από συγκεκριμένους ανθρώπους σε μια συγκεκριμένη συγκυρία» (Jackson, Sørensen 2006:370).

Οι σχέσεις των Αλβανών με τους Σλαβομακεδόνες είναι τεταμένες, επειδή έτσι τις αντιλαμβάνονται οι ίδιοι, έχοντας τη βαθιά ριζωμένη αντίληψη στην νοοτροπία τους, ότι η μια ομάδα αποτελεί και δομεί τη βασική απειλή της ασφάλειας της άλλης.

Με αυτή τη συλλογιστική διαδρομή κατάφεραν να ασφαλειοποιήσουν τις μεταξύ τους σχέσεις.

Επιπλέον, η αντίληψη ή αίσθηση της ασφάλειας δεν στηρίζεται σε κάποια δοσμένη αντικειμενική κατάσταση ή σε μια λίστα κατάλληλων προϋποθέσεων και συνθηκών, επειδή εκπέμπεται στο θεωρητικό διυποκειμενικό επίπεδο αντίληψης και όχι στην καταστασιακή αντικειμενική πραγματικότητα. Όπως η ίδια η πολιτική, έτσι και η εθνοτική ταυτότητα δεν δομείται επί αντικειμενικών κριτηρίων και ιδιοτήτων, αλλά επί υποκειμενικών αντιλήψεων και πεποιθήσεων. Ως εκ τούτου, η ισχύς της εθνικής ταυτότητας, όπως και η ίδια η ύπαρξή της πηγάζουν από το γεγονός της μαζικότητας που απολαμβάνει μεταξύ των ανθρώπων που κοινωνούν και ασπάζονται τη συγκεκριμένη εθνοτική ταυτότητα. Κατά συνέπεια, «οι κοινές πεποιθήσεις συνιστούν και εκφράζουν τα συμφέροντα και την ταυτότητα συγκεκριμένων ανθρώπων: τον τρόπο με τον οποίο αυτό το σύνολο αντιλαμβάνεται εαυτούς σε σχέση με άλλα ανθρώπινα σύνολα με τα οποία παρουσιάζουν σημαντικές διαφορές» (Jackson, Sørensen 2006:373-4).

Με αυτόν τον τρόπο, η αλβανική μειονότητα και η σλαβομακεδονική πλειονότητα ετεροπροσδιορίζονται, την ίδια στιγμή που η ετερότητά τους προσβάλλει το αίσθημα ασφάλειας που επιθυμούν να κατέχουν. Η αλληλεπίδραση και η αλληλεξάρτηση των δυο ταυτοτήτων είναι ζωτικής σημασίας για το περιεχόμενο της ταυτότητάς τους, αλλά και υπεύθυνη για την ασφαλειοποίηση των μεταξύ τους σχέσεων. Η αντίληψη της ασφάλειας που τρέφουν καθορίζεται διυποκειμενικά, μέσα από την αντίληψη της ασφάλειας που διατηρεί η καθεμία και που ουσιαστικά καθορίζει το περιεχόμενο της ασφάλειας της άλλης ομάδας.

Η θεραπεία της ανασφάλειας, που προκαλείται από την ετερότητα των δυο ταυτοτήτων, δεν εξαλείφεται με την πολιτικοποίηση της εθνοτικής ταυτότητας. Αντίθετα, επιτείνει την ασφαλειοποίηση της μειονοτικής ταυτότητας. Κατά συνέπεια, η θεραπεία δεν μπορεί να ανιχνευτεί στο πολιτικό επίπεδο, αλλά αποκλειστικά στο κοινωνικό, από το οποίο εκρέει ουσιαστικά και το πολιτικό, αδυνατώντας έτσι να δώσουμε ασφαλείς συνταγές για τη θεραπεία της στρέβλωσης, αφού η κοινωνία δεν αποτελεί μια αντικειμενική, οντολογική πραγματικότητα, αλλά μια διυποκειμενική κατασκευή, όπου η κλίμακα και η διάσταση της κατασκευής υπαγορεύεται από τις θεωρητικές συνιστώσες που απορρέουν από τον κόσμο των ιδεών, των πεποιθήσεων και των προσδοκιών της κοινωνίας και εκπληρώνονται όχι βάσει πιθανοτήτων αλλά βάσει της πίστης τους σε αυτές.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Στη FYROM, η διαδικασία της ασφαλειοποίησης τελεί σε απόλυτη συνάρτηση με την παρουσία της αλβανικής μειονοτικής ταυτότητας. Η διαδικασία αυτή επιστρατεύει τη συλλογιστική της υπαρξιακής απειλής κατά της πλειονότητας, τη ρητορική της στρέβλωσης και της δραματοποίησης της αλβανικής μειονότητας, ως απειλητικής για την ασφάλεια, όπου απαιτείται η άμεση διευθέτηση της έκτακτης κατάστασης ασφαλείας, μέσα από την παραβίαση της τυπικά ενδεδειγμένης πολιτικής πρακτικής και της επικύρωσης του έκτατου και ειδικού νόμου. Ο ακρογωνιαίος λίθος στη διαδικασία της ασφαλειοποίησης είναι η νομιμοποίηση που παρέχεται αποκλειστικά από το κοινό, το οποίο έχει πειστεί από τον ασφαλειοποιητικό δρώντα, δηλαδή τις κυρίαρχες ελίτ της κρατικής εξουσίας και μη, ότι η αλβανική μειονότητα διαρρηγνύει ουσιαστικά το αίσθημα ασφάλειας της χώρας, ώστε να παρθούν έκτακτα και ειδικά μέτρα εναντίον της, θεραπεύοντας την απειλή που θέτει.

Ως εκ τούτου, το κοινό πρέπει να πειστεί ότι η αλβανική μειονότητα καταπατά το αρχέγονο δικαίωμα της επιβίωσης και της ασφάλειας της σλαβομακεδονικής πλειονότητας. Αν το κοινό δεν καταφέρει να δικαιολογήσει τη νομιμότητα της ασφαλειοποιητικής κίνησης, δεν θα μπορεί να δώσει την συγκατάθεσή του, ώστε να θεσμοθετήσει τα έκτακτα ειδικά μέτρα και τους ειδικούς κανονισμούς για την ιδιαίτερη μεταχείριση της μειονότητας. Χωρίς τη νομιμοποίηση από το κοινό δεν έχουμε ασφαλειοποιητική διαδικασία, αλλά ασφαλειοποιητική κίνηση. Ο ασφαλειοποιητικός δρών πείθει το κοινό για την απειλή που θέτει η μειονότητα μέσω της λεκτικής δράσης.

Η νομιμοποίηση παραχωρείται αποκλειστικά από το κοινό, αν αυτό πειστεί ότι απειλείται η επιβίωσή του, θα θυσιάσει μέρος της νομής και της ελευθερίας που απολαμβάνει, προκειμένου να αισθανθεί ασφαλές. Η άριστη μορφή ασφαλειοποίησης είναι αυτή που επιδιώκεται από το ίδιο το κοινό και όχι από τον ασφαλειοποιητικό δρώντα. Η νομιμοποίηση οδηγεί στον περιορισμό των δημοκρατικών διαδικασιών και στην παραβίαση των τυπικών διατάξεων και κανόνων, ενώ περιλαμβάνει τη λήψη έκτακτων ειδικών μέτρων και νόμων, χάρη στο καθεστώς έκτακτης ανάγκης που κατασκευάζεται και απαιτεί την άμεση και αποτελεσματική αντιμετώπιση.

Κατά συνέπεια, στη FYROM η ασφάλεια της αλβανικής μειονοτικής ταυτότητας ισοδυναμεί με το ποσό ανασφάλειας της πλειονότητας, και η ασφάλεια της πλειονότητας ισοδυναμεί με το ποσό της ανασφάλειας της μειονοτικής. Η

συνθήκη χαρακτηρίζει μια αντιστρόφως ανάλογη σχέση, ένα παίγνιο μηδενικού αθροίσματος. Η πολιτικοποίηση του εθνοτικού στοιχείου της ταυτότητας είναι μη αποτελεσματική, επειδή πάρεργα ασφαλείοποιεί τη μειονοτική ταυτότητα. Η διανομή της δημόσιας πολιτικής ζωής και η κατανομή της κρατικής μηχανής, της αγοράς εργασίας και της εκπαίδευσης βάσει της εθνότητας, μόνο τη δαιμονοποίηση και την ασφαλείοποίηση του μειονοτικού στοιχείου της ταυτότητας μπορεί να επιφέρει.

Η αντίληψη της ασφαλείας συνδέεται με βαθιές πεποιθήσεις που ενστερνίζονται όλοι σχεδόν οι βαλκανικοί λαοί και συνδέονται με τις ιστορικές συγκυρίες που συνέβαλαν στην απόκτηση εθνικιστικής συνείδησης και κρατικής οντότητας. Τα βαλκανικά κράτη γεννήθηκαν μέσα από τον θάνατο της οθωμανικής αυτοκρατορίας. Οποιοδήποτε απομεινάρι της αποτελεί σημείο δριμύτατης στηλίτευσης για τους Βαλκάνιους.

Επιπλέον, αυτό που διαρρηγνύει στο μέγιστο βαθμό την ασφάλεια της περιοχής και συνιστά ιδιότυπο βαλκανικό φαινόμενο είναι η άμεση γειτνίαση του κράτους, όπου κατοικεί η μειονότητα, με το ομόεθνο κράτος της εθνικής της καταγωγής, ενώ η ίδια, ενσαρκώνει συστηματικά τον εσωτερικό ιστορικό εχθρό που επιβουλεύεται την κυριαρχία του κράτους σε συνεργασία με τον ομόεθνο εξωτερικό εχθρό. Το γεγονός αυτό καθιστά αυτομάτως τη μειονότητα πηγή προδοσίας. Η μειονότητα θεωρείται ότι συνεργάζεται και υποβοηθάται από το ομόεθνο εχθρικό κράτος, προκειμένου να αποσχιστεί και να ενσωματωθεί σε αυτό, λόγω των κοινών εθνικών και θρησκευτικών καταβολών τους, αφού πρώτα υπονομεύσει και καταλύσει το κράτος όπου κατοικεί.

Οι διεκδικήσεις της μειονότητας αποβλέπουν αρχικώς απλά στην αναγνώρισή της ως τέτοια και στην απο-περιθωριοποίησή της από τους πολιτικούς, κοινωνικούς και εκπαιδευτικούς θεσμούς, όπως και από τα ΜΜΕ. Η απώλεια της εδαφικής ακεραιότητας και το αίτημα απόσχισης που ίσως διεκδικήσει η μειονότητα είναι, ωστόσο, αυτό που η πλειονότητα θεωρεί ότι απειλεί το κράτος. Η αφομοίωση και ο απομονωτισμός φαντάζουν τα μοναδικά μέσα αποτροπής αυτού του αιτήματος από τη μειονότητα, αλλά στην πραγματικότητα, φέρουν ουσιαστικά αυτό το ζήτημα στο προσκήνιο της κοινωνικής και πολιτικής ζωής της χώρας, αφού παραμένει ουσιαστικά συγκαλυμμένο, οπότε και άλυτο.

Κατά παράδοξο τρόπο, στα Βαλκάνια η πλειονότητα διαμαρτύρεται ότι καταπατούνται τα εθνικά της δικαιώματα από τη μειονότητα. Συνάμα, η μειονότητα είναι αυτή που πρέπει να υποφέρει και να «πληρώσει» για τα δεινά που υπέστη η

πλειονότητα από τους ομοεθνούς της στο παρελθόν, αναδεικνύοντας την εχθρικά προσκείμενη πλειονότητα προς κάθε μειονότητα που κατοικεί στην επικράτεια του κράτους.

Η εχθρική στάση πηγάζει από τις αλυτρωτικές ιδέες, την ιστοριογραφία, και ουσιαστικά από το είδος του εθνικισμού που ανέπτυξαν οι βαλκανικοί λαοί. Τα εθνικιστικά κινήματα των Βαλκανίων συγκλίνουν περισσότερο προς τον κεντροευρωπαϊκό ρομαντικό εθνικισμό της γερμανικής συμπτωματολογίας. Η γέννηση του βαλκανικού κράτους δεν θεμελιώνεται πάνω στις ελευθερίες του πολίτη και στις φιλελεύθερες αρχές της Γαλλικής Επανάστασης, δεν παράγει πολίτες αλλά υπηκόους που υπηρετούν το κράτος και δεν το αναγνωρίζουν ως πεδίο ανάδειξης της προσωπικότητάς τους και σημείο επιδίωξης της ευτυχίας τους.

Η βαλκανική ανατομία της FYROM είναι χαρακτηριστική. Η σημερινή πολιτική προοιωνίζει το μέλλον της που για να είναι ευόαινο, θα πρέπει να θεμελιώνεται σε στέρεες βάσεις. Η παρουσία της αλβανικής μειονότητας θα πρέπει να θεωρηθεί δεδομένη και βασική για την κοινωνική συνοχή. Η μέγιστη ωφελιμότητα και των δυο πλευρών σίγουρα δεν επιτυγχάνεται με τη συνεχή υπονόμηση και εχθρική προδιάθεση της μιας πλευράς προς την άλλη. Ωστόσο, επειδή η προβληματική της ασφαλείας επισφραγίστηκε με την ανθρώπινη απώλεια μετά τις εχθροπραξίες του 1999, η κλιμάκωση των μειονοτικών σχέσεων επιδεινώνεται αναπόδραστα ακόμα περισσότερο στη μνήμη της κοινότητας.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Anderson, B. (1997). *Φαντασιακές Κοινότητες* (Μτφρ. Π. Χαντζαρούλα), Αθήνα: Νεφέλη.
- Balzacq, T. (2010). Constructivism and Securitization Studies. Στο *The Routledge Handbook of Security Studies*, New York: Routledge, 2010 σσ. 56-72.
- Baylis, J.-Smith, S. (2007). *Η παγκοσμιοποίηση της Διεθνούς Πολιτικής : Μια εισαγωγή στις Διεθνείς Σχέσεις* (Μτφρ. Ε. Ψευτελή), (Επιμ. Κ. Υφαντής), Θεσσαλονίκη: Επίκεντρο.
- Bergman, I. (1957). *Η Έβδομη Σφραγίδα* (Σκνθ.& Σνρ. I. Bergman) , Σουηδία: Άλαν Έκελουντ. Διαδικτυακά εδώ: <https://www.youtube.com/watch?v=kC7bLhEajNM>
- Buzan, B.-Weaver, O.-Wilde, J. (1998). *Security: a New Framework for Analysis*, Colorado: Lynne Rienner Publishers.
- Bruckner, P. (1990). *Μελαγχολική Δημοκρατία* (Μτφρ. Μ. Λώμη), Αθήνα: Αστάρτη.
- Dahl, R. (2001). *Περί Δημοκρατίας*, (Μτφρ. Β. Κόρκας), (Επιμ. Σ. Ροζάνης), Αθήνα: Ψυχογιος.
- Dillon, W. (1996). *Politics of Security: Towards a Political Philosophy of Continental Thought*, London: Routledge.
- Eriksen, T. H. (2007). *Μικροί Τόποι, Μεγάλα Ζητήματα: μια εισαγωγή στην κοινωνική και πολιτισμική ανθρωπολογία* (Μτφρ. Α. Κατσίκερος) (Επιμ. Ι. Μάνος), Αθήνα: Κριτική.
- Gaarder, J. (2007). *Ο Κόσμος της Σοφίας* (Μτφρ. Μ. Αγγελίδου), Αθήνα: Λιβάνι.
- Gilpin, R. (1987). *The political Economy of International Relations*. Princenton: Princenton University Press.
- Hague, R.- Harrop. M. (2005). *Συγκριτική Πολιτική και Διακυβέρνηση* (Μτφρ. Γ. Χρηστίδης) (Επιμ. Γ. Παγουλάτος), Αθήνα: Κριτική.
- Jackson, R.– Sørensen, G. (2006). *Θεωρία και Μεθοδολογία των Διεθνών Σχέσεων: Η Σύγχρονη Συζήτηση* (Μτφρ. Χ. Κωνσταντινίδης), (Επιμ. Π. Τσάκωνας), Αθήνα: Gutenberg.
- Kennedy, P. (1989). *The Rise and Fall of the Great Powers*. London: Fontana.
- Kohn, H. (1994). Western and Eastern Nationalisms. Στο Hutchinson, J. & Smith, A.D., *Nationalism*. New York: Columbia University Press, σ.σ. 162-165.

- Kymlicka, W.-Opalski, M. (2001). *Can Liberal Pluralism be Exported?*, New York: Oxford University Press.
- Kymlicka, W. (2005). *Η Πολιτική Φιλοσοφία της Εποχής μας: Μια Εισαγωγή* (Μτφρ. & Επιμ. Γ. Μολυβιάς), Αθήνα: Πόλις.
- Marquez, G.G. (2003). *Ζω για να την Διηγούμαι* (Μτφρ. Κ. Σωτηριάδου-Μπαράχας), (Επιμ. Ν. Μπακουνάκης), Αθήνα: Λιβάνι.
- Marquez, G.G. (1979). *Εκατό Χρόνια Μοναξιάς* (Μτφρ. Κ. Σωτηριάδου-Μπαράχας), (Επιμ. Β. Φίλιας), Αθήνα: Λιβάνι.
- McCrone, D. (2002). *Η Κοινωνιολογία του Εθνικισμού: οι αυριανοί μας πρόγονοι* (Μτφρ. Ν. Βαφέας- Γ. Βάγιας), Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Peoples, C.-Vaughan-Williams, N. (2010). *Critical Security Studies: an Introduction*. New York: Routledge.
- Screpanti, E-Zamagni, S. (2002). *Η Ιστορία της Οικονομικής Σκέψης* (Μτφρ. Α. Σακκά), (Επιμ. Ν. Θεοχάρης), Αθήνα: Τυπωθήτω-Γιώργος Δάρδανος.
- Reynolds, S. (1994). Regnal Sentiments and Medieval Communities. Στο Hutchinson, J. & Smith, A.D., *Nationalism*. New York: Columbia University Press, σ.σ. 137-140.
- Yuval-Davis, N. (2011). *The Politics of Belonging: Intersectional Contestations*, London: Sage Publications.
- Waever, O. (2002). Securitization and Desecuritization. Στο Lipschutz, R.D. *On Security*, 3, σ.σ. 1-31.
- Williams, M. C. (2003). Words, Images, Enemies: Securitization and International Politics. *International Studies Quarterly*, 47, σ.σ. 511-531.
- Williams, M. C. (1998). Modernity, Identity and Security: A Comment on the 'Copenhagen Controversy'. *Review of International Studies*, 24, σ.σ. 435-439.
- Wirth, L. (1945). The Problem of Minority Groups. Στο Linton, R. *The Science of Man in the World Crisis*, New York: Columbia University Press, σ.σ. 347-372.
- Ακριβούλης, Δ. (2006). *Εισαγωγή στη Μετασωκρατική Πολιτική Φιλοσοφία της Ευρώπης*, Αθήνα: Κριτική.
- Ακριβούλης, Δ. (2008). Πολιτικές Πτυχές της Περιφερειακής «Από-Βαλκανοποίησης» και Ενταξιακής Πορείας της ΠΓΔΜ: Η Συμφωνία της Οχρίδας και η Εξαγωγή Δυτικών Μοντέλων Πολυπολιτισμικότητας στην ΠΓΔΜ. Στο Κολιόπουλος, Ι.-Χατζηκωνσταντίνου, Κ.-Γούναρης, Β. *Η Διασυννοριακή Συνεργασία Ελλάδας-ΠΓΔΜ ως ζητούμενο*, Θεσσαλονίκη: Επίκεντρο, σ.σ. 17-88.

- Ακριβούλης, Δ. (2009). Δικαιοσύνη, Ασφάλεια και Διεθνοτική Συνύπαρξη: Η Πρόκληση της «από-ασφαλειοποίησης» των Μειονοτικών Ζητημάτων στα Μετα-Κομμουνιστικά Βαλκάνια. Στο Περράκης, Σ. Ματιές στο Σύγχρονο Τοπίο των Δυτικών Βαλκανίων, Αθήνα: Ι. Σιδέρη, σ.σ. 261-294.
- Γιοβάνης, Χ. (χχε). *Λεξικό Όλης της Ελληνικής Γλώσσας*, Αθήνα: Χρήστος Γιοβάνης.
- Κακρίδης, Φ. (2003). *Περικλέους Επιτάφιος*, Βοιωτία:Scripta Εκτυπωτική.
- Μακιαβάλλι, Ν. (2012). *Ο Ηγεμόνας* (Μτφρ. Μ. Κασωτάκη), Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη.
- Παμούκ, Ο. (2007). *Χιόνι* (Μτφρ. Σ. Βρετού), Αθήνα: Ωκεανίδα.
- Ραφαηλίδης, Β. (2010). *Οι Λαοί των Βαλκανίων*, Αθήνα: Εκδόσεις του Εικοστού Πρώτου.
- Ραφαηλίδης, Β. (2010). *Ιστορία (κωμικοτραγική) του Ελληνικού Κράτους 1830-1974*, Αθήνα: Εκδόσεις του Εικοστού Πρώτου.
- Σταυριανός, Α.Σ. (2007), *Τα Βαλκάνια: από το 1453 και μετά*, Θεσσαλονίκη: Βάνιας.
- Τζιφάκης, Ν. (2004). Η Κατασκευή της Ασφάλειας στις Διεθνείς Σχέσεις. Στο *Αγορά Χωρίς Σύνορα*, Τόμος 10 (1), σ.σ. 91-104.
- Τζιφάκης, Ν. (2001).The Yugoslav War's Implications on Romania Security. Στο *Southeast European Politics*, Τόμος 2 (1), σ.σ. 46-58.
- Τρεμπέλος, Π. (1986). *Κατά Ματθαίον ευαγγέλιο*. Καινή Διαθήκη, Αθήνα: ο Σωτήρ, στ. 2, 31-32, σ.σ. 3, 113.
- Πλάτων. (1991) *Απολογία Σωκράτους: Η Δίκη του Σωκράτη* (Μτφρ. Η.Ανδρεάδη), Αθήνα: Κάκτος.